

Duplum

OLAF ROOD

VAHASED
VABARNAD

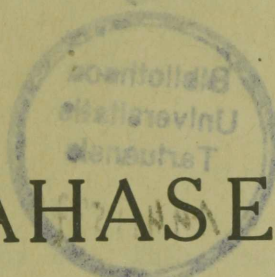
TARTUS 1928

E. KIRJASTUSE ÜHISUS POSTIMEES

VAHASED VABARNAD

OLAF ROOD

VAHASE D
VABARNAD

Olaf Rood
21.11.30

ÜS LIIVIKA
1168
Raamatukogu
011.

121

11568

K.-Ü. POSTIMEHE KIRJASTUS
TARTUS, 1928

2

A-6273

154123

Handwritten notes:
 1941:577
 154123

„Postimehe“ trükk, Tartus 1928.

Handwritten notes:
 119
 121

Handwritten number:
 11828

K. L. POSTIMEHE KRISTJAN
 YARJUS 1928

SÕDA

— Aga aprade neil lähäb, noo lähäb! lausus Tõnis.

— Mäh?

Aadam katsus süüdata piipu — see oli vanaaegne kaevuvinnataolise pika, loogas varrega ja rohekaks tõmbunud suulisega riistapuu, — kuid suitsu ei tulnud.

— Mes sa tühjäga pulman mässäd, ütles Karila Juhan, viska nukka. Minu piirimiis Palu Piip ostse kah endale nahvtaga käivä...

— Nahvtaga?

— Nujah. Ediotsa es ole katlal viga midägi, aga pärast es saa iks asja. Mes sa s-ga jahid, seh, pane paremb üits tsikar. Võta sina kah, Tõnnis.

Aadam võttis sigari ning vaatles seda tükk aega umbusklikult. Tõnis sellevastu näis sigarile olevat väga maias. Ta laskis kiirelt paar suitsurõngast õhku, oli kohe rahul ning, tõmmates korraaks käega üle korralikult siledaks õlitatud juuste, lausus:

— Aga, jah, aprade neil lähäb!

— Kellel nii?

— Noo juudel, teedägi.

— Mes neidega om? küsis Aadam.

— Sõda tuleb! Kas sa ei ole viil lugenu lehest?

Mõlemad kuulajad, istudes pulmamaja akna all pingil tõstsid pilgud Tõnisele.

— Vai jälle sõda!

— No, mes noist juudest tahetas?

Kaks nooremat meest, juba tublisti joobnud, väljusid parajasti majast. Üks neist, tuigerdades istujatest mööda, oli kinni püüdnud viimased laused.

— Kas Jeruusalem jo palas? küsis ta ning vaarus kaaslasest toetatuna edasi, laulis siis vinguvalt, sekka rõhitsedes: Siis tulli Mooses joosten ja hüüdis teistel juudel: Voi, voi, Jeruusalem jo palas...

— Noore peremehe joova pallu, ai, ai, arvas pikaldane Aadam, ei nii saa.

— No, kui om pulma, sis pulma! vastas jooonu kaaslane.

Juhan ootas kuni mehed peatusid eemal tiigi kaldal, jäädes seal veest vahtima teineteist nagu peeglist, küsis siis:

— Kes nu sis juutega sõdiva?

— Engläse.

— Aa. No sis neil lätt küll aprade.

Juhan kohe mõistis, et kui on tegevuses inglane, et siis ei naljatata teps mitte.

— Jah, näed, kui englüse laiva tulliva Talna ala, nii olli kah õkva enambläste päivä loetu, lisis ta juure.

— Kon kotsil na sõdiva? küsis Aadam.

— Ei tiiä viil toda üteldä. Na võiva lüümä nakata Valgemere veeren Arhangelskin, võiva Mustamere veeren, tolle-tolle Sevastoopoli all, Vladivostokin, sääl Port-Arturi man, kon Kuropatkin mässäs ja iks strateegia peräst kodu poole tulli, jaapanlase perän, tan Peterburi all — igälpuul, sest engläne om jo merede valitseja, täl om kõge suuremb laevastik maailman, seletas Tõnis.

— Mäh?

Aadam ei saanud aru.

— No, midä na otsva Peterburi ala?

— Kas sa ei mõista, taipas Juhan, ta vist kõnelas sõast Vennemaa ja Englüsmaa vahel, sest Vennemaad valitseva jo prõlla juudi.

— Ah nii. No sis om tõne asi, ütelnu sis kohe selge sõnaga.

Aadam oli korruga väga huvitatud Tõnise kõnest.

— Kost sa sedä lugesid, kas om kah õige?

— Ote olli lehen. Näed, venne saatkond om joba Englüsmaalt vällä saadetu, medä tuu tähen-

däs, toda sa tiiäd esigi. Ega kui joba saadiku ärä kutsutas, sis om kindel, et tuleb sõda.

— Vai iks es jätävä veneläsele! Vai iks es jätävä! No ma ütli joba ammu, et kavva säänest kõrda tõse suure riigi ei kannatava, näed, nüid sis omgi käen sõda.

— Jah, ja — ma ütle — aprade neil lätt, no lähäb!

— Venne keisride varandus üteldäs ollev kõik Englüsmaal, kae tolleperäst viimäte engläse andsevagi järgi Nikolai Nikolajevitšile vai mõnele tõsele keisrikandidaadile? arvas Juhan.

— Ei, na iks es võiva enämb kannatada nii suurt rahva viletsust suurel Vennemaal, kos sa nüüd ilma kõrrata saad, kõrd piäb iks maal olema.

— Ei, leht ütleb, et pääpõhjus om sii, et enämb läste saatkond om tennu kihutusetiüd Englüsmaal, ja toda enämb engläne ei kannata — ots pääle — sõda!

— Vai nii, vai nii, oh nä mehekese, kae ku's iks perakõrd sissekukkusiva, ullutiva rahvast ja mässasiva, seeni kui —

— Mes saa viil neid kahetsad, sülgas Aadam, kae, minu poig läits Eesti sõan neide nahka.

Ta ohkas.

— Ära ohkle midägi, patsutas talle Tõnis seljale, küll nüid tasutas neile kuhjaga. Tolle pääle juu minagi, vanamiis üte topka vai polkovnikugi. Lääme ärä sisse.

— Kas viina olli vaja? hüüdis peigmees läbi akna ning ulatas Aadamale pudeli ja Tõnisele õlleklaasid.

— Joome tast samast pudelist, arvas Juhan.

— Ei, kos sa nüid — võõran paigan ja pulmajan, ega me ei ole prostoi kõrtsin.

— Mes tost, vai na minnu ei tiia.

Viina siiski võeti klaasidest. Esmalt mõrudat maitsti üks kord, siis Aadam hakkas tundma janu. Ta jõi teistega jälle kaasa, ja ta härdus. Keelepaelad nagu vabanesisid, ja jutt ta kaaslastelgi nüüd voolas kiirelt ja vabalt.

— Mes sa konutad, seh — juu sõa tervises, ütles Juhan.

— Mes ma iks juu, ma ole vaenelaits, ei ole mul enämb essä ega emmä, ja poiga kah, vastati traagiliselt, kellel viil om rõõmu minu rõõmust ja valu minu valust?

— Võta, me esi viil lääme sõtta ja lüüme nigu mehe, võta, Aadam, vana piirimiis ja leeriveli.

Pulmalisi hakkas koguma vanade peremeeste ümber, poolkaineid ning joobnuid.

— Jänes va' tubli miis jah, kurat, ütles Tõnis, temä om minu leeriveli. Oh, sa Jänes Aadam, minu leeriveli! Kae, kas me oleme konagi tülin ollu? Ei ole. Vai omma minu eläjä käinu sinu ainamaal? Ei ole. Vai omma sinu obese minu ristikaina pääl ollu? Ei ole. Jänes va' leeriveli ja piirimiis, korrat, Venne-Englüse sõtta lääme viil meegi!

Vene-Inglise sõda!?

Lühikese ajaga olid pulmalised jagunenud kahte rühma: vanemad mehed olid inglased, nooremaid sunniti venelasteks.

— Kon kotsil lüvväs päälahing? küsis peig-mehe isa, Karuse Jaan.

Nooremad mehed näisid olevat väga sõjakad, kuid pika manitsuse järele surus Tõnis nad lauda ette tiigi taha.

— Te jääte nüüd sinna, sis ku' mina kamanda, tuleb tormijuuskmine kindluse pääle.

Ta näitas käega tiigile.

Mõlemad pooled kiitsid selle mõtte heaks.

— Noh, nüüd! hõiskas isehakanud ülemjuhataja. Jah, mina ole vana suurtükimiis, minu esä, Nikolai-aigne soldat, olli ka suuretükimiis. Noh, edimäne patarei: Kolm granatit — tuld!

— Aga aprade neil lähäb! müristas talle vastuseks vana Tõnis ning astus esimesena rinnuni vette. Talle järgnesid kõik pärisperemehed. Vastane ligines tiigi teiselt kaldalt.

— Mes te vigurdate, poiskes!

Puie tagant sõitis pulmamaja ette hiline piduline, kimmel ees.

Üks noormees, pulmaline, ruttas tal hobust varju alla ajama.

Külaline seisatus, kuuehõlmad lahti, laiad püksid üle säärivate voldsid kohevile, jalad hargis.

— Mes sõta siin peetas? küsis ta.

— Noh, nüüd na saava! tähendas peigmehe onu.

— Kes see on? küsisin, vaadates aknast välja.

— Kõva taat. Täl om jõudu, mõistust ja raha.

Minev'aasta utsitava vannamiist temä endä kotun seeni kui läitski tõsel süä täis: „Tassa, tassa!“ üteli, „kaeme sis, mes sorti mehe te olete.“ Nigu üteli, nii võtse ark-adra ja keeruti üle maja katuse tõsele poole. Tõisil jäivä suugi ammuli. „Noo, kas teil raha kah om?“ Üteli, läits sisse ja tulli päsliga vällä, paberiraha püüdlijahu koti sehen üteli... Ei, kos sa tolle mehega saad maadelda vai olla! Täl om vana mulgi põhi, temä esä rännas siia Uusnast. Kõik meie-nuka tublimba omma peri Mulgimaalt.

— Kuis ta söandab kodus nii palju raha hoida?

— No ega's ta's rummal ei ole. Nigu ärä näidas, nii istse vankrede ja sõitse liina kõge oma rahaga.

— Kas teised võlgu tahtma ei hakanud sel kitsikul ajajärgul?

— Ta ei anna, toda tiidvä kõik. Küll proovitu om.

— Nii kitsi siis?

— Jah. Aga kae, igakõrd ta jälle ei olegi kidsi. Nigu täl tuu tuju johus olema. Aga võlgu ta iks ei anna kah sis. Temä om säände oobis imelik miis. Mul poig kõnel, ku's na selle vana Kahroga Talnan käinuva Mustan Kassin. Kahro ollu kuiki kuulu tollest kõrtsist vai mes ta säände om ja naknu äkki õdagu pääle ajama miu pojale nigu üni, et läki ja läki sinna Musta Kassi kaema. Na olliva sis ka tiid küsünüvä sinna ja läinüvägi ning istnuva säääl ja kaenuva toda üü-ellu ja ulatsemist kellä katetõiskümneni päält. Ja muud na ei ollev joonu, kui kumbki üits klaas tiid. Kelneri kaenuva küll, aga es oleva saanu neile kah iks midägi tetä. Viimäte kutsnu Kahro esi kelneri enda manu ja küsinu kui pallu temä tiiklaas massab. 15 marka, ollu kuri vastus. „Seh tuu 15 marka,“

ütelnu sis Kahro, „ja juutraha 500. Ära sa arva, et neo mu maa-inemise rõiva ei näita mehe väärust. Raha om mul küllält. Kae, sääl omma teil nu saksa: tellitas iks kurjalt ütte ja tellitäs tõist, endile ja preilile, ja sina kummardad ja painutad ennäst maani. Ma kai, näis kui pallu tol üteli mehel sääl nuka man õige massa tule. Aga sis sa näid esigi, mes sis tulli, kui tä ärä minemä nakas. „Kuulge,“ üteli tassa, „ega ma täna maksa ei saa, kirjutage minu arvele...“ Mes viga võlaga esändät mängi, tõse kulu pääl! Vai õge nii, et meist ei tetä suku vällägi, et me tiid telseme ja sularaha iist kinni massime!“ „Mis, mis? Härrad, ma ei saanud hästi aru?“ kogelenud kelner. „Vai ei saa aru? Mes ajast sa sis üleüldse aru saia jõvvad? Ma vöi tega te talna kiilt kah kõnelda, aga ma ei taha. Mespärast peä ma kõnelama sinu kelneri kiilt, kõnela sina ärrä kiilt.“ Ja sis tulluva mõlemba vällä.

— See on siis küll imeline mees, pidin tunnistama.

— No täitsa kange miis. Mast enämb naist ei võta.

— Kas ta lesk on?

— Vanapoiss.

— Kuidas ta on saanud poismehena talu pidada ja jõukaks tõusta?

— Tüü ja uul, nupp... Kulle, mes ta kõnelas ja kae, mes ta tegi. Kui aiga saad, sis mine kaema temä tallu kah. Egä ta näitäs ärä küll kõik piiripendre, ja tsialauda, ja aia. Kae, säält mõtsa vee-rest paistuski „Mõtsatu“ nurmeviir, ega kaugel ei ole.

Vaatasin metsa poole, pöörates siis jälle pilgu õuele, kus minu imestuseks oli kõik jäänud võrdlemisi vaikseks. Nähtavasti jäi lahing pooleli. Otsisin pilguga Kahrot — ei näinud. Õhtu lähenes, soe suvi õhtu Orulas.

Taadid tulid lõppeks maja poole, veidi otsekui häbelikult, kas — mulle näis — Mõtsatu Kahro kohale ilmumise tõttu? Hakati lauda katma. Keegi aias puudutas lõõtspilli, ning toas edasi-tagasi sõeluvate nooremate keskel tõusis kihin-kahin.

Noorik käis virgasti-virgasti köögi ja pidutoa vahet. Ämma-nimeline istus purutõsisena nurgas, kohendades vaid aegajalt puhta pearätiku all juukseid. Silmis, nägin, tal siiski oli rahulolu pilk.

— Jaan, kuulsin siis teda kutsuvat oma väimeest. Kae, kos minu vanamiis om jäänu, ärä tõse kaoti silmist. Viimate jääs peris purju...

— Ei jää, emäkene... Rõivit kuivataseva sõa järgi.

— Noh, kon tuu vana Kahro om, mul om tolle mehega viil jutt ajamada, hüüdis järsku keegi mees- test tagakambriest.

— Mes sääl sis om?

Lahtise ukse lävele õuest kerkis Mõtsatu Kahro kuju. Ei too unune mul elupäevil: mees oli kehaehituselt tõeline karu. Nägin teda üleni lähemalt vaid hetkeks — temä saabudes alul ma ei saanud tedä hästi tähele panna, olles lillelehtede varjus, — kuid ilmegi tema silmis oli säärane, et see pidi jääma meele kauaks ajaks. Ma polnud maal veel näinud nii paljuütlevaid ning, tahaksin öelda, — intelligentseid näojooni, ja see kõik oli imelises vastu- olus tema kujuga.

Tema ümber asus kohe hoolitsev ja austav naiste ja meeste pere, ning nüüd ma nägin vaid teistest üle ulatuvat suurt pead puhtaks aetud lõua ja huultega. Tal oli kaabu peas. Selle veere alt vaatasid suured silmad — korraks ka minu poole.

— Tule siiä, tõmmati käega tagakambriest. Tule, tule, kõnela, mes sina arvad, kas tule sõda veneläste ja engläste vahel vai ei tule?

— Mäh? kajas vastuseks ehtne karuline mõmin.

Minu hobune sõitis trepi ette: viimane aeg oli lahkumiseks, et jõuda rongile. Sõdan ära, ent kunagi ma kõnetlen seda meest, mõtlin: Orulas leidub huvitavaid inimesi.

Noorepaariga ja vanarahvaga jumalagajätul veel kuulsin, kuis Kahro rääkis kellelegi:

— Egä englase ei ole rumala. Neile sõta prõlla vaja ei ole. Nemä mõtleva pigu mõtliva sakslase sõa ajal: ajajoosul sööva venne täise esi- endä ärä. Englästel ei ole tollest midägi, kas nu täi eläsevä aasta vai kaitskümend viil. Ega na

neid endä krae vahele jo ei lase, säält na, kui na sinna kuiki johtuvagi saama, otsitas õkva vällä. Noidki engläne päkäga tapma kah ei nakka, nigu tegevä veneläse esi, omavahel, vaid ütles: Vaata, vaata! Peris õige venne täi! No nakka sis kõmpsma kodu poole, me mere õhk ei ole sulle vast terve... Sõda või tulla küll, aga oobis tõsest kandist. Sõda tule siia tallu, mõrsjakene, kui sa mehe sõnna ei kuule, ja sõda sulle, vana Jaan, kui sa minijaga läbi ei saa ja viugma nakad, et peremiis oled viil sina. Müüädä om nüid tuu kallis rahu-aig, kui midägi pelläta es ole. Aga viil kallim aig tule teile ja te näete kui ää om maailman elädä, kui te olete oman elun nigu engläse: nigu võõras tüli-kirbukene kongi kargama nakas, nii võtke rahulikult luud ja ütelge: Kõss, tagasi tõse tare poole... Luud om tuu kõige suuremb pahandus säändsile väiksile kasimada loomile, kes inemiste elumaja manu tükvä, et siin kerge vaivaga äste süvvä saassi. Tuu enämbläste saatkonna välläpühkmine Englüsmaalt, — tuu om enämb-läsile niisamma kipe nigu sõdagi.

PALUNÕID

Hällato oli elukutselt kingsepp, kuid tööd temale anda ei söandanud palju keegi: ta ei lõpetanud kunagi tellitud tööd. Ning kui mõni oligi talle usaldanud saapategemise, siis oli ikka tarvitatud vale liistu, nii et soovitud jalanõud osutusid kas ülemäära suurteks või kitsasteks.

Tööpuuduse tõttu teda polnud pea kunagi kodus, eriti suvisel ajal, mil ta armastas luusida metsi mööda. Kõige enam ta liikus palu-mail, kus ta võis päikese käes pikutada päevade viisi, varitsedes oma ütluse järele „palunõide“.

— Seda luuma ole ma nännu endä ihusilmäga, seletas ta alati, kui oli laat või turupäev, seistes keset alevikku turuplatsil ja juues, tasuta muidugi, tuttavatega viina.

Üldse armastas Hällato oma palu kõrval turuplatsi. Siin ta võis kõige soemalgi suvepäeva tunnil seista ühes teiste alevimeestest päevavarastega päratu palju aega, aegajalt vaid end ühel jalal toetades vastu platsile püstitatud posti ja möödaminejaid ning sõitjaid sõnatult vahtides. Kui keegi külameestest peatas oma hobuse mõne lähemal asuva poe läve ees, vahest siis alles liigutas end kingsepp — „Palunõid,“ nagu teda hüüti, — ning läks pikkamisi võõra vankri juure ja jäi ootama, külitades sõiduki äärel. Kui maamees viimaks poest väljus, kaasas mõni tuttav, kuulas Hällato lahtisel suul võõraste inimeste juttu, teretas neid ka mõnikord kättpidi nagu vana sõber ning ei lahkunud enne kui hobune käsipuu küljest vabastati. Siis ta läks jälle tagasi oma posti juure.

Mõned kurtsid, Hällato tühjendavat maameeste vankreid ja üldse käivat vargil, kuid kunagi ei leidnud kordnik tema juurest midagi kahtlast, ka mitte palunõida.

— Piaaigu pidi ma eilä palunõia kätte saama, võis temalt tihti kuulda üht ja sama juttu.

Need, kes Hällatot veel ei tundnud, hakkasid harilikult asja järele pärima.

— Mes sa temäga sis tegema nakad, kui sa ta saad kätte?

— Noh, ei tiiä vai! Ma müü ta apteeki ärä, ega's ta mõni otav luum ei ole, kallist rohtu tetäs temäst.

Ja Hällato käiski tihti apteegis. Võimalik, et ta müütas seal mõningaid taimi, vajalikke rohtude tegemiseks. Igatahes kogus ta kõõmneid, metspiiparmünti, tungalteri, palderjanijuurt j. m.

— Mäände tu sinu põlunõid om?

— Lapik om säände, sisaligu muudu, kate sõrme jämmune. Sisalik om ümärik, tiä aga om lapik, tuu tuu vahe neil päält nätä omgi. Ta eläs säänsen kuu- van palun ja kadajapuhmaste lähikesen. Täl om neli jalga, jala omma nigu käpä konagi. Edimädse käpa omma pikembä, ja mõnikord ta tõses neile üles ja vaht ringi ja kullas, kas ei ole ädahtu kongi. Temä juusk iks alati õkva edesi, pikk and mõnikõrd rõngade tõmmatu üles kõrgede nigu kõvver mõõk, ots taiva poole. Sis ta om vihane. Rinnast annani om ta 8—12 tolli, noh nigu johtus olema luum. Muidu om ta säände valss-ahk, puul kullakarva. Ta küll om väega aruldane luum! Keda palunõid tsuskas vai pand, — ega tollest enämb ei ole eluinemist.

— Kas kohe ära sureb? korra küsis temalt keegi linlane.

— Ärä, kos sa, taivake!

— Kui kätte saad, siis müüd ära?

— Ärä! Kos sa toda võid jättä tegemädä — kallis luum.

— Mis ta maksab?

— Noh, alt viietuhande küll ei müü.

— Kas siis kätte ei saa teda kuidagi?

— Näed, ei saa. Küll ma ole püidnu ja iilnu teda võrguga, küll tõiste, ja maha lüvvä tedä kah ei saa.

— Aga ikka näinud oled?

— Noh, ei usu kah! Kõrda kaitskümmend küll. Ma tiiä, kon tedä või nätä, aga tuu terräv vahtmine ja uutmine, — tuu om alb.

— Siis on halvasti küll.

— Peris alvaste. Kõige enämb vihastas minnu tuu, et näed, — nüüd-nüüd saad ta kätte — ja ote ei saa! Ta nigu luts libisäs lõksistki vällä.

Kord, juuli lõpul, oli alevikus suurem turupäev ning rahvast maalt ja kohapealt rohkesti kokku kogunud. Suuvitajaidki oli palju turule ilmunud, nähtavasti ostusid tegema talve tagavaradeks. Viimaste hulgas seisis ka keegi zooloog, kes suvitas alevikust mõne kilomeetri kaugusel kõstri juures järve kaldal. Kuidagi oli neil päevil ka tema kõrvu ulatunud teateid palunõiast ja tema püüdjast. Õpetlane oleks nüüd hea meelega Hällatoga isiklikult rääkinud selle väga haruldase looma asjus. Kuid Hällatot polnud nähtud enam tükil ajal: ta oli kadunud, ja keegi ei teadnud, kus ta viibis.

Ent siis, kui hundist jutt — seal oligi ta juba ise keset turuplatsi, kaenlas kartulikorv, pealt kaetud kotiriidega.

— Tule, tule! hüüti talle.

Hällato lonkas lähemale pool vastu tahtmist ja väsinult.

— Mes sääl om?

— Tule, üits professor Tartust taht ärä osta sinult palunõida!

— Vai nii, liigutas kingsepp silmakulme. See oli tunnuseks, et ta mõtles.

— Lase ma mõtle.

— Ära mõtle enämb, müü ärä oma korv professorile, nüüd saad raha, kõva raha! hüüdis talle ka kohalik kardsepp.

Ta peaaegu rebiti edasi turuplatsi vilupoolsemale küljele.

— Äрге putke minnu! karjus Hällato, kes juba „ära mõtelnud“ oma mõtted. Äрге putke!

Ent rahvast kogus murrul tema ümber. Imeline korv, „Palunõia“ salapärane näoilme ja kellegi poolt öeldud sõnad „müü ää professorile“, see kõik oli silmapilkselt koondanud inimeste parve tema ümber. Kõik vahtisid korvi. Vana Kahro, kes alevis oli käinud sepal, seisis ka siin, nägi Hällato, kuid ta ei teinud temast väljagi. Täna on tema, Hällato tund... Ükskord elus peab ometi ka temal vedama!

Kõrval rahvas kahel pool seinana, taga kannule kippujad, sammus Hällato edasi. Mida jäigi tal üle, kui mitte inimvoolust end lasta edasi ajada — lähemale professorile?

Nüüd nad seisidki vastamisi — Hällato, kes viisakalt oma lott-kaabut kergitas, ning Arno Kilkson, ülikooli zoologia kabineti vanem assistent, elatunud isand sellase pikaks veninud näoga ja liikumata silmadega.

— Palunõid, põlunõid käes! karjus keegi, ning kohe kandis selle sõna jälle edasi — rahvas.

— Ärge putke minnu! kisendas vastu Hällato.

— Ärge putke teda! kanti ka tema sõnad edasi. Ärge puutke — täl om jihvtine palunõid korvin!

— Rahu! ütles kohale rutanud kordnik. Laske ometi professori-härral rääkida.

Ja õpetlane hakkas rääkima. Kohe valitses ümberringi täieline vaikus, kõik kuulasid hinge kinni pidades.

— Kas palunõid? küsis Kilkson.

— Nii jah — „Palunõias“ iks kutsutas, vastas Hällato.

— Tehke korv lahti.

— Ei, sedä ma küll ei tii, kostis korvi omanik.

— Kos ta's valla või tetä, üteldi tema seljatangant valjult, nisuke jihvtine luum ulga inemiste sean, kae, kui tule kuiki vällä, sis...

— Suur kahju kah — aruldane luum, arvas riideäri pidaja ja kohalik saunamees Mihkelpoeg.

Kilkson vaatas rahvale, vaatas mehele, korvi...

— Mis te tahate tema eest?

— Mes ma tiiä nüid küsidä...

— Ütelge, ütelge.

— No mes te sis mulle lupate?

— Kolmsada marka.

— Kolmsada marka!

Kilkson ei mõistnud, kas imestas Hällato summa suuruse või vähesuse üle.

— Viissada, otsustas ta juure panna.

Hällato pani, suure ettevaatusega, korvi teise käre alla.

— Nii aruldane luum... kos ta sis nii odavade või anda, seletas valjult kardsepp Tihane paljutähendavalt oma kõrvalseisjale, paremb ta sis joba müügu apteki, vai andku Riia juudile, kes tan omgu sisse sõitse...

— Tuhat marka! hüüdis professor.

Valju nurin vastas talle rahva hulgast.

— Mes te kauplede, viistuhat om tälle joba apteekri ära paknu ennembide, hüüdis Tihane.

Kilkson katsus järele mõtelda, kuid rahvas ei andnud selleks mahti.

— Tule ärä! üteldi Hällatole. Tule, müüme ta juudile.

Tihane kutsuvalt lähenes sammu võrra Hällatole, taganes siis kohkunult kohe tagasi — korvi pärast, nägi zooloog.

— Hea küll, ütles Kilkson, tahate anda — võtke.

Hällato vaatas rahale. Keegi ei näinud kui palju seda oli, sest Hällato pigistas raha kohe enda pihku. Ta ulatas korvi zooloogile.

— Aga oitke äste, ütles ta.

Arno Kilkson võttis korvi sangast ettevaatlikult kinni ning sammus eemale. Kuna rahvas veel nii ruttu ei läinud laiali, siis kuuldi, kuis zooloog pika-vankri müriinal lahkus alevikust.

Ning kibe rutt oligi Kilksonil, kelle uudishimu oli kõrgele kruuvitud.

Hällato pani raha tasku ning läks, kõikide imestuseks otseteed koju. Oodati liike, kuid need ei tulnud.

Mitu päeva ei näidanud mees kellelegi oma nägu. Kuid siis vahest ta saigi pävakangelaseks! Nimelt, kui ühel päeval saabus jälle post.

Meie noor teadus on jälle rikastunud, tänu väsimatu uurija ennastsalgavale tööle. Nimelt on huvitava, seni tundmatu Eesti looma avastanud zoo-

loogia instituudi vanem assistent, lugupeetud dr. Arno Kilkson, lugesid alevlased ajalehest.

Järgnevat üksikasjalist teaduslikku looma kirjeldust otse õhinal neelati. Näis, Orula alevi elanikke oli hakanud huvitama kõige enam — puhas teadus. Ning vastavastatud looma teaduslik nimi?

„Hällato looma“, kirjutati lehes, „on meie paljutöötav õpetlane ristinud „*Lacerta Haellato*“. Rahvakeeles hüütakse teda „palunõiaks“. Tõeliselt ta on mingi sisaliku ja palunõia vaheline loom, eriline palunõia liik, täitsa mürgita ja kahjutu. Palunõida peeti seni osalt rahva fantaasia viljaks, kuid nüüd on teadus tema olemasolu teinud kindlaks.

— Ta on ta ristinud Hällato nimeliseks, seletas alevisekretär, koolitatud mees.

— Noo, kae noh!

Olgu kuidas oli, kuid sel päeval tegi Hällato kardsepp Tihasele liigud.

Kui nad siis seal — vana kõrtsi nurgas — kahekesi istusid ning Hällato juba korralised tipsud võtnud, küsis Tihane:

— No, ütle nüüd avalikult, sõbramehe poolest ja omavahel, kui palju sa said oma „palunõia“ iist?

— Viistuhat marka, mitte rohkem ega vähamb. Aga ära sa kellelegi engä tollest.

Nad viina võttes ei pandnud tähelegi, kuidas vanasse kõrtsiruumi oli astunud ka Mõtsatu Kahro ning nende lähedal võtnud istet. Ta ei tahtnud viina osta — oma sulast lootis ta siit eest leida võivat.

— Tiiäd, sõber, jatkas parajasti Hällato kavala näoga, ütle, ma ei saa üks tollest aru, ku's ta sai moonduda palunõias?

— Messä? küsis Tihane, kes saladuse teada saades võttis nüüd viina hoogsalt.

— Noh, tuu suur sisalik, mes ma Mõtsatu Kahro maa päält kinni püüde ja professorile 5000 m. iist ärä müüsi? He-he-he!

— Vai minu maa päält!

Kahro seisis üles ja astus Hällato kõrvale.

— Sis massad poole mulle. Tuu olli minu maa ja minu luum. Tuu om joba säände säädus, et maaomanik om kõge tolle peremiis, mes temä maa kas-

vatas. Kui sa ei massa, sis ma lase kohtupriistavil ära kirjutada sinu kängsepä-riista.

— Kae prohvast — vana Kahro! Kost iks matti om luuta, säääl temä joba man! hüüdis Tihane.

— Mina kõnela kängsepa-meistriga, sina peä endä suu kinni! Noh, Hällato, otsi minu raha välla — 2500 marka!

Hällato vajuus nii nukralt pingile. Ega selle hullu Kahroga midagi peale hakata ole, muudkui anna aga ära temale tema osa...

Kõrtsist väljudes ta tõesti ei saanud enam aru, kas ta oligi tabanud kaua otsitud palunõia või hari-liku emasisaliku.

Ja mine tea sinagi, armas lugeja, kuidas need lood olid seal tolle Orula alevi mehega. Võimalik ka, et kõik oli Arno Kilksoni professorlik, suur hajameelne eksitus ja teaduslik bluff, mis ajaleht avaldas. Siiski üldiseks meelterahustuseks võib julgesti ning eksimatult väita, et tänapäevalgi elab edasi rahvasuus paljudest seni nägematu, aga kindlasti olemasolev haruldane palunõid.

VAHASED VABARNAD

Ritson pidi täitma alevikus apteekri, värvi-müüja, mõnikord isegi arsti, hambaarsti, vahel ka ämmaemanda, koguni mesiniku ja aedniku kohuseid.

Kõige raskem oli alevikku asumise esimesel pool-aastal, mil ta oli tihti olnud pigis kõigepealt rahvakeelsete rohtude nimedega, mis siin kandsid „pisut kõvemaid nimesid, kui mujal“, — nagu ta oli ütelnud oma vanale teenijale, kes juba endise peremehe ajal oli selles apteegis töötanud üle kümne aasta. Kuid pikapeale oli Viktor Ritson harjunud kõigeaga, ka Orula oludega, nagu seda nõudis elu. Jah, sellegagi ta juba oli saanud hakkama, et müüs vanadele, rohujänulistele naistele puhast kaevuvett, segatud pipraga ja tilga piiritusega, — mitte pettuse, vaid ikka puht inimesearmastuse pärast (sest ta ise oli rohtude vaenlane), ning eduga, nagu ta võis hiljem veenduda: haige tervenenes ning reklameeris ime-rohtu paljudele teistele, kes hakkasid nõudma „toda odavat rohtu“... Anna sedä, mes sa müüsid Kivi Marile närviramantiismuse vasta, öeldi. Kas ka see Orula peremees...

Kuni Mõtsatu Kahro otsis oma sukataolist tugevate raudadega rahakotti kuskilt aluskuue tasku sügavustest, oli ta katsunud ära mõistatada mehe soovi tema vaate ja mõruda välimuse järele.

— Anna mulle üits ää rohi tolle tolmuaguse vasta.

Ritson katsus järele mõtelda.

— Mineva aasta lätsivä kõik tikerpuumarja mustas, muudku kahju kahju pääle.

— Mustaks muutusid?

— Nigu s —

Jaa, ütles Ritson endale, see pole enam Kivi Mari haigus, marjade juures usk rohu võimetesse ei avalda vähematki mõju. Kahju.

Ta nimetas mõningaid aineid.

Kahro kuulatas.

— Ärä anna, tuu om puha rohumüüjide petüs, ma ole joba pruuvnu.

— Võtke siis kahe-protsendiline *cuprum sulfivicum*, see on kõige kindlam abinõu.

— Mes tuu om ?

— See on niisugune rohi, mida tuleb sulatada kuuma vee sees ja pärast kustutatud lupja peale kallata.

— Mes ta eestikiilne nimi om?

— Vasevitriool. Kas teil aia-pritsi on kodus?

— Prits om ja kõik om. Vasevitriuul avitas küll, aga veidi. Anna midägi, mes om kõvemb.

— Vasevitriooli võin ma julgelt soovitada. Võtke veel kord, haigus nõuab pikemat rohitsemist.

— Ei, anna kõvembat, tõist rohtu.

Siis ta põletab põõsa juured ja lehed ära, mõtles Ritson, kuid ei vastanud midagi. Ta vaatas aknast välja.

Küsi nõu mõnelt õpetatud aednikult või vaa-dake järele aiatöö õpperaamatutest ja ajakirjadest, tahtis ta siis öelda, kuid parajasti möödus keegi aeglastel sammudel apteegi aknast. Ritson vaatas talle järele, ja ta nägu selgus.

— Kas te olete juba rääkinud härra Kodrasega selle tikerperi seenehaiguse pärast?

— Kes tuu nisuke om?

— See on üks Tartust neil päevil sisse sõitnud kunstaednik. Tema annab maksuta nõu. Kui te ruttu lähete, siis saate temaga kohe kokku. Näete, seal ta sammub. Ta olevat palju reisinud ja näinud. Ta peab nüüd rahvale maksuta loenguid oma Aust-raalia reisist ja annab ka healmeel nõu aiatöö asjus, ma lugesin seda müürilehest, ja mulle öeldi, et seesama mees ta ongi.

Kahro vaataski võõrale järele.

— Tusama miis?

— Seesama jah.

— Noh, kui ta massuta nõu annab, ää küll, näis, mes ta ütles.

Kahro pani oma nõöbid viimseni korralikult kinni, surus läki-läki, mille üks kõrv oli vajunud küljele, pähe ning läks sõnalausumatalt välja. Peatselt oli ta isandale järele jõudnud.

Härra Kodras, kunstaednik ja ilmarändur lahkelt võttis talle ulatatud käe vastu ning palus Kahrot enda juure „hotelli“ — lagunenud puumajja, mille ühel küljel asus „Kaupmeeste seltsi“ alkohooliga einelaud ja piljardi ruum, kuna taga, koridoris leidus paar viletsat tuba, reisijate ütluse järele „lutikatega hästi möbleeritud.“ Ühte säärasesse ruumi kutsuti ka nüüd Mõtsatu Kahro. Ta ei imestanud selle üle, sest aleviolud olid talle teada. Ta nägi, laual seisis konjaki pudel.

Härra Kodras oli väga peen mees, tundeküllane ja tähelepanelik inimese iga liigutuse ning salajase-magi soovi vastu.

— Kas tohin teile pakkuda üks Austraalia konjak? Ei — palun, ega see midagi ei maksa. Olge head. Võtke üks pits ja siis ütelge, mis tõi teid minu juure? Kas tahate välja rännata? Kui teil tõsist tahtmist, pole — ma ei soovita.

Kahro polnud säärase nii üliviisakate inimesega veel kokku puutunud.

— Ma ei juu, üleüldse ütelda, konjakit vai muud, vurtsi kah ei taha. Mul omma tikerpuu marja lõõnuva mustas, nüüd om neide rohitsemise aig. Kui sa massuta nõu annad, ütle, mes ma pia tegemä?

— Ah, nii tühise asja pärast! See on väga lihtne, peremees.

— No-oh?

— Päris lihtne. Kui suur aed teil on?

— Kaits vakamaad.

Ta päris ka õunapuude ja põõsaste arvu.

— Nii. Väga hea. Oma tarviduseks muidugi teie nii suurt aeda ei pea. Ma olen kuulnud, paljud siinsed peremehed teenivat head raha just aia-viljaga, raudteejaam on siin ka lähedal. Väga õige, väga õige ja otstarbekohane ettevõtte meie rasketes põllutöö oludes ja ikaldusaastail. Kui hoolikalt ja

asjatundlikult aeda pidada, võib see head sissetulekut anda. Ma tunnen peremeest Viljandimaalt, kes tomatitega võttis sisse läinud aastal üks miljon marka. Head äri võimaldab ka kaalikas, sigur, kurk, aiamaasikas, kanamuna — ja, ka kanamunad — ning iseenesestki mõista — õunad. Neid tarvitaks määratul arvul Soomemaa. Meil ei ole omal suuremaid marmelaadi vabrikuid, kel oleks turg välismaal. Soomlased ostavad meie õunu üles kalli raha — kalli raha eest — Soome saatmine on lihtne asi — ning keedavad seal meie õuntest marmelaadi. See saadetakse Ameerikasse ning teenitakse jälle raha, head raha, sest soomlastel on äriilmas suhteid. Tartu roosiõun, antonovka, serinka, sügisjoonik, Borsdorfer — see kõik on hea kaup. Priima valiku...

— Ma tiiä toda esigi.

— Seda parem. Halb on, et meie inimesed ei mõista ajada äri. Viljandimaal on ühes asunduses aed, mille eest riigile maksetakse 80.000, mina maksaksin renti — renti — üks miljon marka. Üks miljon marka! Ise ma loodaks teenida pea sama palju juure.

— Tuu om suur liialdus.

— Ei ole, ei ole, lubage mul rääkida, auväärt põllumees, mina olen ses asjas eriteadlane. Kas tohib teile pakkuda üks välismaa sigarett?

— Ma ei suitsuta.

— Ei joo, ei suitseta, ei —? Imestamisväärt. Jah, niisugused peavad olema taluinimesed, meie lootus.

— Ei, juu, ei suitsuta, ei janda naistega, ütles Kahro.

— Vaadake kui kiiduväärt. Mina ka harva patustan, see käib tervisele, kui üleliigselt anduda elumaitsemisele. Ikka parajat mõõtu pidada kõiges. Ainult ärielus võib riskeerida, s. t. lubada endale suuremat kapitali mahutust ettevõttesse, et...

— Mul lätt aig nii ärä. Rahaga mõista mina esi kah ümbre kävvä ja protsente lugeda, pääasi kui om kaupa.

— Väga õige! Suurepärane! hüüdis kunstaednik. Sellepärast ma räägin.

— Noh, kas siis tiiäd midägi üteldä tolle seene-
aiguse kotsile?

— Miks ei! Teadagi. Rookige põõsad välja
kõigi juurtega.

— Et haigus ei lähassi edesi?

— Nujah.

— Aga tõiste puhmide pääle kand tuul vai
kandva martke, vai jummal tiid kui muudu tule aigus
mõnest tõsest aiast jälle tagasi?

— Nujah.

— Noh, sis terve aid puhtas ruuki marjavar-
sist? küsis Kahro.

— Puhtaks!

— Kulle, saks, kumb meist nüüd om ull?
Mulle paistab, et sina ei ole kelleki kunstaidnik,
sina oled lihtsalt liina sulii.

— Teie lähete jämedaks, minu härra... Aga
noh, tuleb igasugust inimest ette, ma annan teile
andeks, sest teie ei tea, mis teie räägite. Kuulake
enne minu kõne ära.

Mõtsatu Kahro jäi ukse ette veel seisatuma.

— Ma ütlen tõsiselt: teie rookige rahuliku sü-
damega välja oma tikerperipõõsad aiast, sest see
mari on ju lõppeks vähe tulutoov ja odavalt hinna-
tud kaup.

— Ei ole suku nii. Ma müü pallu tuurelt ja
ülejäanu kütselt Talnade.

— Noh, ja siis? Mina soovitan teile palju
mõistlikuma marja — kui te just marju soovite.

— Nimelt?

— Kollased vabarnad!

Silmapiilgul vaatasid mõlemad mehed teinetei-
sele otsa.

— Mõtelge, milline kaup! Noobel, s. t. suur-
sugune, turul otsitud, magus, niisugust ilusat, pool-
toorelt tsitroni, küpselt apelsinivärvi. No, Issand ju-
mal, mõtelge ise: meil on kodumaa tsitronid ja
apelsinid olemas, kuid keegi ei kasuta neid! Istu-
tage tikerperi asemele kodumaa apelsine! Pisikesed
küll on nad, aga — apelsinid, vitamirohked ja...

Kahro kuulatas: vahest on ka mehel õigus?
Ta teab, et kollaseid vabarnaid on olemas. Kui
neid aias kultiveerida...

Kunstaednik nägi, et ta oli suutnud äratada huvi ning jatkas hoogsalt:

— Mõtelge tõsiselt! Raha teil on... Mis maksaks teil kõrvaldada tervendamata, kalli arstimise kuluga seotud haiged põõsad ning nende asemele istutada toredad, majesteetlikud kollased vabarnad? Terve aed neid täis, aia ääred, õunapuude vahed... Ainult 10 marka põõsas! Mõtelge, mis maksab tema kõrval tikerper, nõelterikas, mustaks muutuvate marjadega! Minul on ärisuhteid välismaaga, mina, kui soovite, võin teile tellida hästi kultiveeritud taimed ühes rohuga, mis hoiab ussitamise eest. Makske minu kätte 3000 marka — tehke katset. Ma kirjutan kohe tšeki...

— Ei ole vaja, nuurmiis. Mitte tengägi ei anna mina, said aru? Sedä ma sulle näitä...

Kahro näitas oma rusikale.

Alevikku sissesõitnud härra Edgar Kodras, läbi-kukkunud tudeng, mõistis, et talur tal vägisi libiseb käest ja ühes seega — „seesmine laen“ — Austrialiasse sõiduks. Ta mõtles veidi, ja talle kerkis silmade ette sama Kahro — väljas, turuplatsil, teiste seas... Kurat, ära rikub kogu ilusa ettevõtte ja kavatsuse! Et ta just pidi sõitma Orulasse, kus sääraseid talumehed nagu see siin!

— Mida nüüd mõtlete teha? küsis ta, südames ahastus, lüües käega kollastele vabarnatele. Kuhugi ei lähe teie sedaviisi, enne kui teie mulle ei luba pidada suud.

Ta seisis järsku jalul — noor, viks mees, — ning Kahro ei suutnud veel ootamatusest toibudagi, kui oli üks tema ees lukustatud. Kuid „aednik“ — kas ta oli siiski oma võimeid ka ihuliselt vähe üle hinnanud? — —

Tund hiljem — apteeker Ritson lõpetas parajasti mingi aine kaalumise alevinaisele, kuna mina pidin ootama, — avanes üks ning sisse astus jälle Mõtsatu Kahro. Tal olid riided katki ja otsa ees suured muhud.

Ritson kohendas prille ning vaatles Kahrot valge käes.

— Mis need on? küsis ta, näidates taluri otsale.

— Nii? vastas Kahro. Nii omma vahatse vabarna.

PUNANE LOOM

Kaga Sulg kohtas raudteejaamas Mõtsatu Kahrot.

— Kas oled kah kohtuasja pärast liinan?

Kahro mõmises.

— Nujah, nüid om säände aig — iks nõvvetas elämiseraha, arvas Sulg.

— Mes elämiseraha? Kes minno elätäs?

— Ja, ega tollest ei küsitä. Ei kaeta enämb, kas oled perisperemiis vai asunik.

— Mitte tengägi ei saa minu käest, mina ole nõudja, ütles Kahro.

— Sis om tõne asi. Kelle käest sa nõvvad?

— Nikluse Peedult.

— Kas iks tolle mõtsa pärast? Kas said aresti pääle panda?

— Es saa, ta vedäsi palgi tõse mehe maa pääle.

— Kui muudu sa sis punnid?

— Näis. Ega ma täämbä ei ole mõtsa pärast.

— Kes tuu advukaat sul om? küsis Sulg, olles mõtetes.

— Ei' tiiä, kas tulegi vaja.

— Paremb on iks kui om advukaat. Võta Tintson, tuu om äste viks miis.

— Toda konna ma ei taha, tuu om vaene. Kui täl om kontor tühi ja täl ei ole mulle pakku ilusat tuuligi, mes asja ta sis om mõistnu ajada!? Mes sa esi kohtun õiendad?

— Ma ole uurian.

— No-oh, kurat!

— Tolle Ilves Miili latse pärast. Sa tiiäd küll, ta olli mul katekümnekuvvendal aastal tütri-

kus, noh, sis ma näi küll asunik Kattai Kaarlit käivet Miili man.

— Nüid om Kaarli tembeldänu sinu valetunnistajas? Kae tsika, ta taht aiga võita ja protsessi venitädä.

— Kuritahtlik kaibus, jah. Mes uvi olli mul olla tiinjäle-tüdrükule valetunnistajas?

— Ei tiiä, vast sa esi kah ollid temäga sõber?

— Ära aja iks ullu juttu, vana Kahro.

— Ja, kes tuu sinnugi läbi näeb, ega sinugi suu ei ole sarvest.

— Toda küll ei ole, kurat. Kohus om joba läbi — Kaarlike mõisteti sälgä.

— Kas ta esi olli iin?

— Es ole, kõrda müüda kolm advokaati.

— Tolleperäst. Kas sul kah om advokaat Tintson vai? küsis Kahro.

— Kui kohus piässi tulema...

— Kohus tuleb! Tollest sa ei päse, kui täl om tunnistajid.

— Om küll, aga nüid mõlembile minevä nädäli mõisteti ärä 8 kuud liht varguse peräst, — tolleperäst, et na esi ärä tunnistiva. Nii omma tunnistaja täl nõrga ja kahtlase. Ega Kattai kah es tiiä, et neil säände asi ette tulli, kokku kõnelda kah es saava enämb.

— Vange tunnistust vast iks pallu ei loeta küll, sis vast lätt sul äste.

— Näis kõik. Konas sul om etteminek?

— Kell ütessä.

— Sis om mul aiga, ma ole kell ½11 uurian. Nad sammusid kahekesi Rahukogu poole.

Kohtu ooteruum oli inimesi tungil täis. Paljud istusid. Ootajate ees jalutasid advokaadid, ilma üliriieteta, mapid kaenlas, ajasid vahel omavahel juttu ning käisid jälle edasi ja tagasi. Mõnega nendest alustasid ka kohtukäijad juttu.

— Kas lähäte minu asjun ette? küsis keegi kohe Kahro ja Sule kõrval ühelt advokaadilt.

— Millal olete ees?

— Kell 12.

— Miks nii hiljaks jätate? Mis asi on?

Maamees hakkas tasa seletama.

— Ahaa, ma tean seda asja küll. Esimene kord olite 5. jaoskonnas? Kolm tuhat maksate, kui tahate! Makske kohe ära.

Advokaadi tarvitaja võttis rahakoti välja.

— Alvaste tegi, sosistas Kahro Sulele. Kui advokaat raha ette nõvvab, sis om kindlade teedä, et midägi ei tule vällä, ma tiiä, tuu om joba säände muud advokaadel.

— Ei tiiä. Sii advokaat om kuulus miis.

— Medä tühjä! Nii pallu ta om, et püüd noorile kohtunikele jalga taade panda. Kõik noore kohtuniku pelgävä vannu advokaate, ma tiiä.

— Minevakõrd olli säände asi, jatkas Kahro. Ma olli parajade kantselein, kui tulli üits nisuke miis noore kohtuniku manu ja nakas pääle ajama, et täl ollev rutt ja võtku asi enne kella 10 ette, ollev lihtne asi pangale antu võlakirja järgi, pallalt vormi küsimus. Kohtunik es ole nõun ja, kae, punkt kell 10 tulli kostja ja es võta omma allkirja õiges! Advokaat saise puldi iin ja naardse. Mes täl viga olli? Pank tälle masse raha iinkäimise iist niikuinii. Kae, sii verevänäoga om Nikluse advokaat, näitas Kahro ühele uhketvõitu mapikandjale. Kui sul aiga om, sis jää päälegi siiä, vast saab ennembide ette.

Ei tulnudki kaua oodata, juba kohtuteener hüüdis Kahro nime.

— Siin! ütles Kahro ning hakkas endale teed tegema kohtu saali.

— Peedu Niklus!

— Jah, kuuldus seina äärest ehmunud hääl.

Selgus, paar advokaati, kel korruga palju asju ees, olid parajasti kohtuistungil kriminaalosakonnas, nii lükkas kohus rea aktide arutamise edasi.

Sulg läks ka, kummardas ukse kõrval seisvat kohtuteenrit sügavalt ning astus kohturuumi, võttes istet akna all. Võre taga, kõrval, istusid advokaadid.

Mõtsatu Kahro juba seisis nõudja puldi ees, teise taga lehites pabereid advokaat Steinberg, selja taga sosistas veripunase habemega Niklus.

— Hea küll, hea küll, ütles talle advokaat, hea küll.

Kohtu eesistuja rääkis midagi, kuid nii tasa, et Sulg alul midagi ei kuulnud. Viimaks arvas ta

eraldada võivat ütlust: Ja tagandamist ka pole poolte poolt?

— Ei! raputas Nikluse advokaat pead.

— Minul om! müristas üle saali Kahro. Kõikide pilgud pöördusid temale.

— Ma taganda äämeelega Nikluse advokaadi.

— Seda ma usun, et te seda tahaksite! naeris advokaat, kellele see ootamatus tegi palju lõbu.

— Ega mina, aulik kohus, endä peräst ei kõnela, mul om kahju Nikluse rahast, mes ta massab sellele kehkenile, ütles valjult Kahro. Asi om selge ilma advokaadita.

Rahvas naeris, kohtunikud ja advokaadid muiglesid, kuna Steinberg välgutab silmi nõudja Kahro suunas.

— Ma sai suure kahju. Ma oles võinu kinki Niklusele, aga et tema ei taha mulle massa, vaid viib oma raha kehken-advokaadile, tolleperäst ma jää nüüd oma nõudmise manu.

— Rahu! Ma palun pooli jääda asja juure, ütles eesistuja ning hakkas akti lugema.

Sulg kuulab teraselt, katsudes saada pilti asjast. Küsimus polnud kuigi iseäraline, kõik keerles ühe kiini läinud punase looma ümber, kes oli sattunud Kahro linanurmele ja siin, tunnistaja ütluse järele, teinud suurema töö ära kui sõda.

— Ma pallesi rahukohtuniku otsust kinnitada ja kõik kohtu ja asjaajamise kulu määrätä kostja kanda, ütles Kahro.

— Oodake, vastas kohtu eesistuja.

— Asi on selge, tähendas advokaat, vaadates alt kulmu nõudjale. Kaebus on valesti sisse antud, sellepärast ta tuleb muutmisele.

— Messä? urises Mõtsatu Kahro. Ma advukaadi kihve ei pelgä.

— Kutsuda tunnistajad sisse.

Tunnistaja, Nikluse endine teenija-tüdruk, tõendas, et kostjal Niklusel ei olnudki niisugust punast looma, kes oleks hävitanud Kahro linanurme.

— Siin on tegemist lihtsa asjaga. Juba selle tunnistaja läbi on tehtud kindlaks, et minu volitaja lehm ei olnud see, kes tallas nõudja linavälja. Meil pole vähematki põhjust arvata, et tunnistaja ei avaldanud tõtt. Niklusel oli punaseid lehmi, kuid mitte

sellast, kes käib naabri nurmedel kahju tegemas. Niisuguseid omadusi minu volitaja lehm ei ole ja ei saagi olla. Minu volitaja lehm on...

— ... lehm! ütles Mõtsatu Kahro vahele.

— Ja, lehm on ta, igatahes lehm, kõigi tunnis-märkide järele otsustades — aus lehm, kes teeb vahet iga asja vahel, mis on võõras. Ta on aus. Kui ta oleks tahtnud tingimata kurja teha kellelegi, siis seda loomulikult ainult enda peremehele.

— Mul om küsimisi tunnistajale, lausus Kahro, aulik kohus, palun sõna.

Talle lubati.

— Palun tunnistajalt küsida, vast ta mäletab mitme poige vannune olli tuu Nikluse lehm, kes käise minu lina pääl?

— Nellä, arvas erutatud nais-tunnistaja järele mõteldes.

— Paremb ütle, et sa ei mäleta midägi, kulla laits.

— Ei mäleta jah.

— Rohkemb mul küsimisi ei ole.

Nüüd oli järg teise tunnistaja käes.

— Mis teie teate käesolevast asjast? küsis eesistuja uult tunnistajalt, Nikluse sulaselt, kui hari-lised vorminõuded täidetud.

— Missugusest asjast?

Eesistuja pidi tunnistajale tülüküsimusest mõne sõna seletama.

— Ma tean, ütles tunnistaja, et Niklusel niisugust looma ei olnud, kes käis Mõtsatu Kahro lina-nurme pääl. See oli üks hulgas loom küla-päält.

— Kas te mäletate, mis päeval ja kuul see oli?

Tunnistaja nimetas päeva ja kuu.

— Pallesi tunnistajat üteldä, kas temä esi näie sedä luuma, kelle mina kinni võtse?

— Nägin!

— Kas tunnistaja võib üteldä, mitme poige van-nune luum sii olli, kes minu linnanurme ära sõkse?

— Ei tiia üteldä.

— Kas ta olli nuur vai vana lehm?

— Noorevõitu lehm.

— Rohkem mul küsimisi ei ole.

Kutsuti ette Kahro tunnistaja, kes tõendas, et tema olnud protokollu tegemise juures ning selle-

pärast mäletab kõik hästi. Samuti olnud tema see, kes aidanud oma peremehel, Mõtsatu Kahrol kinni võtta märatsevat looma.

— Kas see oli Peedu Nikluse loom? küsis eesistuja.

— Olli. Ma tiia selgede, et sii olli Nikluse loom. Ma tian ka seda, kost Niklus tema ostse, kui ta olli viil vask.

— Kas peremees Niklus ise viis tabatud looma oma juure? küsis üks kohtunikudest.

— Tedä ennast ei ollu tol päivil kotun, karjalais, ärä pelgunu, aie ta karja manu tagasi. Peräst saie karjalais poka ja kuuli ärä.

— Kas kordnik näie luuma? küsis Kahro.

— Näie.

— Kas tunnistaja, küsis advokaat, mäletab päeva, millal võõra lehma tabamine oli?

Tunnistaja nimetas päeva ja kuu.

— Millest teate, et see oli Nikluse lehm? jatkas advokaat.

— Sii es olegi lehm, vastas tunnistaja. Pere-miis es käse karjalatsel üteldä oma peremehele, mes loom ta olli, ja tõsel päival ta jäi aiges, ja emä viis ta kodu.

— Mis, mis? küsis advokaat ning hakkas lehitsema oma pabereid.

— Jaa, venitas Mõtsatu Kahro. Kae äste järgi aktist. Sääl, protokollin om üteldu, et võeti kinni Peedu Nikluse kariloom. Ma ütli joba algusen, et paremb olessi, kui sii kehken-advokaat saab tagandadus. Tunnistaja Kipar...

Advokaat ei kuulunud enam. Ta heitis vihase pilgu oma volitajale, kes istus lööduna oma kahe tunnistaja kõrval lakkamatult naerva rahva ees.

— Teinekord seletage asi põhjalikult ära. Advokaadi ees ei tohi midagi varjata, advokaat on usaldusemees, aga mitte kohtu-uuriija! kuulis Sulg pärast kohtu ooteruumis Steinbergi kõnelevat oma volitajaga.

— Ei ole midägi.

Kuskilt ilmus esile Mõtsatu Kahro kogu.

— Sii punane pullikene, olli peris kenä põngerjas! lisas ta juure.

KAHRO TRAKTOR

1

Ajanud omad kohtuasjad joonde ja saanud ka piimaproovi-lehe laboratooriumist kätte, ta ei teadnud, mida teha rongi ärasõiduni. Kuhugi tal minna polnud, osta ta ei soovinud midagi, seemnevilja laenu tema ka ei tahtnud küsima minna.

Võlg on võõra oma, vahest mõtles ta. Küll võiks võtta pangast seda odavaprotsendilist ja raha teisipidi viia hoiule, et vaheltkasuna teenida 3000 kuni 4000 marka, aga et tema, Mõtsatu Kahro peaks minema manguma allkirju naabreilt ning neid ta suks viinaga kostitama — küll seda tema ei tee. Ning mine tea noid pangamehi, viimaks hiljem hakkavadki uurima asja ja, vaata, selgub, et laenaja on saanud raha kasutanud hoopis teiseks otstarbeks, siis seda pahandust ja vahest kahjugi. Võtku need laenu, kellele seda hädasti vaja. Tema peab läbi saama omaga. Ning saab ka. Arvatagi, ära kuluks laen siiski ka temale, põllul ju kõik ikaldus, kuid...

Teda aitas oma aed, mille vastu ta varem olnud umbusklik. Enda lõbuks noorelt asutas ta selle, nüüd — ime küll — kuuel teineteisele järgnenud nälja-aastal päästis seisukorra aed. Ta müüs palju õunu, marju, juurviljagi. Ta selle tõttu polnud enam umbusklik koguni tomati vastu. Tõsi, lugu pidada sellest ta veel ei mõistnud, kuid kui linna-inimesed tomateid kangesti tahavad — söögu siis neid ka Mõtsatu Kahro peenralt kuni isu kaob. Maasikad?... Petis niisugune! Ta müüs Tallinna mehele esimesi maasikaid 130 toopi à 150 mrk., aga vaata, kui ta pidi sõitma sinna ministeeriumi lähe-

malt järele pärima seda popsiseadust ning siis ka oli ühte restorani läinud kuulama sealseid aiamaasikate hindasid, siis, vaata, ta oli näinud oma kaubatarvitajat leti taga müümas joodikuile tema ilusaid maasikaid 40 marka tükk! Ja läksid nad, osteti! On teil veel anda? oli küsinud temalt kõrtsipidaja. Kas on veel anda?.. Korrat, muudkui kahju teise järele...

Õunad? Keegi, kes tõesti aia-äri tunneb, oli talle soovitanud veel istutada puid juure ning nõu andnud osta neid Kalmi aiast.

— Saad head puud, ära pelga, et on Saksamaa tüvi ja ei kasva hästi meie kliimas — kiduraks ei jää. Kolme aasta pärast on sul jälle kandvad puud.

Nii oli ta ka teinud ja valutava südamega oma rahakoti avanud. Aga pärast oli siiski läinud tülli mahatingimise juures ja puud ikkagi ostnud suurest era aiast, ühelt tuttavalt majaperemehelt, kellel puid ülearu.

— Istutage aga nad hästi, oli õpetanud talle majaomaniku juures parajasti tööl olnud aednik. Ma soovitan teile, kuidas istutada. See on küll aednikkude saladus, aga maja-härra ütles, et ma võin seda teile rahulikult usaldada. Pange juurte alla maakive, need hoiavad maa niiske, siis näete, kuidas puud kannavad!

Katseks siis Kahro oli ka teinud nii...

Paljud arvavad: mis nüüd aed — lastel hea marja võtta, muud tähtsust tal pole, mast vaev ja kulu ning tüli — nagu mesilastega. Kus vaeva pole, igal pool on, iga töö juures! Mesilased töid Mõtsatule 200.000 marga eest mett ühe suvega.

Kui ühte moodi ei saa sissetulekut, siis tuleb teisel teel samme astuda ning õppida, vaadata, tähele panna, vaeva näha... Vaat' ei teata kõiki elulisi asju, tollepärast ei hoolitagi kõrvalsissetuleku võimalusist. Häda Kahrotki õpetagu kõike tegema, kõike kasutama — iga maalapikest. Kuis Kirmi Kaarus ei põlga ühtki sissetulekut ega tööd! Kas too on vaene mees või halvem põllumees kui mõni teine sellepärast, et tema ka aiale pöörab väärilise tähelepanu? Linnas on Kaarusel mitu maja, ning talu ja aed on tal suur ja korras. Ja seda kõik

tänu hoolele ja oskusele ning baptistide tööle, kes usuhullustuses viletsa kõhutäie eest töötavad oma usuvenna juures...

Ikka tulevad varakult maa saadused — marjadki müügile saata. Nagu ka näit. varased — „Ameerika“ — kartulid: 1000 marka makseti talle vakast, oleks aga olnud anda. Ent polnud, sest kaua's kahe vakamaa kartulid vastu peavad! Ei pea kaua — kohe oli saak müüdnud. 18.000 marka andis vakamaa?..

Kui värske kaup aedvilja näol hilja turule saata, siis ei sa enam korralikku raha: naised-ülesostjad hakkavad oma kottidega ja korvidega käima ringi ning rikuvad turu hindasid, kuna ise kaebavad, et Kahro olevat nõõrija. Või tema olevat nõõrija ja liiakasuvõtja! Nagu seda vist ülesostjad ei oleks! Anna neile maasika-toop või 50 margaga, aga kas nemad sellepärast müüvad tarvitajale 75 margaga edasi? Ei müü, kõrgemat hinda, mis üldse võimalik, võtavad nad tallinlaselt ikkagi... Kes kellelegi armuleiba annab?... Ei keegi. Kui tahetakse elada ja koguda raha. Kõik, mis aiasaadustest hilja turule läheb, on selge kahju. Ega mari pole õun või hapukurk ning teravili, mis ületalve hoituna kevadel annab raha...

Kas just Kahro täpselt nii ning nimelt just marjadest mõtles, minnes üle linna turu ja kuulates hindasid, kindel ei või olla, tähtis on vaid see, et tal mõlkus meeles tema alaline kiusaja — raha — ja et tema oskab elada ning hankida sissetulekut, sageli sealtki, kust teine aimata ei tea või söanda, haisteski teenistusvõimalust. Ta on nagu haige, kui ta ei saa teha parajal silmapilgul ausat „äri“ ning sealjuures kedagi õpetada...

Kardan, et ta ongi turul, kus müüdi võid, juustu, ületalve hoitud õunu j. m., midagi märganud, mis sunnib teda pöörama tagasi puiesteelt, sest ta läheb ja sammub jälle naiste ja meeste hulga keskele, kes seisavad kaubatelkide juures...

Millise äri ta teeb?... Ehk ta vaid hindasid hängib, et olla teadlik turu seisukorra kohta? Küsides üht-teist kauplejalt, Kahro kuulatab teraselt. Ta on näinud õunte müüjate vahel tuttavat linnanaist,

kes sosistab maa-naisega. Ta näeb, et naisekesel on käe otsas või-anum.

— Noh, mes sa õiendad? järsku pöördub Kahro enda lähedal sosistava linnanaise poole. Kulle, ma ütles sulle, ärä petä inemist. Täl om korjatu oma võinaglakene, ja todagi tahad sina ärä võtta. Kas ma ei tiiä, et sa käsed või viiä omma puuti tagasse kaudu... Sa võtad või vasta, aga raha ei anna. Sa lased kavva raha järgi kävvä, ja viimäte tulevällä, et sii es olegi sinu endä, vaid sinu poja puut. Kas tahad, ma tuu liinavahi? Mes sa turutunnil siin kaaberdad? Kas ma ei tiiä, et sa oled endä joba mitu kõrda pangrotis tennu? Et sa siist kaod!

— Vöeh! ehmus maa-naine.

— Ärä usu jah säänest, pöördus siis Kahro tema poole. Kae üks ette, kes sinuga kaupa tegi.

— Mis sina tahad, vana Kahro? avanesid kohkunud linnanaise keelepaelad alles nüüd. Sisinalta lisas tasa juure: Sa vist ikka veel pole tunda saanud linna naini ja mehi...

— ... kes sinusugutsega ümbre tõmbase? No säänsid või, tulla minu vasta kaitskümmend!

— Saame näha! kuuldus ruttu eemalduva naise vihakähinat.

— Va' lobjak, laskis Kahro rahulikult kuulda- vale ning kõndis tagasi trotuarile. Ta ei vaadanud enam tagasi turuliste poole.

Lugeja arvab, et nüüd tingimata midagi juhtub Kahrole, mis on kuidagi ühenduses aia küsimusega ja selle linnanaisega, kes altkulmu ümber vahtides turu rahvamurrus kiirelt edasi liigub, peaaegu joostes, põgenedes?

Kahro oli linnas, pidi siia sõitma, ning ajavii- teks, kuna tarvilikud toimingud korraldatud, viibis ta turul, kus ikka midagi kuulda võib, mis maa-ini- mesele vaja teada.

See oli — osa Kahro päevast, harilikke argi- päevi, millistena paljud peavad veetma omi tunde surma poole... Meie kõik — talurid ja linlased — elame keerises, kus teised liiguvad, kuna meie vaatame pealt ning küsime hindasid, ilma et meie ka- vatseks midagi osta. Võib ka olla nii, et meie keerleme mingisugusel turu karusellil, ning meid

vaadatakse ja meilt küsitakse mõnesuguseid hindasid, kusjuures kellegagi juhtub pealtnäha tähtsusetu „elu pisiasi“. Kahro läks üle turu, sai teada soovitud hinnad, paljastas, aetuna õiglusetundest, „tähtsusetu väärnähtuse“ — sõnaga takistades väikese tüssamise (milliseid igapäev korraldatakse ilmatu palju) ning läks omateed. Kas sellest ei tasu kirjutada või seda „tähtsusetut“ kannatlikult lugeda?

Vahest teid erutavad targad elu keerdkäigud — „seiklused“, peen filosoofia, „sügav psühholoogia“? Kahrot kahjuks huvitas nüüd vaid üks asi: kui saaks osta kurgi seemet... 25 marga eest.

2

Või siiski peaks täna veel midagi juhtuma Kahroga? Kas midagi rahalises asjus?

Raha?

Kas Kahrol on tõeliselt nii palju raha, et seda tuleks välja arvata kaaluga? Arvatagi, „vähekesel“ tal peaks leiduma seda mammonat, mida koi ja rooste rikub, mõtlete. Ei tea teile ses suhtes omalt-poolt veel midagi kindlat öelda.

Igaüks, kes on sõitnud Orula esimeseklassi maanteed, on näinud Kahro Mõtsatu talu oma silmaga. See pole suurtalu, ent kord ja majapidamine on siin eeskujulik. Kahro saaks Mõtsatu eest aastas vähemalt 200.000 marka renti, ent kas on keegi kuulnud, et vana Kahro on pidanud rentnikku või pooleterameest? Ei ole. Kogu sissetuleku talu eest tahab ta saada oma kaukasse. See on kergelt küürus, kondikas ja õlakas mees, kelle sõna ja (äärmise vajaduse korral) kättki tuntakse, sest ennast ja oma õigust tema narrida ei lase, olgu see kus tahes. Ta elab omaette tasa-targu elu, ning alati ta ei kiitle oma rahakotiga, sest vargaid ja teist säärast kahtlast publikut liigub meie päevil ringi palju, noid, kes linnas oma ohvriks armastavad varitseda maa-inimest. Ning maalgi — ega seal ka just või olla kindel vara panipaiga kindluse suhtes. Eriti tuleb valvel olla naabrite ja sugulaste ahnuse ja saagihimu pärast, kes kõik tahaksid nii või teisiti Mõtsatult midagi saada. Ent ärgu arvatagu, et Kahro loobub oma talust või oh-

verdab siit midagi päevavarastele. Tal on aastaid, aga elujõud pakitseb temas veel nii umbes aastat kolmkümmend, ja ta tahab vaid ise lõigata oma töö vilja.

Vanasti, kunagi Kahro oli põllumeeste seltsi, kooliseltsi ja tarvitajate ühisuse esimees. Ja, ta oli ka vaimustatud ühistegevuse õhutaja. Ent tänapäeval ta saab kõvasti vihaseks, kui temale räägitakse vikerkaare värvi lipust. Sest Kahro mõistete järele on meil ühistegevuse aade mustatud ja nüüd kõik sihitud vaid juhtide isikliku heaolu kindlustuse poole. Kaga Sulg teab seda ning ei soovita Kahrol kunagi pöörata nende „kommunistlike ettevõtete“ poole, kui on vaja muretseda midagi hädavajalikku. Ta teab, et Kahrot ei maksa vihastada. Temale ei saa ju enam selgeks teha, et praegu tarvitajate või majanduse ühisuses on see või teine kaup parem ehk odavam, kui erakaupmehe juures; ta ei usu, et nende asutiste juhid saavad palka alt 30.000 marga kuus — ta pigemini usub, et paljud neist, eriti pealinnas, teenivad ametlikult 75.000 — ja et neil puudub võimalus ja tahe teenida palju enam kõrvalt, näit. igasuguste masinate müügi korral. Ta lihtsalt ei usu ning naerab vastupidise mõtte avaldajaile näkku. Ta ei usu, et ka meierid teevad õigust rasva protsendi väljaarvamisel ning nõuab omale seltsi pitseriga plombeeritud proovi omast piimast — ka enesele, et lasta linnas või teisel ametlikult järele katsuda, kas vastasid meiereist saadud andmed tema piima väärtuse kohta tõele — ta ei usu, olles umbusklik kõige ja kõigi vastu, ja siin pole midagi parata.

Igauks võivat tõendada, et ühistegelises asutises maksvat suuremas ulatuses ostmisel nii mõnigi artikkel rohkem kui erakaupmehe juures, kes hõlpsasti olevat nõus mahatingimisel andma järele, kuna ühistegelasega kaubelda ei saavat, sest tema kaup ei olevat üksiku inimese eraomandus; et paljud ärimehed töötavat ise omas suures äris ning katsuvat vähema teenija hulgaga läbi saada, kuna mõni ühistegelise asutis elatavat — vihase Kahro sõnade järele — „terve armee kommunistlisi söötkid.“

— Erakaupmehekese minu näta kirätsäse mas-

sude ja võla pärast, „ühistegeläse“ aga mõnel puul omandase endile maju. Tõse sööva kotun nii pallu tsukert, püüdlit j. m., et arsti omma sunnitu neile ärä kiilmä tordi süümise.

Ei, ühistegelased ärgu vaielgu Kahroga! Ent meie? Meie, lugejad, arvatagi, tunneme kaasa vikerkaare-lipu võidukäigule! Sest meie oleme aatelised inimesed ega usu kellestki paha. Meie austame oma vendi ja eρνnast nagu oma varandust... ja usume, et ka teised enda ja meie ihu ja hinge varast peavad vääriliselt lugu. Meie armastame, kõike, mis on ülev-kõrge, kaunis, puhas, selge, — inimlik ja aatelik. Meie armastame ausust ja ilusaid kõlavaid mõtteid, ilusaid tegusid. Ja ühistegevus on ometi midagi ilusat, aatelist, ahnusvaba? Muidugi. Seda peaks uskuma vähemalt need isamaa kaitsjad, kes teenisid sõja ajal mõningate varustajate läheduses. Kui õilsaid mehi ja naisi ennastsalgavalt töötas vaeste kaevikuvendade kasuks, kes kodusolijate eest külmetasid jalgu, kannatasid mõnikord ülirohke toidu puuduse all, said haavata ja surid haigemajades ja frondil! Vana Kahro ei käinud sõjas, olles vanaduse tõttu vaid kaitseliitlane seljataga sellepärast ta ei tea midagi „sõja ühistegevusest.“ Ta ei tea midagi ploomi moosist ja saiajahust, mida mõned määrised külluses oma ja teiste huultele frondist eemal ja... Narva taga, Ostrovi orus, Pihkva pervel. Ta ei aima midagi ka rahuaja ühistegevusest, sest mida võib teada ühistegevusest seltsi esimees, kellele antakse aulik võimalus tagasi astuda ametist, kui ta suurte arvude võluvust ja ajavaimu ei suuda tajuda? Väga vähe, igatahes mitte palju. Kui tema vanasti, enne maailmasõda, käis Tallinnas, Peterburis ja Riias ostusid' tegemas Kaubatarvitajate Ühisusele ja kui hiljem noid kaupsid müüdigigi odavalt, odavamini kui eraärises, siis oli too — vanasti. Tänapäeval ei saa nii väikese protsendiga ühistegevust teha, sest riigi maksud on suured ja tarvitaja tasub ostud vekslites (mis viiakse kohe Eesti Panka). Veksel on kole riskant asi. Ei, meie toetame vikerkaare-lipu võidukäiku. Sest kuis muidu's saame, helde taevas! Ühistegelised asutised on tõesti vajalikud, kui neid hästi juhatakse ühistegevuse põhimõtete järele.

Kahro pilgutab silmi oma kaabu veere alt, käsi laiadè pükste taskus, ning lõppeks vastab:

— Noo, korrat, ärä sa ilmaigu arva, et mina vast taha kaitsa naid erakaupmehi, ei taha. Ma enne kõnela, et tuu ei ole kah üitski asi, kui meil omma me endä rahaga asutedu seltsi, kes müüvä kaupa kallimalt, kui erakaupmehe. Noo, mes ääd ja kasu sis noist seldsest meile om? Nä peavä müümä odavambalt kui kaupmehe — seltsi liikmile ja kõigile, sis om neil oma mõte. Ega's me oma raha ei peä andma ja kokku pandma tolle jaos, et me oma naha pääl, meie enda raha abil eläs terve kari uhkid palgalisi esändid ja neide emandid — „ühistegelasi!“ Ärä tule mulle kõnelama, tiia iks ja näe vast mina kah midägi...

Nhjaa...

Mida näeb Kahro parajasti praegu? Ta on prillid toosist välja võtnud, ja hoolega ta silmitseb ühe ühistegelise asutise äri akent. Ta ei märkagi, kuis astub tema kõrvale oma üliõpilasest poja Alfrediga Kaga Sulg, kes viibinud kohtu-uuri ja juures ülekuulamisel.

— Noh, mes sa kaed siin?

Kahro keeras enese ümber.

— Mes ma kae — niisate. Noh, oled tagasi?

— Jah.

— Tere, härra Kahro.

Noor Sulg kergitas kaabut ja ulatas ka Kahrole käe.

— Tere-tere.

— Küll om tsia-tükk selle asuniku puult, ütles isa Sulg. Vai mia pidi käimä uurijan! Vai mia ollev tütriku puult valetunnistaja! Ulluta tütrikku, kui sa tahad, mes sa, sant, minust asja sisse kisud?

Sulg rääkis nii, nagu oleks tema ees seisnud tüdruku võrgutaja ise.

— Kas midägi alvaste om? küsis Kahro.

— Ei, alvaste just ei ole midägi. Panti ette paar küsimist ja — olligi läbi. Sa ütlid jo kah, et ta tollest kiusamisest midägi ei saa, et ta taht mast, et minu tunnistus saassi nõrgendedus. Uuria man tuu ametnik peräst kah arvas, et ega midägi vällä ei tule kaibusest sinu pääle, ärä pelgä. Nüid

om jo tuu läänu muudu, et nigu kiäki kelleki pääle tunnistas, nii „kahjusaaja“ tembeldäs su valetunnistajas. Aga kas sedä kōke vaja olli? Ma ole tütrikule kah pahane, et ta miu andse tunnistajas.

— Ja, sina ütled, et peäb ühistegevust toetama? arvas Kahro. Noile poisele, kes tahtva tõist viguridega pästä, tulesi ka õiguse pärast sälgä mõista. Toona ollu säände lugu, et kohtun küstü tunnistajalt, kas temä viimäte esi ei ole latse esä, kui temä kōke nii äste tiiäb, ja kae mes miis vastanu: Või olla kah. Piinlik om ütelda, aga vast ole kah mina temä esä. Säändsile tunnistajile tulesi küll oppust anda: masku nemä kah tütrikule omaltpuult — üits osa, muidu ei saa jo enämb vabariigi kodanikke, kui kōik kõrvale puiklese. Säädust tulesi küll sellen mõtten veidikese muuta. Ma ole kuulu, et Vennemaal ollev joba nii sisse säetü. Kas ta õige om, ei tiiä. Aga ega tuu ei ole rummal mõte, tulgu ta kost puult taht. Nüid meil iks pahandadas, et rohkemb kuulvat kui sündivät, aga kui tütrik ei jõvva kasvatada, ja latse esä protsessib endä vabas, — mes sis tollest kōgest niiviisi vällä tule? Masku latsele elämiseraha nuu kōik, kes nii vai tõiste omma süüdi temä oleman olemisen. Küll sis saame latsi kah. Nüid poisi käivä ringi, ja kui sis kongi midägi sünnis, sis tule vällä, et tuu om sündinu pühäst vaimust, lihalikku essä ei olegi. Vaja elujõulisi latsi, kel ei ole puudust. Muidu om meil iks küllält tarku mehi, aga todasamma ei mõista nuu riigimehe ja kohtuniku. Latse asi om üleüldse säände, et kes temä õiget essä alati tiid.. Noh, muiduki, tunnistama sa pidid tütrigu ja latse pärast. Ja kohtule om kah iks väegä tähtis, mes ütles talu peremiis, temä jo näeb ja peäb kōik tiidmä, sa oled peremiis. Mes te nüid tahtsede õiendada?

— Alfredile om vaja sängi madratsi parandamises osta vedrusid.

Kahro heitis pilgu üliõpilasele.

— Nujah, nuur inemine... Pias nuu vedru ärä ei kulu liina paigan. Ärä kae kedägi nii miu otsa. Küll ma kann lihtsat rõivast, aga, me, maamehe oma rahaga peäme kah ülikuuli ülevän. Opi, opi, sis tule sinust kah miis.

Üliõpilane hammustas huult, oodates uusi kahtlustusi, ent Kahro nüüd vaikis taktiliselt, jättes endise teemi.

— Kas tahate sis sisse minna?

Mindi ühistegelisse asutisse, vaadati, küsiti hindasid, ja Kahro kõneles väikese tähendussõna ühistegelastele. Siis väljuti ning mindi eraäridesse ja osteti sealt vedrud, merihein, nöör ja riie ära.

— Kas sina midägi ei osta?

— Ma tahassi minnä tagasi sinna ühisuse puuti.

— Noo, lääme, ütles Sulg.

Nad sammusidki tulnud teed tagasi, noor Sulg pool vastumeelt kaasas.

— Kaege, kas teie saate aru sellest kuulutusest, mes siin akna pääl om? küsis Kahro kohale jõudes.

— See on lihtne kuulutus, tähendas Sulg junior. Ühisus pakub järelmaksuga traktoreid. Ühisus vastutab traktori väärtuse ja võimete eest. Traktor künnab 8—10 vakamaad päevas.

— Sedä mõista mina kah lugeda, aga ma taha teedä, mes selle kuulutuse tagamõte om. Sii om vist üits väega tark ühistegeläne ollu, kes säändse kuulutuse om vällä pannu. Oot'ot, lääme õge sisse. Näis, kuimuudu nemä minnu kuuri tahtva. Kaeme, korrat, perrä. Nüüd mul nakas joba eng täis minemä.

3

— Noh, piirimiis, ku's selle ühistegevusega sis jäi? Kas nüüd mõistad, kui illus asi ta om? Temä andse sulle odavalt traktori...

— Vai odavalt, Sulg! 360.000 masse, sa esi ollid man.

— Aga sisse massid 10.000.

— Nujah, 10.000.

— Noh, ja nüüd om tõne sul iks viil sälipäide Varbamäe all, vana Kahro?

— Kotun ammuki, tiiäd esigi.

— Kas viil protsessid ühisusega?

— Joba läbi Riigikohtust.

— Hm. Öigust üteldä, ma ei oles usknu, et sina kah säändsid tükke tiid...

— Määndsid tükke? Ma opessi toda ühistegeläst, muud midägi. Ja traktorit olli mulle vaja kah. Ma oles kopkapäält neile ärä masnu, ega mina midägi võlga vai pettust ei taha. Aga neide traktor tei mulle suure kahju. Minnu lüüdi sisse ökva. Noh, ku's ma's võisi nii jättä? Ühisus andse tunnistuse, et traktor künd kuni 8—10 vakamaad päivän, ja me teime notaariuse man vastutuse lepingu kindlas. Ma ei oles muidu suku ostnugi. Ja raha pidi mia masma terve summa vällä, niipia kui proovikündmine minu maa pääl näitäs, et traktor künd vähembalt 8 vakamaad päivän. Kas tuu asi ei oles toonu ühisusele ilusa kopka?

— Aga nüid said sinna tolle!

— Kuimuudu? Ma müüsi iks obesid Villändi laadel ärä, ja maa jäi kündmädä..

— Noh, ütleme, et jäi kündmädä.

— Mes ütleme? Kündmine jäi iks ildas, ja ma sai äbemädä kahju..

Kahro käis purutõsisena vankri ümber, seades seda sõiduvälmis.

— Kos sulase omma?

— Üits purask ragusi endä käe ärä, ja tõsel ma lassi omgu Orulade sõita... Tolle traktoriga olli iks alvaste küll. Ta tuudi siiä, sohver üten, ja sis me pruuvseme veidikene kündä Varbamäke. Ma näi küll, sa kaid Teomärdi nurmest..

— Noh, Mõtsatul va' igäväse äkilise mäe..

— Mes sääl nüid äkilist vai tõist, om iks siin korgit mäkki kañ. Aga ega Varbamägi kõge kõrgemb ei ole Orulan. Mes sa kaed nii — ostnu sina kah! Ei massa kade olla.

Sulg naeratas veidi, ent otsekui sunnitult.

— Ma kai jah, kui te lassite müüdä mäekallakut üles... Noh, nakka, nakka laskma, ütliid..

— Nujah. Ja sis traktor läits sälipäide, ja ühisuse miis jäi ala. Küll pruuvseme peräst — es künnä enämb.

— Aga tõnekord? Uvvel ühisuse mehel lassiid jälle külitipäide ja pistü vasta mäke kündä..

— Lassi küll. Leping olli nii, et ta piäb 8 vakamaad ärä kündmä minu maa pääl. Ta es künnä aga 8 vakamaad, läits jälle ümbre ja olli viimäte

oobis kõlbmada. Ma sai 500.000 kahju, et maa ajalt kündmädä jäi.

— Kui pallu sulle ühisus pidi masma?

— Ta iks masse kokkuleppel.

— Ja jah, ja jah. Noh, nüüd lassid ärä parandada oma traktori?

— Ära jah, mes ma's katskisega tii! Ma tahtse joba ammuki traktorit osta, sest meie ajal ei saa ilma selleta läbi.

— Mes sa nüüd sinna — jaama iks vast sõidad?

— Tahtse jah minna liina turuindu kullema ja marju kah veidikene üten viiä. Ostja pidi esi järgi tulema, aga nüüd läits tuu kõik veidike tõiste. Iks om küll paremb asju ajada ühistegelästega, piä nüüd mia kah tunnistama.

Vana Mõtsatu Kahro kutsus piirimehe puhtasse tuppa ja pakkus talle tooli.

— Kae, veli, ütles ta. Nuu ilma asja omma säändse, et kõik om oman kotsin. Vaja iks om, et olessi marju ja neide süüjid, ühistegevust ja temä supi maitsjid. Üle kõge käi õigus. Kui ma üitskõrd tunne, et vaja ärä Jeesuse manu minna, sis mina tii tõstamendi ja määra üte osa endä, varandusest asutuse luumises, kos ei tohi olla kõrge ega väikese palgaga arimada ametnikke ja kost müvväs kõigile ikä krami paaigu sisseostu innaga. Tuu, mes just suure ulga pääle üle jääs, tollest kojondadas Orula tiidetegemise ja talude ehitamise odava-protsendiline kapital. Nüüd tule tehnika ajajärk Eestimaale ja sis om vaja, et meil olessi ilusa tii ja ja mitte puust maja. Riik ütsindä ei jõvva kõke tetä, ühistegeläse piävä appi lüümä. Ja tolleperäst mia lassi joba valmis ummelda tolle vikerkaari karva lipu kah. Näed, siin ta om. Sii tõmmake lehvmä miu maja katussede, kui mina nakka Mõtsatu värrest lahkuma... Aga traktor pandke kündmä.

PÄRASTLÕUNA POST

1

Ladumise masinad lõgisevad; rotatsioon müri-
seb; maja ees on avanud teadmatuil põhjusil kahur-
tule raske veoauto, sõnaga — kogu maja elab. Otse-
kui kõrgepinge haaretes.

— Noormees!

— Väikemees!

Toimetajate tubadest helistatakse, hüütakse,
ning Edvin jookseb. Temast tahetakse tulevikus
koolitada ajakirjanikku, ent ta ise soovib saada
trükiladujaks, ja ta silmad ikka vabal hetkel piilu-
vad läbi akna tsiviil-trükikoja poole, kus virgalt lii-
guvad käsitsiladujate käed. Ühed seal nopivad tina-
seid tähti haakide vahele, teised lõhuvad eelmise
päeva ladu, mis juba kiirpressi kurgus ära käinud
ning üleelamusest muutunud üleni mustaks ja õli-
seks. Mida siin, ses tinatolmus ja tähtede noppimi-
ses, kopsu tapvas õhkkonnas huvitavat, aru ei saa —
toimetaja Vaigla. Ta lõpetab sule joostes kirjutist
„Kadugu väärnähtused“. Aega vähe, aega vähe...

Llll!

— Noormees!

Jälle ta saadetud välja, jooksuma toimetuse asjus!

Llll! Lllll! Trrr!

Pagan võtaks — telefon!

Vaigla jookseb otsima mehi, kellele allub tele-
fon — pole. Pole äkki üldse enam kedagi. Sest kell
on üks läbi, ning härrad kaastoimetajad on juba
läinud lõunale.

Llll! Llll!

Ega midagi: kes tööga koormatud, see koor-
maku ennast veel. Teiste eest. Vaigla on hea mees,
ei otsi tüli, ei intrigeeri, ei nõua palka juure... Ta-
suks peremees näeb seda siiski või saab sellest
kuulda kunagi, ning kord — mõtleb, loodab ja usub
Vaigla — äratab tähelepanu oma ettetükkimatusega,
alandlikkusega, kohusetruudusega, — ja kallite jõulu-
pühade laupäeval suurt töötahtelist, aatelist Vaiglat
õnnitletakse: palka on tõstetud... pühade kingituseks
kolmekuu fixum... Lori! Pennigi ei saa juure, nagu
seda on näidanud aastad.

Vaigla mõtleb hetke: jätta vähemalt t ä n a tele-
fon rahule, teada ju on, et tuleb vastu võtma hakata
telefoni-sõnumet? Kuskil kindlasti midagi on sün-
dinud, ja sellest nüüd teatab, vastavalt juhtnõõrile,
kirjasaatja telefoni teel...

Olgu lennanud kas või mõni kihelkond õhku
— Vaigla ei võta enam vastu telefoni sõnumet, kõr-
vad tal juba isegi haiged! Kui hoiavad sellest
tööst kõrvale teised, siis teeb ka tema seda. Ning
ei jää edaspidi üldse üle kella ühe toimetusse...

Ei, kuis saab jälle nii?... Ei saa... Sest kui kao-
tad selle sind huvitava töö, mille juures oled ihu
ja hingega... Teised nägid, et jäid oma tuppä... Hu-
vitav sõnum jääb välja lehest... teistes lehtedes on
aga sees...

— Kuulen! Kust räägitakse? Orulast?

No muidugi. Sensatsiooniline lugu: mees mitte
pussitatud, vaid enese ära poonud ise, päris vaba-
tahtlikult... Hiljem poonu laibal mürgituse tunnu-
sed... rida arreteerimisi... Üks metsaametnik selle-
juures pakku pistnud... Tagaajamised... Oo, nüüd
vahest tuleb sõnum!... Tagaajajal varbaküüs maha
lastud! „Murdja“ paneb 4 rasvast pealkirja üle
lehekülje, „oma kirjasaatja“ joonised „koha pealt“
juures!... Mis sellest, et kellegi Tolstoi või Rous-
seau juubel langeb tänase numbri peale — meile ku-
hugi nurgakesesse 100 rida reporterilt, 1 mark rida,
ja asi korras.

Kes on Tolstoi? Kirikuvande all olnud vene-
lane, lihtlabane mehikene krahvi nimega — mis
temast kirjutada! Rousseau? Nimegi ei mõista
maa-rahvas välja lugeda. Shaw? Mõni kadaklik

tanta arvab, et on tegemist lambaga! Vaat' midagi tõelist suurt, arusaadavat, huvitavat — see oleks „Pussiküla lugu“, „Uue usulahu preestri 27 naist ja 156 last..“ ja muu säärane. Oo, jaa! Ning 300 rida kääritööd „teistest lehtedest“ ajakirjanduse ülevaatenäna naabri „autundest“, „räuskamisest“ ja „ajakirjanduse ennekuulmata nivoost“, „gaasipommidest“ ja „lõhnadest“ — jälle midagi olulist, mis lugejat huvitab.

— See kirjutis sisse murda?— Kes on Saul?.. Kust kirjutab tema?.. Prantsusmaalt?.. Mis?.. Hästi kirjutab?.. Palju ta reast nõuab? 7 marka?.. Ei huvita meie lehte... Kolm marka, siis ju võiks... Mis ta's arvab? 80 penni maksame juba reast... Ei, mina ei lase lehte! Visake ladu minema!.. Midagi on kõdunemas Daani riigis?.. Päh! Ega minu leht ei ole — korraldus.

Õlakehitus „ülemuse“ poolt.

Ja, nii tehakse ajalehte.

Tõepoolest — kurguni täis säärasesest ajakirjandusest Vaiglal.

Ent Jumal tänatud — lõppeks sõnum vastu võetud!

— Kes andis?.. Kes, kes, kes?.. Ütelge üksikud tähed ühenduses mõne sõnaga — teate — nagu Adam, Peet, Toomas, Elva, erilane, korsten, — saame sõna — apteek. Nii, saite aru? Ei saanud! Mina ei saa aru, keegi ei saa — põrgu käige!.. See olevat häbematus, tänu teate eest! Lubage, kes teie siis seal õige olete?.. Oma kirjasaatja?.. Hää... Nimi on teil säärane, et tühja kõhuga välja ei räägi ega taba sellest kõrv ainsatki häälikut! Ütelge oma amet, siis vaatatan arhiivist järele, kes on meie kirjasaatja Orulas... Mis? Endine keskkooli õpilane?.. Mitmendast klassist te lahkusite?.. Esimesest? Seda ma arvasin. Ja nüüd olete rätsepp?.. Ah agent? Mis agent? Linade ja loomade vastuvõtja?.. Tubli... Kolgite härgadele sarve vahele?.. Igatahes aus amet?.. Sõnume eest ütleb toimetis — tänan väga... Ei, ärge asjata haavuge jah... Jumal kaasa.

Jämedaks muutud siin tahtmatult!

Vaigla riputab kuuldetoru aparadi külge.

Nii, nüüd vaja lühendatud sõnadega sõnum valada trükivalmis kirjutiseks... Kas see tõele vastab? Jumal seda ise teab!

Lill! Lill!

Issand jumal tule appi!.. Kell on juba 3... Kuhu jäävad need teised toimetajad?

— Kuulen!

— Mis uudist?

— Kes räägib?

— Nahavabrikant Pedman, kes teie lehes alaliselt kuulutab. Kas on teada kohtuotsus parksepp Palmiku asjas?

— Jah, on: eluaegne sunnitöö... Pärast surma eluaegne põrgu.

— He-he-he! Kas ikka tõesti või?

— Arvatagi. Kolm tunnistajat risti pääle...

— Vaene mees... Oli nii eeskujulik abielumees... Tundsin kadunukese naist... Vaene, vaene mees!

— Küll vaene mees. Aga mis seal teha — elu karmus... Jah, hääd päeva, hääd päeva.

Lill!

Kurat ja põrgu!

— Hallo!

— Lubage, kas see on „Pärastlõuna Posti“ toimetus?

— Kuulen.

— Kas teie, saatana silmamunad, teate sääl, kes mina olen, et teie kirjutate minust kui liiakasuvõtjast?

— Jah, teame.

— Midagi teie sääl ei tea, kes olen mina, jahupää. Teie ei tea isegi minu nime.

— Miks ei tea, ise praegu ütlesite, et olete Jahupää. Muu seas, teist kirjutame veel, kui te liialt ja harimatult lobisete... Teil olevat küllalt kodanlikku julgust?... Võib olla, ei huvita see meie lehe lugejat.

Lill! Lill!

— Kuulen.

— „Pärastlõuna Posti“ toimetus?

— Jah... metsa eel... tungiti... tagaajajatele...

— Ei saa midagi aru! Kas see on toimetus?

— Jah... kurjategija oli peitnud enese pöö-
sastik...

— Siin kinoteater „Salongi“ juhataja.

— ...hüppas maast üles ja tungis kaikaga
kallale, teises käes revolver...

— Kes räägib vahele!? Hallo, hallo! Kas
„Pärastlõuna Posti“ toimetus?

— Kuulen!!!

— Ma tahan toimetajaga kõnelda.

— Kuu-len.

— Ah nii. Siin kinoteater...

— Tean juba.

— Ma tahtsin teile teatada, et olen sunnitud
Teilt priikaarti ära võtma... Äri...

— ...ei lähe? Väga hää. Võtke siis ära jah.

— Lubage, kas teie kuulete mind?

— Ütlesin teile, et kuulen. Teie võtate meilt
priipileti ära. Edasi? Sellepärast, et...

— Mina ei saa aru kas räägib toimetaja või
teie kojamees minuga!

— Kumb teile enam lähemal seisab? Võin
kohe ühenduse anda meie kojamehega...

— Lubage, lubage...

— Ma luban — rääkige siis nüüd meie koja-
mehega.

— Ei, ei, pidage, tahan toimetajaga rääkida!

— Hää. Kuid siis tehke väga lühidalt, jumala-
pärast, muidu...

— Mina olen sunnitud niisuguse narri arvus-
tuse järele, mis teie eilses lehes ilmus meie teatris
jooksva kunstiteose kohta, mida teie leht nimetab
ilgeks farsiks, ja kuna teie piletiga käib ka toime-
tuse kojamees...

— Jatkake juttu meie kojamehega — annan
praegu ühenduse.

— Mina tahan toimetusega tõsiselt asjast rää-
kida! Jätke kõrvaljutud, palun.

— Seda ka mina palun. Teie tahate meilt
priikaarti ära võtta mahategeva arvustuse eest?
Jah? Lubage, kus peavad siis meie toimetajad
veetma oma vaba tunni teie arvates? Kus oma
haridust täiendama ja maitset arendama, kui mitte
teie auvärses kunstitemplis? Teie tahate meie elu-

tee sulgeda! Tõelised tapmised, peened vargused, nii hästi läbimõeldud kõmulised kelmused — kus meie leiame sellele aseainet kui mitte „Salongis“? Mõtelge järele, härra direktor, ning tundke halastust.

— Ei, ütlen mina! Või teie vist tasute need kahjud, mis teie arvustused toovad minu ärile, jah!? Teie avaldate viibimata õienduse, et teie arvustus oli ekslik ja otsast otsani järelemõtlematult ning filmi ennast nägemata kirjutatud — või mina tühistan priikaarti ning lõpetan teie lehes kuulutamise!

— Suurepärase mõte! Algusest lõpuni geniaalne! Lühidalt, selgelt ja ärimehelikult öeldud.

— Ja.

— Sõnaga — meie ei tohi õigust kirjutada? Teie ei luba õigest küljest kino-asja valgustada; tööstur paneb keelu oma saaduste õiglase arvustuse jne. kohta maksuma; ametniku lohakusest ja vastutulematusest ei tohi tõtt kirjutada, muidu ehk ta valimistel meid oma rühmaga ei toeta... maksude ränkusest ei tohi rääkida majanduspoliitika pärast, kristlase Davidsoni hoolekannet peame kiitma, muidu vihastame kiriku ringkonnad... Kõige ees peame ühe silma kinni pigistama, teisega valesti vaatama?..

— See ei puutu minule, millest kirjutate ja kuidas teete...

— Pääsi, et aga oleks leht „huvitav ja õiglane“ ning teie ärile kasulik, ja siis meie saame tasuks priipileti teie palagani sissepääsuks? Kas teate, mida teie õhutate ja soovite? Sellest mina tahan kirjutada meie lehes!

— Teiega ei saa täna rääkida. Tulge, ma ootan teid „Kolme Kotka“ juures poole tunni pärast.

— Mina sinna ei tule.

— Aga, Issand Jumal, kus võib siis teiega mõistlikku juttu ajada? Mõni teine vahest...

— Teie unustate, kellega räägite. Siin pole mitte altkäemaksu büroo. Nii ei aeta ausa äri asju. Teie õppige enne ärimeheks ning käige veidi koolis...

— Meid võidakse kuulata pealt, härra toimetaja!

— Minul pole midagi selle vastu.

— Härra toimetaja, kas teie nalja sugugi ei mõista?.. Teie olete halvas tujus.

— Väga võimalik. Kui ma seda olen, siis iga-
tahes põhjusega. Nüüd teie lahkel loal lõpetame
selle pika ja asjatu kõneluse. Hääd päeva!

Vaigla paneb telefoni kõrvale, torkab „Trüki-
valmis“ kirjakasti oma kirjutise ja telefoni teel
vastuvõetud sõnume ning laskub hetkeks toolile
tõmbama hinge.

Laul valgel paberil punase pliiatsiga märkus.
Seda polnud Vaigla varem märganudki.

Armas Vaigla! Pidin kiirelt ära minema. Oie
hää, paranda see artikkel ning anna kohe laduda.
Muidu tuleb materjalist puudus. Tervist! Kida.

Tervist jah! Muudkui kohe läbi lugeda, kohe
parandada, kohe laduda anda, muidu..

Et ta selle neetud laua juure tegevtoimetaja
tuppa astus!

Vaigla ragistab hambaid.

Ei; tema ei hakka enam lugema kirjutist otsast
otsani, nagu ta seda tegi korralikult aastate eest,
hävitades oma maitset maotute käsikirjade uurimise
ja parandamisega... Ei; nüüd ta loeb paar rida kirju-
tise algusest, kirjutise lõpust ja keskelt, ning —
otsus on tehtud. Arvatagi! Ega's end tööga ära
või tappa!

Vaigla toimibki nii. Ta loeb paari esimest
rida ning kortsutab kohe kulme.

Issand Jumal, kuis võib nii kirjaoskamatult kirju-
jutada! Absoluutselt ei saa aru, mida siin tahetakse
öelda! Sõna... kriips... mõttemärk... jälle kriips...

„Haiglane hädaldamine?..“ Mis haiglane hädal-
damine!? Kirjutise autor ise on hädine ja tõbine!
Ei, ei, ei! See ei lähe!

Vaigla katkestab käsikirja lugemise, võtab
pliiatsi ning kirjutab pealkirja kõrvale oma reso-
lutsiooni: Ei saa kahjuks tarvitada. Mõtted
õiged, kuid pole usutavalt näidetega varustatud.

Ta viskab vihaselt kirjutise kõrvale, kusjuures
see lendab kummuli. Käsikirja viimasel leheküljel
saatja aadress.

Skandaal! Autor on tuntud tegelane, pere-
mehe sõber! See peab minema! Ning muutmatult,
muidu tuleb peapesu säärane, et hoia alt!

Erivõbl. univ. Tart.

Vaigla haarab oma peast kinni! Hullumaja, hullumaja! Hullumaja on siin!

Ta jälle võtab kirjutise kätte, rebib oma otsuse välja, märgib pealkirja suuruse ära ning kirjutab selle kõrvale ladujale märkuse: TTT (tuliselt tingimata täna!!!)

Nii!

Viimaks ometi vaba!

Ta haarab oma palitu ning tormab, üks käsi käises, ukse juure. Selle avades ta põrkab kokku tüseda maa-mehega.

— Kas teie olete toimetusest?

— Jah, kuid praegu ei ole enam kõnetundi. Toimetaja näitab käega märkusele uksele.

— Tuu ei putu mulle. Mina ole 70 verstä kauguselt sõitnu... Mina peä kõnelda saama!

Kõrge kasvuga, jõuline maa-mees astub Vaigla poole, kes uksele seisab ning siis hakkab taanduma tuppa.

— Mis teil oli nii hädalikku?

— Lase, ma astu sisse! Ma ei ole arinu usse pääl kõnelama! Mina ei ole mõni koeraleiväsüüjä.

2

— Olge hääd, näitab Vaigla tõbiselt toolile. Aga palun väga lühidalt. Kui tahate rääkida vastuva toimetajaga...

— Küll sina vastutad mul esi kah! Mina taha õigust!

— Ja, vaadake... Siin käib igapäev mitukümmend inimest õigust otsimas... Neile tehtavat küll hoolekande alal, küll muidu verist ülekohut, aga õigust ei saavat. Ega's meie ka siin midagi teha saa, ise peab oskama ajada oma asja. Seadused on keerulised, kuid kui meie tahamegi olla kui head inimesed, ega sellepärast ometi meie ka õigust anda saa... Selleks on kohus, kõrgemad ametiasutused...

— Tuu ei ole minu asi. Mina taha kõnelda selle kirjutuse pärast, mes teie lehen olli minevä nädali. Mina ole Kahro. Mina ei või toda endä kotsile lubada, et üits alt-maa-käijä teotas minu puhast nimme...

— Ütlesin, et pöörake siis vastuva toimetaja poole. Teda ei ole aga praegu siin..

— Minul om sii ütiskõik, pääasi, kui saab asi ärä aetus. Ja kui mina siin ei saa, sis mina lähä „Postimehe“ toimetuste Tartude ja lase tol Väändrä Jürgensteinil teile siputada naha pääle. Aga edimädse napsaku anna mia esi, kui om vaja.

Vaigla vaatab ukse poole..

— Rääkige küll selle eesti ajakirjanduse patriarkiga. Tema jutustab teile peale kauba veel ilusa anektoodi Väändrast.. Tema on üks lustilik ja lõbus, tore vanahärra.

— Om küll, aga tiid kah kõik otsast otsani. Temä kõnelas iks õigust ja ei lase nooril mehil toimetusen ula-asju kirjutada.. Toona ma käisi tema jutul, ja kae ta võtse üte oma mehega nigu maja värisi. Peräst kaivas mulle kah ärä. „Need noored haritlased ei tea s-gi,“ ütles. „No kuidas võib kirjutada, et autonoomia andis Eestile Kerenski!? Vürst Lwow oli see, aga mitte Kerenski. Mina ei saa aru, kuidas need nooremad mehed sugugi ajalugu ei tunne!“

— Jah, tema ajab neid peensusi taga, mis kiire töö juures ikka juhtub. Kuid nüüd on tema ise ka sisse kukkunud, tehes Krõlovist Gogoli oma kirjutises „Rasked ajad ja raske meeoleolu“: „Ja selle tagajärjel tulevad valitsuskriisid, kus abi otsitakse uutest inimestest või vanade ümberpaigutamisest, nagu seda vana hirvhammas Gogol oma valmis „Kvartett“ kujutab, kus halva muusikat sellega loodetakse heaks teha, et mängijad ümber istuvad.“ Seda, halba muusikat A. J. heidab mõnikord ka meile ette, aga kui hakata asja lähemalt vaatama, siis tuleb välja, et õigus oli meil.

— Noh, ei tiia viil midägi! Kui te siin kirjutate minust lori..

— Näidake siis mulle seda lehte, kus on teist kirjutatud, lööb Vaigla lootusetult käega: lõunaag niikuinui möödas, istub siis juba õhtuni toimetuses..

Kahro hakkab otsima taskus.

— Sii om „Pärastlõuna Post“, aga mulle tõi temä säändse perästlõuna kosti, et.. Kes sii nesuke tsiga miis om, kes selle om kirjutanu?

— Seda ei tea mina ega tohi, kui ka mina teaksin, ütelda, sest toimetus oma kirjasaatjaid välja ei anna, vastab Vaigla.

Ta hakkab näidatud kohta lugema, lastes silmadel pealiskaudselt joosta üle ridade.

— Mis teid siin puudutab? Mina ei saa tõesti aru. Siin on jutt peavarju küsimusest... popsimajade kõdunemisest ja... talupidajate leppimatusest väikemaapidajate vastu maaga varustamisel... Ses on palju tõtt, mõtlen mina. Arvatagi ei tule küsimust üldistada, kuid poleks popside seisukord raske, siis ei oleks antud popsiseadust, mis peab popsi õiguslikku ja majanduslikku seisukorda kaitsma nende põllumeeste vastu, kes ülekohtuselt peavad popse, nagu siin on öeldud — puhma all põõnutajateks... Eestlane on põllumees, põldur on ka pops, kuigi algaja, alles algastmel. Põllumees on põline rikas, ja tema ei jäta kord tasumata raskuspäevil ulatatud abi, mis on pealegi vastastikune, riigi köide kodanikkude huvides. Tõesti, popside vastu ollakse praegu ülekohtune. Ka popsi ehk vabadiku ihaks on tahe laiendada oma sissetulekuid ja maa piire, tahe asutada oma kindel kodu, eraomandus, kus kellelgi pole kõrvalõigusi, kus tema ei olene õiguslikult teisest mehest. Praegu pops rabeleb oma maalapikese juures, temal nagu oleks hing sees ja ei ole ka. Et sügist ja talvet kuidagi võtta vastu, on ta sunnitud teenima alguses talu ja siis alles korraldama oma asju. Tema oleneb talust, ja ta teeb seal tööd, teades, et siit eluvõimalusi saab. Ilma põllutööliseta ei saa omakord läbi talupidaja.

Nii popski etendab tähtsat osa majapidamistes, eriti just nüüd, kus tööjõudu maal kuigi palju ei ole, ehk olgu siis, et kui keegi linna lähedal elab, võimalus on linnast töölisi, nagu kallist, erilist — ja sagedasti halba! — välismaa kaupa muretseda. Kuid popsil on perekond, kes ulualust vajab, ta ei ole vallaline, aga ulualune laguneb, laguneb, ja kusa-gilt pole abi saada... Ta tahab samuti maad, talle aga ei anta...

Kui astume tagasi mõned aastakümned ja võrdleme noid läinud aegu praeguste revolutsioonidele järgnenud aegade, — milline vahe: kui palju elas

siis maal põllutöölisi, kui palju oli siis ka elujõulisi popse, kes kõik õigusega unistasid tulevikust, lootes koguda raha, et ükskord vanaduses vähemalt rahulikke päevi maitsta...

Eesti peab püüdma kujuneda jõuliseks põllumajanduse riigiks — nii, nagu seda on Daani, kus talud küll suured ei ole, aga kus tööd rõõmsa meelega tehakse, kus töö end tasub ja kündjale haridusegi võimaldab, kus puhas ja valge kodu, mitte sisselangev, hääbuv... räägib Vaigla ning valmistub järjest. Ka pops on inimene, ka tema südames kipitab elada tahtmise soov, ja tema süda tilgub verd, kui leidub suguvendi, kes teda püüavad rõhuda oma kasuks. Ja see on viimaste poolt viga, see on eksitus! Sest kui paraneb popsniku põlv, suudetakse üldse majade lagunemisele, eestkätt maa l, piiri panna — vaadake, — vaadake, kuidas hakkab siis linnadesse põgenenud töölisi maale tagasi tulema, sinna, tagasi selle armsa maa juure, millelt nad olude sunnil lahti kangutatud... Ühtlasi väheneks tööta tööliste arv, oleks jälle paljudel leiba. Siis nihkuks kaugemale meie rahvusliku jõu-tagavara allika kuivamise hädaoht. Kõik kipuvad linna. Noo millega see lõpeb? Tuleb tõsisemalt mõelda ka selle peale, et popsi elu paraneks, sest popse on umb. 20.000, ja kui nemad kõik on sunnitud asuma linna — kas see oleks õige?

Popsi, väikemaapidajat, asunikku ja talumeest osaltki avitades, saaks üks killukene e päästetud, killukestest aga ehitame tugeva kantsi, kindluse — kaitseks igasuguse vaenlase vastu, tulgu ta millisel frondilt tahes, ja siis ei tarvitse me karta ka eestlase sugu ähvardavat väljasurevuse tonti.

Teie olete ise põllumees. Kui teil pole kindlustusi oma maa omanduse õiguse kohta; kui teie ei saa kohendada oma ehitusi ning elada — kas oleksite rahul? Või kas oleks sellest kasu riigile? Ei ole. Siin kõneldakse muu seas just majade kokkuvarisemisest maal... Popsimajade kõdunemine ei ole mõni üksik, vaid üsna laiaulatuslik nähe. Popside majad lagunevad, ja lagunevad endiste mõisate hooned kohutavalt, sest puduvad säärased ehitustingimused ja olud, mis võimaldaks ehitustöö, üksikud erandid

muidugi välja arvatud. Kui aga nüüd niisugune majade lagunemine maal takistamatult ikka edasi kestab ja olusid ei muudeta, siis ei ole liialdatud, kui minagi väidan, et lähemas tulevikus maatöölise arv aast-aastalt linnade kasuks edasi väheneb, kuigi elu linnas tuleb maal elamisvõimaluste kõrval vähemalt 2/3 kallim..

Arvatagi ei tule keegi tõendama, et maalgi on eluasemed kitsamad ja halvemad kui 20—30 aasta eest, kus oli meie rahva sündivus mitmekordselt suurem, kuid kuskil peab viga leiduma, kui inimesed maalt valguvad linnadesse, kus korterikitsikuse küsimus pole veel lahendatud. Väga hädaohtlik on just see, kui maainimesel pole maal ulualust, kui, nagu praegu, maatöölise korterid iga järgneva päevaga järjest rohkem kõdunevad ja hävinevad. Lagunemine sai alguse juba sõjaaegadel, ja kui nüüd ka popsile keegi appi ei tule...

— Ah sis peremiis ehitagu popsile oma maja kah üles — kingituses? Kõnela edesi.

— Kuulge, peremees. Olen praegu kaunis väsinud raskest vaimlisest tööst, võib olla ei soovi ma teiega sellepärast vaielda, kuid ühes annate minule ometi järele — näen, et kirjutises just seda osa rõhutatakse, — et see pole õige, kui paljud talupidajad, kes juba suutnud tõusta teatud kindlustatud seisukorda, suurt leppimatust näitavad väikemaapidajate vastu! Riigis peab rahulolu valitsema. Tänapäeval ei saa enam nii teha, et kehvikkonnaga ei tule arvestada. Nüüd võitlevad kihid. Kui anname igale kihile äraelamise võimaluse — ja seda ei saa teisiti, kui vastastikuse järelandmise ning vastutuleku kaudu, — siis...

— Äa küll. Mina anna popsile maad... Mes mina tolle iist vasta saa? Minule ei ole armust midägi antu. Pops olessi rahul? Soo! Aga mina?

— Teilt ei tahetagi armu. Küsimus seisab selles — vähemalt meie lehe kirjutises siin, — et talupidaja ei anna maad popsile ka tasu eest kasutamiseks. Kahju, et leidub talusid, kus 100 või 200 vakamaad maad ja kus haritakse põldu kahe hobusega, jättes maa väetamata ning sööti, täitsa kasutamata. See ei ole enam õige riigi seisukohalt.

Maa jäetakse sööti, aga popsile ei anta ribakestki! Kas see on isamaaline tegu? Kas see on riiklikust seisukohast õige? Kas see ei tekita paksu verd maal, mille piiri ääres vulkaan? Ei ole vaja heasüdamlikkust, vaja on, et valitseks arusaamine üldisest seisukorrast! Ollakse nagu kade, et pops ka tahab leiba. Aga pops toetaks ju maasaamisega aineliselt ja kaudselt ka samat maa andjat! Ükski eestlane pole muidu iseseisvaks saanud, kui peasjalikult ikkagi põllutöö kaudu, kaubandus jne. on alles hilisema aja saavutus.

— Korrat! Vai nii! Messugutse kommunistliku jutu! Kah sii kirjutus olli kommunistlik, joba päälkirja järgi. Mes rakukestest te kõnelade!

— Kuulge, mina pole punane ega valge, olen eestlane. Mis teid õieti nii vihastab, mina lihtsalt aru ei saa. Kogu kirjutises pole teist juttugi. Ses ei kirjeldata mõnd üksiknähet, vaid...

— Kae nüüd! Kas sa arvad, et mina ole mõni Hurda Jaan vai Tuhkru Mats, kes suku ei mõista, kui sinnu tsurgitas? Mina ei ole ka Tsia Jüri, kes lask endäga mängi! Siin om minust kirjutedu. Sest kiri om Orulast, nigu sa esi näed. Sääljõ om trükitu: „Iga rakukene on tähtis. Terav vahekord Orula peremeeste ja popside vahel.“

— Hää küll. Aga ega's teie üksi pole peremees Orulas! Või on ainult teil pops olemas?

— Ei ole muiduki. Aga pallalt miul jäi sel aastal puul nurme süüti. Sis om ote selge, et minust kirjutade. Ma annassi teile üitskõik mes andis, aga et teie minule, vanale põllumehele eidäte ette maa süüti jätmist — toda ma teile vast iks ei kingi nii kergedel! Tuu omgi sii, mesperäst mina teie jutule tulli. Ma taha teile anda ääd nõu: ärge avaldage lori enne kui teil ei ole käen andmeid ka tõselt puult. Kui te nii uisapäisä muudku kirjutade ja kirjutada lasete kiuslikke laimujutte, sis ei talita teie õigelt. Te nõvvate minult arusaamist politikast ja majanduse küsimustest, kuid jätate endäle õiguse suure suuga trüki tähe kaudu avalikult lorajuttu ajada ja vainu külvä. Ma tiia, kes tolle kirja saatse teile... Ärä kõnela vahele... Ma tiia, meil om üits säände miitingumiis. Mina

ole Eesti riigi ääs sõa algusen kinknu 10.000 rubla ja ostnu riigi laenupaberid, ja ole ma esi ollu kaitse-liitlane, vana miis. Nüid tule üits, kes es näe Eesti sõast undki ja tulli kodumaale optandina, ja teie võtate kuulda teda, aga mitte minnu. Te lasete temäl kirjutada, minult aga nõvvate, andku aga mina viil maadki ja parandagu temä uune. No korrat!

— Ja, kui nii on, siis... Võib olla, et on ka teile ülekohut tehtud, kirjutage siis oma vastuseletus...

— Mes tähendab: võib olla? Lugu om nii, et mina ostse üttest ühistegelisest — nujah, kommunistlikust — asutusest traktori vastutuse pääle, et temä künnäb minu maa ärä. Mina uskse toda ja müüsi endäl obesid vähembäle. Peräst tulli välla, et tuu traktor es kölba koheki, ja minul jäi osa maad süüti. Nüid tulete te, kes te ühistegevust esi kangede õhutade — ma tiia küll mesperäst — ja lasete minnu nii rumalalt mõnitada ja urjutada! Mina ollev maa kündmäädä jätnu, aga oma popsile ei andvat — tollele alt-maa-käijäle! Enne iks kulle asi järgi ja sis lase lehte, kui näed, et kirjasaatjal om õigus. Nüid olete kõik Orula peremehe endä vasta kihutanu. Ja popsi kah! Sest nuu tiidvä, et pallalt tolle Mõtsatu Kahro popsi lorajutu peräst peremehe neid ei kannatava. Meil, Orulan, olli vast kõik valmis, ja me ollime nõun popsega kah ilma kohtuda kokku lepmä. Noh, mes ääd te sis nüid olete tennu, et kokkuleppe nurja ajaside?

— Võib olla, et teil on ka õigus..! Ma tõesti ei tea... Igatahes kahju, kui meie leht ekslikult kogemata teid riivas... Ma räägin tegevtoimetajaga... Kuid mina usun, et meie kirjasaatja ei ole talitanud sihilikult. Talle olid siis vahest antud valeandmed, eksitusi tuleb ju ette. Teie teate, et meie ülesanne on õigelt valgustada olukordasid ning kinni naelutada väärnähtused. Isiklikult minu seisukoht on see, et ajakirjaniku ülesanne on tõe valgustamine ja rahva kasvatamine. Mina ei ole kõmuajakirjanik. Parema meelega ei avaldaks mina üldse seda, mis minu seisukohalt ei ole kohane ega sünnis. Õigus peab valitsema.

— Sii om õige, lausus Kahro. Ega mina ei taha kah suku alba kellelegi. Ma saa aru küll, et

essida võib. Aga mesperäst minnu just pututas ette kaemada?

— Ma ütlesin, meie ei või teada. Kordan: kui on tegemist eksitusega ja meid on meeleldi vale teele juhitud, siis, mina ütlen — too kirjasaatja kaotab oma koha. Meie avaldame ka teie õienduse ning seame tõe jalule.

— Sis om väega äste. Ega's me ei taha lehte, kes ei kõnela õiget juttu ja kaits ilma põhjuseda popse. Nii om. Ma enämb pikembält ei kõnela, sest — tüli ei ole vaja. Ma äämehe poolest kirjuta sis tolle õienduse teile esi valmis. Sõna om sõna. Anna mulle sulg... Ärä pelgä, ega ma edimäst kõrda teda kätte ei võta. Mina saadi aja-lehile kaastüüd, kui sina viil es ole karjuseeälinegi. Aga ma iks kirjuti alati õiget. Mõni asi jäi küll trükmäda tõnekörd, aga ega tost midägi ei ole. Mina saatse iks „Sakalale“ ja „Postimehele“ kaastüüd, ja te lehte es ole viil sis olemangi. Mina ole tuu miis, kellele kadunu Hermann üteli, et kui mina olessi saanu aridust, sis olessi mia edimädse-numbre kirjanik ja terve ajakirjanduse esä. Viimat-sel a'al ei ole ma küll sulge pallu kätte võtnu, mast paar kõrda kirjuti „Sädele“ 1926. a. Ma tunne toda toimetajat kah. Temä om miust kirjutanu jutte. Kas ta nüüd kõik nii om ollu — Kahro naeratas — mes me tollest kõnelame... Anna mulle papert kah.

Nii ütleb Kahro ning istub toimetaja laua juure. Käsi tal veidi raskelt vajutab sulele.

— Aga tolle kirjasaatja-konnaga ma küll ei lepi nii kergedes, lausub ta samas, tõstes pea üles.

Lill!

— Algab jälle! vastab Vaigla. Ning lisab kohe juure: Arvatagi, sest ta peab teadma, on tegemist ajakirjanduse isaga.

Lill!

Seekord uksekell.

Viis minutit hiljem kihab jälle toimetuse töö, sest ööseks on vaja masinaladujaile käsikirju...

Lill! Lill!

Ladumise masinad lõgisevad; rotatsioon müri-seb, ja maja elab...

— Noormees!

— Väikemees.

Toimetajate tubadest helistatakse, hüütakse, ning Edvin jookseb.

Kahro on jäetud omaette tuppa.

Tema kirjutab... Õiendust.

Kui jooksupoiss hiljem kutsumatult tegevtoimetaja tuppa vaatab, tõstab sees viibija pea üles ning lausub käskivalt:

— Tule siia! Kirjutus om valmis!

— Laduda viia? küsib imestunult Edvin.

— Mis sina's arvad? vastab Kahro ning vaatab kella.

Edvin väljub, raputab pead ning sosistab siis omavanusele tsiviil-trükikoja Eduardile, kellega ta kokku põrkab koridoris:

— Tead, meil on uus tegevtoimetaja! Aga paistab päriselt arimada maa-mees olevat... Ei tea, kuidas niisugune selle koha sai!? Väga imelik... Minuga veel ei praalinud küll, aga võimu näitab... Vist rahamees: ma vaatasin — kuld kell oli. Hõbe ketiga...

ALT-MAA-KÄIJA

1

Mats oli Orula sadulseppi, keda vaatamata tema vanusele ja puujalale, veel ikka veeti kehvematesse taludesse parandama hobuseriistu. Teda tunti Traatjala nime kaudu, millise talle alevi poisikesed olid andnud juba siis, kui kihelkonna vana kirik seisis põlenuna mäekingul ning tema ülesehitamisele veel polnud asutundki. Lastest nüüd on ammu saanud habemikud, Salsi Matsi aga ikka hüütakse Traatjalaks.

Paljud ei teagi tema õiget nime, ning vanapoiss Mats ise on ka leppinud oma uue nimega. Küll alul teda väga pahandas see hüüdnimi, ning ta katsus pilkajaille reageerida sellega, et andis neile ka nimed, ent tänapäeval puudutab teda Traatjalg sama vähe nagu Antsu Kustat „sanna“ sõna, mille Mats oli asetanud Antsu ette ja mis levis kiirelt. Vahest veel harva kuuldub nüüd Kustat tähendavat:

— Kulle, Kahro, sa oled üits tubli miis ja jõukas miis, mes sina sannatad? Ütle Antsu Kusta, ärä ütle Sanna-Antsu Kusta, talu nimi om Antsu.

Noorem põlv ei tea miks Salsi Matsi hüütakse Traatjalaks, pigemini sobiks temale nimeks Puujalg ehk Ätätsi, arvatakse. Ent nood, kes tunnevad tema türgi sõjas käimise Plevna episoodi ehk, nagu Matsi sõnu väänati, Plevna „sodi“, sest Mats, olles omas elus nähtavasti puutunud kokku soomlastega, ei tarvitanud ealeski sõna sõdima, vaid ikka sodima ja sodalane, on enam-vähem asja kursis. Nad teavad, et Mats, tulles sõjast, oli näidanud uh-

kustavalt kõigile oma puujalga, mis talle võimaldanud eluaegse pensioni.

— Oma lihaliiku jala kaoti ma Plevna all. Suuretüki kuul olli määratu meie valgele kindralile, aga mina lei oma jalaga kuuli lennust kõrvale. Mes tost, et tuu kuul kiskse mul tõse jala ärä, mia iks pästse venne väe juhataja. Peräst ma võti tolle endä äräkistu jala ja keeruti temäga türkläsele nisukese tulitse, et terve sõaliir eitu ärä. Tollesama iist ma saigi selle medali, ja kui mulle puujalg tetti, sis laskse kindrali-ärä endä kulu pääl tälle õpe traadi ümber mässä, oli ta seletanud, seistes kiriku kõrval.

Tema puujala „hõbe traate“ polnud keegi näinud, kuid Traatjala nimest ta ei vabanenud enam elupäevil.

Kus Mats varemalt liikus, seal käis tema kannul naerev lastekari, ehkki tema välimuses midagi naeruväärset märgata polnud. Vaid Matsi mõnikordne väike oheldamatu tigidus oli see, mis põhjustas laste-hulga temal järelkäimise ja tema „tsuskimise“.

Kui teda torgiti ja kõditati, ajas Mats vallatuid taga ning pildus neid kätte juhtunud asjadega, saates läkitust sajatusega: Ätätši! Mida see tähendas, ei tea keegi. Mõned mõtlevad, see olla türgi laen.

Ka tänapäeval, kuigi Mats enam palju ei vihastu ega solvu oma hüüdnime pärast, saadab „kroonuonut“ mõnikord laste parv taludeski, kui neid seal leidub. Tõsi, Mats on harjunud leppima nüüd ka laste vallatustega, ent kuidagi ei taltsuta ta end siis, kui teda liialt tülitatakse, nagu näit. siis, kui ta töölaua juurest lahkudes ning kambrist veidikeseks väljudes, rahu ei saa, kannul ulakad poisikesed, käes väike vitsakene...

Kellele Mats meeldib, on naised, ja nende vastu kõikjal ta on väga aupaklik. Mis selle poolehoiu põhjustanud, on Matsi seletamatu saladus, tabamata ime, kui nii öelda.

Mõtsatul valmistuti kevadisele maakünnile, kui meie tuntud ihne peremees laskis sõidutada oma tallu Matsi — proovile, nagu rääkis ta ise. Siirak oli eelmisel aastal olnud „liialt kallis“, ja nüüd tehti Mõtsatul korraks katset ka Traatjalaga.

— Mes sa sedä vannamiist veäd siiä, pahandas Mõtsatu elatunud teenijatüdruk Juuli.

— Mäh? vastas Kahro. Mes tuu putus sinule? Olgu talle ase tettü ja värskä õle kotti aetu.

Traatjalg saabus oma riistadega Mõtsatule ning esimene, kes talle kiirelt kuhugi tõtates lävel vastu tuli, oli Juuli.

Vana sadulsepp-meister pühkis silmi, mis sageli jooksid vett, ning võttis piibukrosu suust, jäädes Juulile järele vaatama pilguga, mis kõneles: No, olen ma näinud naiti Venemaal ja Türgis, pole näinud nii rammusat suutäit, mis vanamehelegi meelepärane. Küllap siin hästi söödetakse ka..

Sulane toonud Traatjala riistad tuppa ning siis läinud hobust lahti rakendama, vanamees vaatas ringi köögis. Ta võttis istet ning hakkas parajasti piipu toppima, kui astus sisse liha hõljudes puusadel Juuli.

— Tere, miu tsukretoosikene, tervitas Mats.

— Tere-tere! vastas Juuli üle õla ning hakkas pajas pesema kausse.

— Noh, mu roosilillikene? Mes sa säääl nüüd keedid kah?

— Putru.

— Vai putru. Mes puder sii olli?

— Tatriku. Istu lavva otsa, ma tõsta sulle kah, muidu sa ei jõvva nakata tüüle. Tõse omma joba söönü.

— Ole terve, atümä, rüälillike, miu roosimusuke, pernäsekene.

Mats kummardas korduvalt ja sügavalt nagu alati, kui talle pakuti süüa või ta muide jutles naistega.

Juuli pani noa ja lusika lauale, ja kui ta nii seal seisis Matsi kõrval, tundis ta, kuis vanamehe luine käsi libises korruga üle tema lihava sääre, puudutades siis tema undruku äärt ning tõstes selle oma huulte juure.

— Mes sa vigurdad! pahandas Juuli ning löi Matsile käe peale.

— Ärä, pernäsekene, tsukretoosikene, miu mõrsjake, tülitsä. Jummal õnnistagu sinu sisse tulemist ja sinu vällä minemist, õnnistagu Ta sinu tsiapõrsid

tuhande ja sadatuhande võrra, õnnistagu sinnu selle talu perispernäses, ja õnnistagu Mõtsatu põldu ja ainamaad. Andku Jummal sulle pikka ikä ja kirevid lille ja verevid lille...

— Sul omma säändse sandisõna, jätä nä maha.

— Kedägi ei vöi jättä maha, ei tohi jättä, kulla lillikene, sia oled õigusega luudu pernäses.

Juulile näisid Matsi need sõnad päriselt meeldivat, ning ta seisatas järelemõtlikult sahvri lävel. Ta ei teadnud järsku, mida sealt võtta vana Matsi jaoks. Ta juba ulatas käe ühe anuma poole, kui kuulis tulevat peremehe samme, ja ta võttis kuivunud leivaotsa ning pani selle Matsi silmade jõllitades lauale. Siis ta läks kausi järele.

— Tatriitu puder om otsan, ütles ta. Jaan om kah viil söömätä. Võta vedelid kapstid.

— A-tü-mä, venitas Mats pettunult ning pistes puulusika kaussi tõstis pikki kollaseid kapsaid nagu makarone vastu valget.

— Puha limmoni, rüälillike. Ää küll, kes tuu vanamehest uul, olessi ma viil nooremb, kae sis ku's pernäse padjapudsaja lüüssivä palama, aga nüid... ää küll... Ole terve, kassikäpäkene, miu pääsukesesilm...

— Ärä lobisa, vanamiis! Süü kõtt täis ja nakka tühü. Ega siin pikka juttu ei ole vaja, öeldi talle selja tagant.

See oli peremehe enese hääl.

— Juuli, kas sul sis muud tälle enämb anda es ole? Inemine piäb kõrralikult süvvä saama, muidu kas ta om siin vai ei ole.

— Otsan om kõik, vastas Juuli. Nüid nigu lõhnatas kõik ärä, ega nüid ei ole enämb vana-aja pere. Ma ei jõvva enämb eeringid ja liha tõsta lavvale...

— Pühäbä tuudi eeringid... Kas joba sis läbi!? Ma taha laske tuvva kaits püti täit, vast sis nakas üitskõrd saama! Pane tälle eeringet kah.

— Minu peräst lase vanamehele tappa vai nuumvask. Kingi tälle Mõtsatu talu kah, kui tahad, näiliselt pahanes Juuli. Iks üits välläminek tõse pääle, kost toda sissetulekut võtta?

— Peräkõrd käsed tälle kiitä munaputru? Ma iks viil püvvä oita, aga kui nii vällä lahvitas peremehe käsu pääle... jatkas Juuli.

— Mäh?

Peremees Kahro kõndis kurjana üle köögi, seisatus siis pliidi juures ning lausudes lõppeks kaunis vaikselt: No, kae sis, et vanamiis üks kõtu täis süü, astus tahatuppa.

— Kae nüüd, sosistas Matsile Juuli, ma ütli, et mes sa säändsid sõnnu pruugid. Ega ta, peremiis om nigu ull. Ma oles toonu sulle kah kaku karas-kit võileemega, aga...

— Jummal õnnistagu sinu ääd tahtmist, puperlillike, kostis Mats ning katsus salvata oma vana hambaga leivakanikat, ent tagajärjetult.

Ta hakkas noaga põlenud koorikat kõrvaldama.

Vähe aja pärast kuuldus Kahro väljumist rõdu kaudu.

Juuli hakkas, oodates sulast Jaani, tõstma lauale heeringaid, pudru, piima. Ta istus ise käsipõsikile Matsi ette pikale pingile, jälgides nähtavasti sööja igat suutäit.

Ent see Matsi palju ei eksitanud. Ta matsutas huultega ning sõi nüüd, aegajalt vaid sekka tähendades:

— Oh sa, mu puperlillike ja tsukretoosike... Andku üks Jummal Mõtsatu pernäsele peenikeist põlve ja emändä au.

2

Mats oli kolmandat päeva Mõtsatul, kui Kahro kodunt äraolekust kuuldes pops Putel Endriku pojad „Sael“ öelsid, et nad lähevad vaatama vana sadulseppa.

Putel Endrik elas Mõtsatu maal pedastiku äärel. Tema ja peremehe Kahro Allekese vahekord oli popsiseaduse kaudu kistud pinevile. Ja seda osalt sellepärast, et viimane, just enne maa asjus vastastikku lõplikku kokkuleppe saavutamist, oli kirjutanud või kirjutada lasknud, nagu arvas Kahro, ühes ajalehes Mõtsatu peremehest, pealkirjaga: „Iga rakukene on tähtis.“ Muide artikkel oli kaunis asjalik, ent see fakt, et siin kuidagi puudutati ka Kahrot — keda siis teist! — ajas vihale meie Mõtsatu peremehe, ja ta nimetas kirjutise olemata alatuste sepitsuseks.

Ta ei kahelnud põrmugi, et andmed ajalehele oli andnud tema pops, ja teda ta nüüd enam silma otsas ei sallinud.

— Koeraleiväsüüjä ja alt-maa-käijä! pomises ta sellest ajast saadik endamisi, ja ka avalikult, nähes Putel Endrikut.

Esimene mõiste on arusaadav igaihele: koeraleivasööja oleks säärane vilets inimene, kes on valmis koera eest toitu ära võtma ning üldse lepip ja peab leppima olude sunnil peni seisukorraga ja tema lakkega. Alt-maa-käija oleks mingi kaval, nurgatagant, otsekui alt-maa sala hiiliija paha, kade inimene. Nii vähemalt võiks arvata. Tõeliselt kuulub alt-maa-käija mütoloogiliste olendite hulka, ja see teeb selle mõiste küll huvitavamaks, kuid veidi keeruliseks. Tõsi, päriselt rahuldavat kirjeldust alt-maa-käijast ei olnud ka Kahrol teada, kuid kindlasti oli vanarahval oma ettekujutus tollest olendist, kes läks lahku soendist, kuid kel oli ometi mingi võluvõim.

Korra vana Matsitanni taat Pajo Peedu kirjeldas Mõtsatu Kahrole alt-maa-käijat järgmiselt:

— Ta olli perätü suur, mõnikörd jälle väega väike irmus elläi, kui ta tulli maa pääle. Ta olli päivä puulpimme nigu üükull. Üüse ta lennäs nigu nahkiir maa-alutsid kuupid ja õõndsusi müüdä — maa om alt õõnes — vai ronisi nigu siug, ja ta võise tükki igäst paigast läbi, takistusi täl nigu ei olessegi ollu. Arilikult kui ta käise, sis ta varits ja kuulat, ja tükse ta siis jälle edesi. Kui ta maa all tühjan ruumin kõndse, siis maa päält pörusi. Kui ma läits olli, sis tõse latse näidassiva mäekülgi, kos ta all elli. Nuu olliva säändse söödi, ja kui jalaga koputid säääl, sis alt muudku tümisi vasta. Mulle üteldi, et me alt-maa-käijä kõrva pääle ollime pörutanu liiva ja et tuu om toda tonti vihas-tanu, nüid mõirgas, mast äält ei ole äste kuulda maa pääl... Tõse jälle kõneliva, et alt-maa-käijä ollu mõnikörd peris inemise näku.

Umbes sääraseks olendiks pidas Kahro nähtavasti ka oma popsi, kui ta teda alt-maa-käijaks tembeddas. Ta ei leidnud tema iseloomustamiseks paremat ja tabavamat väljendust.

Kahro ei kartnud „alt-maa-käijät“, ent ta ei võinud teda silma otsas enam näha, ja seda teadsid ka Putel Endriku pojad, kes nüüd omaltpoolt Mõtsatu peremeest laste söimukeeles teisiti ei hüüdnudki kui kuutõrvajaks, pudelipaikajaks, lambaseene-sirmiks.

Traatjalg oli pärit samast leksikonist, ja noored pudikeelega Putlid löid kepsu hea meele pärast, juba ette rõõmustades, kuis nad vihastavad vana Matsi, kui nad teda kimbutavad Kuutõrvaja äraolekul.

Veidi teisiti mõtles sellal Endrik ise, kes arvas, et Kahrole sünnib nimeks vaid Ull Kahro, ja ta läks oma laste järele „üles, mäele“ — Mõtsatule, et näha, mis seal sünnib. Viimati tuleb Ull koju või hakkab Traatjalg kuidagi togima vihatujus tema poisse ning teeb neile säärased „kirevad ja vereväd lilled“ mõnele õrnemale kohale, et annab hiljem ravida kogu popsikoha rasvaga. Ta olles juba teel kahetses, et oli lasknud poistel minna „näe-tare manu“.

Oli videvik, kui ta ästus Mõtsatu peremehe esikusse, ja sees oli kõik kummaliselt vait. Paistis, pere oli kodust ära läinud.

Osalt see oligi nii: Kahro oli sulastega sõitnud Palu jaama seemnevilja ja kunstväetise järele, et põllutöö ajaks oleks kõik, mis tarvis, kohal, kuna tüdrukuid oli üks juhust kasutades läinud emale, vaid Juuli istus teenijate toas, kuulates Matsi jutte puperlillidest ja suhkrutoosidest. Pimedas ei näinud enam Traatjala vanad silmad niiti nõela taha ajada ega rangi palgeid õmmelda, ka nõöri pigistamine oli nähtavasti ämarikus raske — sellep ta siin nüüd istus ajaviiteks?

Juuli asus akna läheduses, vahtides välja või ringutades ja haigutades, ning aegajalt ta kratsis sääri, mida mööda kirbud kippusid kargama särgi sisse, kuna Mats, kõmpides puujalaga vahetevahel pliidi juure tuld kohendama, jutles üht-teist. Juuli tegi sõrme süljega, ning jälle ta tabas mõne hüppaja loomakese jalalt.

Muide kirpe ei või kannatada vana Kahro.

— Sa oled mõnikörd peris tubli tütrik, pahan-

das ta sageli Juuliga, aga küll oled sina üits kirbupesä: mitte ei või kõrvuti istu kah. Ei tiiä kas sul säände ihu om vai, et na nii tükva sinu ümbre vai mes tu piässi olema Minu taren ei ole neid raipid, aga nigu sa ettetarre astud, nii na kargava nigu mõnen liina pildinäitusen. Vaja õge tuvva 10 marga iist toda Sabatilli ätiket, sis ei ole kirpu ega täid majan.

Ent teadagi, too on vaid vaga soov, ega Kahro raatsi osta kirburohtugi, kui küsimus puutub raha väljaandmisesse, olgu siis, kui enam kuidagi teisiti ei saa ning seisukord nõuab „elulist ja hädavajalist“... Kirbukese kõrvaldamine aga ei ole midagi nii hädatarvilist, et... Eks suvel kalmused aita tasuta...

— Kulle, lillikene, ku's sis om, tsukretoosikene? küsis järsku Mats.

— Mes asi?

Juuli haigutas kaunis helirikkalt ja kaugele kuuldavalt.

— Kas sa mehele ei taha kah? Mul sinu eän oles kipitänu nigu oitku... Kõik tütriku, roosilillikene, käivä nigu keerun, et kui saassi ote kuiki puttu meesterahvast kas vai sõrme otsaga... Tan Kure-Pulandil, kos ma tüüti viimäte, olliva tütriku peris ädän, es tahava enämb minnugi rahule jättä... Aga mes minust nüid, mia, roosimusuke, ole latsest saadik väega äbelik. Ta om üits prohvuse muud mul, taa äbendämine. Kes üks om krassu miis... Näed, mia ole täämbäni ilma naiseta.

Juuli hakkas naerma.

— Kulle, kui peremiis säänest juttu kuuld, sis...

— No kas temä esi, tsirgulillike, pattu ei tii? Kas ta sinnu ei taha? Nii tubli tütriku oles mia temä asemal joba ammu ärä võtnu. Kas ärä kaibad, kullerkupukene?

— Küll ta sis ei taha minnu, vai ei taha mina tedä, vastas Juuli ning ringutas kuidagi imeliselt.

Vaikuse siginedes kuuldus vaid vee keemist köögist.

— Sa, tsukretoosikene, algas viimaks jälle Mats, kuid ei lõpetanud lauset, sest selgelt märkas ta, et tüdruk, vajunud unistusse, ei kuulnud ega näinud midagi tükil ajal.

Mats ettevaatlikult nüüd tõstis oma puujalga ning astus täsa tema kõrvale.

— Küll om makus õng, sosistas ta, suudeldes Juuli undruku serva. Nigu kannikene, puperlillike.

— Kulle, vanamiis, oia käe paigal

— Ma jo oia küll just paigal, vastas Mats süütult, siinsaman paigan õkva, ega's mina midägi, mes nüid mina, miu rüalillike... Oh sa taivas, sinu kõrval ma tunne jälle ollev enda noore... Küll omma, mu puperlillike, sul kenä muheliku rinnä...

Ta tõmbas värisevate kätega üle Juuli jaki.

Ning Juuli? Ta mõtles parajasti: viskan enese kas või selle luise vanamehe käte vahele kättemaksaks vanale Kahrole, kes otse ei taha märgata, kuis tema, Juuli juba aastaid keerleb tema ümber, kõik teeb mitmekordselt tema pärast, igat asja valvab, kõik kannab tema ette, mis kuuleb ja näeb, aga tema... hull niisugune! Aastad kaovad, aeg viib nooruse viimsed jäljed — Kahro ikka ei taha teda. Kas tema meesterahvas ei olegi! Oo, või pole, on küll: kohe ta näeb, kui mõni poistest katsub temale läheneda ning tõmbub küüru nagu kiisk, „ormussed“ seljal püsti, aga et tema ise kah kuidagi puudutaks teda — ei hõngugi sellest. Küll ta on katsunud omalt poolt astuda samme... Vettki on ta viinud talle sauna särgiväel... Aga et too, Kahro, ka veidikene tegelikku ärevusse satuks — seda pole olnud olemaski. Ega vist juhtu ka seda... Kui õige soetada omale Jaaniga või teisega kisasuu ja pärast süü ajada peremehele, sel teel sundides teda naituma?... Ent Jaanil juba Miina, või too laseb poissi silmist...

Juuli vaatas ärevusest värisevale Matsile, torakas talle sõrmega katseks küljekontide vahele ning kohates vaid luid, lükkas korraga vana sadulsepa toolilt põrandale.

— Kah asja viil, va' Traatjalg! Vai temä kah!

Ehmatuses toibuma hakates, Mats katsus tõusta põlvili. See õnnestunud ta takerdus kramplikult tüdruku säärtesse. Ta oli hästi reibas.

— Tsukretoosikene, roosilillikene, roosimuskene...

Juuli lükkas tema uuesti eemale, ent mitte enam nii tormikalt.

Ta mõtles.

— Kulle, vana sa õge oled?

— 52, roosilillike, valetas Mats.

— Nii nuur sa ei ole, kahtles Juuli.

— Noh, ote keriku raamatun om näta, rüalillike. Jaanuari viimätsel kuupäiväl sai ma 52 täis.

— Sis sa oled jo viil peris täis miis, arvas Juuli, unustades teda valdanud mõtte juures meele tuletamast türgi sõja aasta arvu, imelik aga, et sa oled nii kõssi jäanu ja nii kõhn...

— Taa om tast istmisest ja .. alvast söögist, tsirgulillike. Talvel olli ma priske nigu Kahro pugal... Kui kiäki miu iist kah oolitsasi, sis või ma virutada nigu miis konagi ikä tüüd, mes nüüd poiskestest kõnelda, trukretoosikene, ei ole neil iks täismehe verd. Kae, tsirgulill, kui mia prõlla naise võtassi — küll tulessiva mul kange poja esä kuraa-siga... mehitse meelega. Ja puha meistre-mehe...

— Kange poja? küsis Juuli.

— Poja? Mes poja? ehmus Mats, nüüd alles märgates, mis ta öelnud. Ei tule üttegi poiga, roosilillike, ei ole vaja neid sukugi...

— Poiga õkva vaja olessigi... muheles Juuli ning surus korraga vana sadulseppa nii, et tolle luud ragesid ja kõhahoog tuli peale.

Ulluks vist läinud? mõtles Mats.

— Noh, kui sa just tahad... sai ta viimaks öelda, ega's mul vasta kah just ei ole... Ma sinu pärast arvassi, tsukretoosike, et peräkõrd ei taha sina... Ää küll, roosinupuke, ää küll sis...

Mõtsatu pops enam ei kuulanud. Ta lahkus ning sules väga ettevaatlikult Kahro ukse enese järele.

3

Ei tea, kus need poisid mul peaks olema? mõtles Endrik ning sammus ümber maja nurga lauda poole. Ta vaatas põhustikku, hüüdis — vastust polnud; läks lauta — ka asjatult, loomad vaid meeletult ammusid inimest nähes, ning laudaaknalt kargas

alla valge nirk, kadudes kuhugi sõime alla. Kanad avasid silma ning vaatasid õrrelt võõra poole, mõne tõustes üles, sirutades jalga ning kohendades sulestikku. Kuskil määgis lammas, üks, teine. Sellele vastas vasikas omal keelel.

Hm, hm! Nii on, kui peremeest pole kodus, mõtles Endrik, ning sules lauda ukse, sammudes talli juure. Ent ka siit ei leidnud ta oma poegi.

Kus nad peaks olema? imestas pops. Peremehe äraolekul nad Mõtsatu põllustikus käisid ullamas... Vahest nad läksid vahepeal temast tähelepanematult koju tagasi?..

Endrik keeras talliukselt veel kord talumaja poole ning nägi Juulit Matsi saatel väljuvat elamust. Ta astus teelt kõrvale.

Juuli hoidis laternat. Mats lonkas, lüpsikud käes, uljalt tema kõrvale või ees. Ta sarnles kõhnale isakoerale, kellel midagi kiire iseloomuga ja edasilükkamatut avaldada ning usaldada oma äravalitule, meelitused vurru otsal, ja tema kuuesilud liikusid. See enam-vähem vastas sabaliputamisele. Juuli vaikis ning läks ikka edasi — jälle nii nagu koer, kellest ei saa aru, kas ta just põgeneb oma kavaleri eest ning põikleb või mängib kaasa armumängu.

— Satulsepp-meister.

— Jah, tsukretoosikene?

— Kas sa sis kindlade lupad olla tunnistaja, kui om vaja? Ega sa ei petä?

— Ei petä, roosilillikene. mitte ei petä, tsukretoosikene, küll õkva mia tunnista toda, et mia esi näie, kui vana Kahro minu siinoleku ajal meelit sinnu ja lupas sinu võtta ärä, mitte ma omma lubamist tagasi ei võta, kui sa...

— Mes sa nii kõvaste ote! Johus kiäki kuiki kuulma...

Mats vaatas kiirelt ümber.

— Ei ole engegi, ei ole engekest kah.

Või pole hingegi kuskil! Kui teie teaks...

Endrik kargas sealauda taha, ning niipea kui vana sadulsepp elatunud külanäitsikuga kadus lauta, seadis ta sammud tagasi oma popsitare juure.

Mõlemad poisid olid kodus, karates isat nähes põrandalt nagu kepslevad sortsipojad püsti.

— Esä, e'a sa meid otsman es 'äi? hüüdis vanem neist.

— Esä, 'as tiiäd: emä löidse 'aits'ümmend'atessa lastu-na'la sinu sär'i tas'ust? Suure! Nii suure!.. Ja uvve ja ilusa.

— Vai te mul kotun! Otsi teid kõik kotuse takan!

— Kulle ote, nemä lännüvä Kagale. Piitre sõitnu, ja poiskese karanuva pääle, kuulduis naise hääl tumepruuni kapi tagant.

— Nujah. Mast külmetäde ennäst ja lasete otsi. Kotun saiske! Mes muud tu om, et latse juuskva võõrid talusid müüda ümbre! Johus viil peni purema vai... Mes kepp siin nukan om? Ei massa malku tarre vedädä!

— Lase üks lastel kah joosta ja mängi... Poislatse, — sis üks midägi masterdase ja võhliitsase, vai näid jõvvad oita kammitsen.

— Küll ma kae nii... No, nüid magama, kui olete söönü!

Endrik istus ning sirutas jalgu omas ainsas, läpatavalt kuumas toas. Ta mõtles midagi, rääkis naisega laste magama heites ning jälle mõtles.

Kogu öö mõtles pops Putel Endrik seda, mis ta kuulnud ja näinud, ja kui lõppeks hommik koitis, siis ta tõusis naise kõrvalt üles, pesi silmad kausis puhtaks, silus juuksed korda, pani uue kuue ja vati selga ning sammus Mõtsatule, peremehe jutule.

Mõtsatul peeti pruukosti-tundi, kui ta astus uksest sisse. Pere sõi eestoas. vana Kahro ise pikutas oma kambris, käed pea all, üks jalg üle süngi ääre, teine põrandal. Juuli sules parajasti akent, käterätt käes.

— Sis üks ommi poritseid jalguga käivä... Kas puhtas ei või pühki? Kes jõud kraami taresid iga-üte järgi?...

Endrik kraapis veel veidi saapa talla- ja kondsaaluseid ukse ette pandud matil, lausus siis, kübar sõrmede vahel:

— Tere omgut, peremiis.

— Tere omgut. Noh, mes säääl olli? Ma ole sulle ütelnü, et sina ärä toogu endä alt-maa-käijä näku minu ette Mõtsatule.

— Tihkad sa viil peremehega kõnelda? sähvas Juuli vahele.

Endrik vaatas talle vaikides otsa.

— Tuu om ää, et sa esi päält kullid. Sinu peräst, Juuli, mina tulligi peremehe jutule. Kaeme õge, kes tuu õge alt-maa-käijä om... Miu kannatus om kah otsan.

Punane vari lendas üle Juuli näo.

— Laske, ma kõnela veidike, kes nuu andme om annu ajalehele ja kes...

— Mes?

Kahro istus üles süngi veerele.

— Mes andme? küsis Juuli, selga keerates.

— No, ärä sis tuuperäst ärä pake, ma taha peremehega just sinu enda kuulden kõnelda, jatkas silmi pilgutamata Endrik.

— Ta kuuld küll, sõnas Kahro.

— Ma kõnela kõge päält sellest, mesuke si plaane sinu vasta sepitsädäs, peremiis. Mina ei ole üteki alt-maa-käijä, mia üttele otsekohele toda, mes ma mõtle ja tiia. Eilä õdagu, kui sina, peremiis kotust ärä ollid ja vana Salsi Mats...

— Ärä usu, peremehekene, säändse jutte. Temä om jah alt-maa-käijä... Ärä nakka miu pääle kah jutte ajama, Endrik, ma ei ole midägi kurja tennu... ei ole mia midägi peremehele ega kellelegi kurja tennu, nii kauga, kui mina Mõtsatul ole tiinnu. Kiäki ei saa minu pääle näpuga näidätä, et mina ole midägi varastanu vai kurja tennu, peremiis esi tiid...

— Ärä räpätä ja vaugu! Las' ta kõnelgu, mes täl om ütelda, peräst kaeme, mes juttu ta om ajanu.

— Ja, ega minul kah ei ole alba mõtet ollu konagi peremehe kotsile, niisate sinu vasta, Juuli. Aga mina ole kah inemine, ja mul om perekond, lastagu minul kah elädä. Peremiis tiid, et meil enne sedä ajalehepahandust kah konagi ütlemist pallu ei ole ollu, me saime äste läbi, ja peremiis olli minu vasta nii nigu ristiinemine konagi. Aga kui minu pääle nakatas ajama süüdi, midä mina suku tennu ei ole ja minnu, vaest inemist peetas mõnes kurjategijas ja kommunistis, nigu peremiis üteli, sis mina peä kah üitkõrd suu valla tegema. Ma ei taha tüli ega pahandust tõiستهle ja endäle, mulle olessi kõge paremb, kui tuu esi, kes kõgen süüdi om, esi

avalikult üles tunnistas ja andis palles. Ega mina omalt poolt anna andis äämeelegä, lastagu ainult mul kah elädä. Ma saa jo ilma kõigi teietä kah läbi, ja ega ma ei ole kinni köidetü Mõtsatule, kuid kõge paremb om, kui om selgus ja õigus.

— No, kõnela sis! Mitte nii pikka juttu ajada. Ma pahana muidu õkva ärä, kui ilmaaigu sõnnu rai-satas tõsitse asja man! Mes sääal sis olli, Endrik? ütles Kahro.

— Ja, sina oled peremiis oma maa pääl, sina tohid pahaneda, aga kui minnu sinu tütriku kaudu teotadas ja minnu ja minu perekonda ähvädäs minu popsi kotuse päält, kos mia ole üles kasunu, ärä-ajamine, sis olgu mina vakka, vai kõnelgu lühidält, muidu aetas minu prõlla vällä tarest... Sedä ei saa nii lühidält kõnelda, kõnelgu Juuli, või olla, et temä mõist...

— Midägi ei ole minul kõnelda, p-e kõhi, ütles Juuli.

— Jia... Sedä nii üteldäs sis, kui loodetas, et peremiis vast kuiki iks oit sinu, naisterahva poole... Minu peräst oitku, tuu om peremehe endä asi. Aga küll putus iks tuu kah peremehele, kui palgatas tunnistajat, et üteltu tuu, et peremiis om tolle tule-vase latse õige esä — no mes tuu sis om?

— Mäh?

— No, selge asi. Sa iks nii kavva joba ei toht-
vet tedä kuiki ärä võtta ja sis tahetas sinnu sundi, peremiis... Võta ärä vai massa raha... Kas ma peä tolle tunnistaja nime kah ütleva, Juuli? Tuu om tuusama miis, kes esi saab latse esäs.

— No, korrat! Kas om õige, Juuli? Mina ei oles toda sinust usknu. Juuli!

Kahro kauaaegne teenija kattis näo, ning pursa-nud pisarad voolasid ta sõrmede vahelt. Ta läks kõrvaltuppa minema, seisatus aga siiski veel uksel ning sõnas:

— Tule... popsivurle... ja sina... usud... kõik, mes ta... kadedusen... porras... alb... inemine...

— No kõnela selgede, ärä oia mokka ripakile!
Juuli katsus nuutsudes kõnelda, kuid ei saanud.

— Mina ei taha alba, ja sedä täämbast kõnet ei oles suku vaja ollu, aga sis... Kas mina ole

kelleki pääle konagi kaibaman vai tühja juttu ajaman käinu? Mina ole küll vaene pops, aga sis...

— Aga sis kõnela!

— Juuli om sinnu ausade tiinnu, tuu om nii õige kui kuld, aga sis...

Endrik katsus järele mõtelda: talle läks südamesse Juuli nutt, ja peremees hakkas teda ka veidi hirmutama.

— Aga sis, aga sis, aga sis!

Kahro hakkas vihaselt kõndima tuba mööda.

— Võtta õge nüblük ja kihutada kõik usse-aiast vällä! Mes tsirkus sii om! Säanest asja ei ole Mõtsatul viil aetu!

— Jah, sina oppad tõisi eluaig, ja sina oled tark... Aig om tullu ja nüüd opetas sinnu. Uss om puu süamen, ja kui oman kotun om vainlane...

Endrik katsus end koguda.

— Juuli ei olegi alb inemine, aga temä om nakanu unistama pernäse ametist ja naise-põlvest. Tä om naisterahvas, ja üitskõrd pidi temä süä kah nakkama nõudma omma ossa, tuu om arusaadav, jatkas Endrik. Sul naist ei ole, või olla, et mõnikõrd nallatid vai nii... Sinust om rasse aru saia igäütel, sia oled säände miis...

— Mäh? Mes sa lobisad, mulle ei ole noid jutte vaja! Kui sa ajalehe...

— Kulle, peremiis, mes sa sellest lehelorist nii taga ajad? Sa oled muidu nii tubli miis, aga nüüd kaotid äkki rahu. Kas üits leht kirjutas nii vai tõiste. Sa esi loed ikä ajalehte, tolleperäst, et sa neid ütsikult ei usalda. Mina ole lugenu kah lehti, ega minagi ei ole tuu peris mõistmada inemine, et ma küll ole vaene pops. Ma ole käinu, kui esä elli, Talnan ja Vennemaal. Ma ilmaigu tulligi kodu tagasi... Aga et ta esä perändus olli, naine kah siist puult... Ma ole lugenu kah kõiki lehti... Enämbläste ajal ma — ega mina tolleperäst enamblane ei ole — kai ma uvi peräst kah toda „Pravdat“ ja „Edasi“ j. t. No, nuu lehe küll võlsseva otsast otsani, et na küll suure suuga kuulutiva „õigust“. Nüüd ma näe, et ta meilgi targemb ei ole... Ei ole. Õigust ajalehe kaudu teedä saia om väegä rasse.

Mast tõinetõist mustatas ja määritäs erakonna vai äri peräst, ja nii ta om. Minu peräst kirjutagu ajaleht minust vai tõsest mes taht, kui mina iks esi näe, ku's asi om, sis ei usu mia midägi. Puhha kõmu, vananaiste jutt. Sinusugune täismiis ei tohissi uuli üttest ajalehest. Tuu om jo säändesamane asi, nigu selle tütriku vai mehe naardmine, kes om riknu abielu vai soetanu endäle latse: inemise naardva ja äbistävä tõist, aga kas nuu naardja esi sis puhta omma? Ptüi, messugune rummal muud tõist naarda ja parastada oma musta säämega! Kas sa esi paremb oled, et sa kõrvale oiad „langenust“ ja „aukaotanu“ inemisest! Tõteste mia üttele sulle, peremiis, paremb om olla aus ja puhas pops, kui peremiis, kes piäb pelgäma varast, ajalehte, egäsugust alt-maa-käijät...

Kahro silmad pöörlesid. Näis, neisse purskab veri...

— Mina ei ole alt-maa-käijä, jatkas Endrik ning koputas omale vastu rinda. Siin mina saisa, puhas ja õige miis. Ja mia üttele sulle, peremiis: kui sa tahad — lepime kokku: müü mulle kaits vakamaad maad manu. Sii ei tähendä kõge vähembätke sulle, Mõtsatu om tollegiperäst viil suur küllält, ja vae-sembas sa ei jää. Mul om raha kah üten. Ma massa katessa tuhat vakamaast. Rohkem mina ei jõvva ja ei massa kah. Meil ei ole kohut vai toda ja tõist vaja. Ole n'd ää ja tark peremiis nigu seeni maani. Ja ärä kõge selleperäst ole kah Juuli vasta alb. Temä om sinnu ulk aastid orjanu, mes sis, kui ta paar kõrda õigelt tiilt kõrvale kaldu ja sulle suure pahanduse teie! Temä om kah inemine. Noh, ää ta jo ei ole, et ta sinnu kiusama nakse, aga noh — anna tälle andis. ... Naisterahva rumalus...

— Kas sul viil olli midägi üteldä mulle?

Kahro seisis Endriku ette, silmad pilukile. Neis loitis tuli.

Endrik taganes sammu.

— Ma näe — kahju küll — mul ei ole tõist tiid, ää küll! Sii olli kaits kuud tagasi... Eilä õdagu tullii sii mulle miilde, kui mina johtusi päält kul-leva Juuli ja Traatjala, sinu sadulsepä juttu... Sis ma näi, mes inemine om Juuli. Ja tollen oled sina esi süüdi, et Juuli jules sinu vasta tüütama nakata...

Mine küsi Matsi käest ja kae, kas mina võlsi...
 Mine küsi, mes asja temä ja Juuli eilä õdagu kate-
 keste aiva, kui engegi pääle neide kotun es ole?..
 Ma käisi kah lauda man ja kõik kotusse läbi...
 Kari olli nälläne ja nüsmädä... kõik olli ooletuste
 jäetu — selleperäst, et pernäne aud plaane — pere-
 mehe vasta. Ta ei taha muud kui et sina võtku
 temä ärä... vai kindlustagu temä vannu päevi...
 Tuu olli, jah, kate kuu iist, kui siin käise sii kin-
 nituse seltsi agent, kes iks siin meie nukan ringi
 sõit... Sa esi ollid viil kotun, kui temä tulli Mõtsa-
 satule. Mia käisi sis siin, mäletäd, noide talvitside
 päivi peräst, ja me jagelime veidikene... Sina sõit-
 sed ärä, ja agent sõitse kah ärä. Sina käänsed
 obese Palu poole, agent laskse sorka-sorka Lamba-
 mõisa tiid... Mina lätsi omma kodu. Aga ma kuuli,
 kui Juuli agendile juuskse järgi ja õigas teda.
 Mia arvassi, et ta om midägi maha jätnü. Mia olli
 kah üte kinda unetanu köögi lavva pääle, ja sis,
 kui mina aste üle läve sisse, näie ma, et agent
 istse siin, takantaren, ja Juuli muudku kandse tälle
 süüke ette. Ta kõõrit nigu lõokene, ja mina es
 saa tollest aru. Aga sis ma lei käega ja es nakka
 toda asja uurma. Mine tiiä mes asi tuu või olla,
 vast käskse nii tetä peremiis, arvassi mina, ja nii
 ma lätsi ärä. Kae, nädäli peräst olligi lehen kõik...
 Mine, küsi Jaani käest, kui sa minnu ei usu. Jaan
 kah näi toda asja. Vai küsi Juuli endä käest.
 Sa mõtled, et kost ma tiiä, et just tuu agent kirjut
 sinu üle lehen? Ma ei tohi muiduki tolle iist
 omma pääd anda, aga sis... Kui ma eilä õdagu
 siist kodu lätsi, sis naine üteli mulle, et tuu agent
 sõitnu — siist Mõtsatu puult — meie tare mant
 müüdä. Minu naine viinu aku sisse, ja sis tuu
 agent peätänü oma obese ja küsinu, et kas meile
 käi joba leht ja kas me vast ei taha telli... Nigu
 näta, om temä nüid nakanu kah lehe agendis. Ja
 kui inemine om lehe agent, sis teda usaldadas, sis
 tä om nigu oma inemine... Agu tuu om sis omete
 õigus, et temä om kah ajalehti kaastüeline?.. Ja-
 jah, sii iks näitäs sinna-poole, et mul vast iks om
 õigus kah, peremiis... Küsi Matsi vai Juuli käest,
 kas ta eilä siin kah es käi ja kas jälle midägi lehte

ei tule?.. Peräkõrd ajad jälle minu süüs!.. Noh, noh! Mes nüid sis om!?

Kahro pops astus paar sammu ukse juurest kõrvale, ning vihast nõretades tormas Mõtsatu pere-meestemest mööda. Ta kiskus ukse lahti.

— Mes te kullete siin usse taga, mes?

Kahro seisis lävel pühas vihas.

— Korradi alt-maa-käija!

Endrik ei vaadatud ette-tuppa, kuulis vaid sam-mude müdinat, mille sekka kajas ka puujala kõlk-satusi vastu põrandat.

— Esi oled sa alt-maa-käija, vastuseks Kahrole venitas üksi külmavereliseks jäänud kõrge mehine sulane Jaan vaevalt kuuldavalt ning lahkus aeg-laselt toast, kergitades minnes oma siniseid paklasi pükse.

— Alt-maa-käija! raputas kõrvaltoa ükselt pop-sile rusikaid Juuli.

— Alt-maa-käija! torises teadmata kellele Mõtsatu esikus Salsi Mats ning põrutas oma ainsa lihaliku jalaga vastu maad. Tema käed värisesid, ja ta habe liikus.

— Alt-maa-käija! hüüdis lõppeks temale ka Juuli, kui ta tema kompsusid koristas.

— Madu! Ei tiiä, kes tuu õige alt-maa-käija om? vastas Mats. Pallu sa lubasid, aga kõigest jätid ilma... Tunnista mulle, et sa oles võinu olla mõistlikum, puperlillikene!

Mõtsatu Kahro pops Putel Endrik omalt poolt ei öelnud midagi. Tema oli ainukene tegelane selles lookeses, kes tulnud lahingust võitjana.

Tõelised võitjad kunagi ei kepsle ega karga rõõmus, veel vähem nad tagant järele hurjutavad võidetuid. Sest pea ei juhtu, et see, kes täna kõnnib võidurada, langeb homme.

Endrik ei tõusnud ega langenud, Mõtsatu Kahro vaid leppis temaga ära. Kellega tema ei lepi, need on igasugused kirjasaatjad ja agendid, kes Kahro arvates on veel hullemad olendid kui alt-maa-käijad, ja ta on nende vastu alati väga umbusklik. Sest nemad, ilma et oleks ise asja osalised, võivad teha säärase pahanduse, et sel pole enam aru ega otsa. Nende käsi ei käi Mõtsatul sellepärast mitte hästi.

AUTOBUSE PROTOTÜÜBID

Emmi polnud veel kaheaastanegi, kui ta sai väikese venna. Muidugi polnud tal enesel veel aimugi sellest, mida see sündmus tähendas tema vanematele — emale, kes oma emaga elas väikses toakeses alevi ääres, ja isale, kes kindlustusseltsi agendina sõitis mööda maad ringi, et hankida oma järjekorralist 15% preemia maksust.

Tõsi, too teenistus tõi neile alul kuu kohta sisse 30.000—40.000 marka ja enam, ent pikapeale hakkasid inimesed ka maal taipama, et nad võivad ise teenida selle raha, mis saab agent. Sest seltse tekkis uusi juure, võistlus nende vahel kasvas, ja kerge oli enne kindlustustähtaja lõppu isiklikult pöörata teise seltsi poole, maha kaubeldes omale kindlustuse ületoomise eest need 15%, mis saavad agendid. Osalt võitluse, osalt otseteed seltside poole pööramise tõttu ja muil põhjuseil vähenes Korneelius Aarti kuusissetulek juuba 10—12.000 peale. Ja see oli äärmiselt väike raha nüüd, kus tema perekond jälle oli kasvanud.

— Kornu, pead ka midagi muud kavatsema, arvas ta naine veel haigevoodil olles.

Kornu oli sellega nõus kõigiti. Kas vahest hakata ka ajalehe agendiks?.. Katsuda ju võiks..

Korra tal oli jälle 10 kindlustust kogutud, ja ta otsustas omale osale järele sõita. Ehk saab ka linnas midagi näha või kuulda. Seal inimesi liikumas, ja mõnikord juhuslik sõna võõra poolt võib viia ilusale ideele...

Ent midagi ei mõistnud ta välja mõtelda ka linnas. Sai 6000 marka — nädala töö — teenida, ja see oli kõik.

Liikudes Tartus mõtetes ringi ta peaaegu pidi jääma auto alla. Võtaks neid autosid! Muud enam pole kui ikka autod, välja tõrjuvad voorimehe ja puruks sõidavad su küljekondid, kui ette ei vaata!

Aga... seal, kus tema naine elab, kus tema kodu, seal — raudteejaama juures — polegi veel autot! Vaat', sellest ta polnud veel kunagi mõtelnud!

Aart sai nii erutatud omast ideest, et kohe joostes tõttas Fordi esitaja kontoris, nagu kartes, et keegi võiks temast ette jõuda ja oma auto alevi panna käima enne teda. Siis oleks tema lootus purunenud ja hulk raha visatud maha.

Ta kaalus küsimust kaunis asjalikult ning otsustaski riskeerida. Tal oli umbes 50.000 marka kokku hoitud, ja selle ta pani nüüd ärisse, andes ülejäänud osa peale vekslid kolme- ja kuuekuuliste tähtaegadega, millistele samal päeval õnnestus leida girandid — suure tutvuse ja sugulase appituleku tõttu.

Auto oli käes.

Nüüd oli vaja juht palgata. Ka see õnnestus järgmisel päeval, ja kohe sõitis ta koju.

Esimesel kuul tõi talle Ford „puhaskasu“ 30.000.

See oli juba midagi tema oma teenistuse kõrval!

Ent varsti hakkasid juhtuma õnnetused. Ja peatselt Aart taipas, et juht teeb kõrvalt raha tema autoga. Kas see oli tõsi, ta kindlaks teha ei suutnud, ent järsku ta muutus umbusklikuks. Oli vaja juhtimine ise ära õppida! Noh, raskusi on, kuid noid kerdküsimusi, mida armastab esitada eksamineerimiskomisjon, ta juba osalt teab. Muidugi ei tohi puuõliga määrada auto kummid, — sisse vedada ta ennast ei lase, kui küsitakse: mispärast määratakse puuõliga auto kummid? Ei lase.

Ja Aart astus autojuhtide kursusele ning lõpetas need tarvilise astme omandamisega. Tuli pingutada, tuli vaeva näha, kallist aega linnas kaotada,

aga ta võitis! Ja kui siis tema ise asus kohalikus alevis juhtima oma autot ja teenis ajuti ilusat raha, võis ta päriselt avalikult kuulda kadestamist: Vaat', kus naaskel! Ei olnud teisest suuremat asja arvatagi, aga näed, mis teeb! Ja meie ei mõistnud! Lasksime jõuda ette varata poisikesel.

Korra sõites huvirännikutega looduslikult kauneid kohti vaatlema, ta kuulis omi sõitjaid arutavat kohaliku tuletõrje puhveti küsimust. See pidi tulema peatselt pakkumisele.

Aartile nagu torgati kuhugi.

Iga amet on aus, otsustas ta. Ega kõik kaubad ei tule sularahas kinni maksa — krediit on tänapäeval loomulik asi, muidu peavad ärid omad ukсед sulgema. Kui ei lähe, müün eesõiguse maha.

Ning Aart laenas jälle raha ja läks pakkumisele. Puhveti ta peab saama! Heinaajal ei ole rahvast kõrtsis, sügisel ja talvel selle-eest peab elada saama. Mis siis on! Kõrtsimehel on politsei õigused... Kui joomarid määratsevad — kraest kinni ja üle ukse välja. Küll proovireisijad ja teised säärased isandad, kes rongi ja autot kasutavad, toovad oma raha tema kassasse... Peod ka seltsi juures... Peenem, parem koht kogu alevis... Pärast ta võtab mõistlikuma äri.

Aart pakkus, ja ta saigi puhveti oma kätte.

Uuel aastal ta avas äri. Ning kohe teenis ta puhaskasu 10.000 marka esimesel päeval! 2000 ta pidi saama, et katta omad kulud... Muidugi tuli teha mõningad liigid omalt poolt, mõnda niisutada — noid, keda vaja, kuid algus oli hea!

Kes leti juure tuli, see oli sõber mees, kes tellis toidu ja joogid lauale, sellele ta õppis vaatama kõõrdi, sest leti juurest suupiste ostjalt oli tal õigus kasseerida arvet oma äranägemise järele, muidu tuli käia hariliku söögimaja hindade järele toitute juures. Ta asus ise leti taha, abiline hoovis ja abiline kõrvalruumes — naise vennad. Oma ema ja teenijad valmistasid toite.

Äri läks. Ja „laristati“, nagu ta ise kõrtsikeeles hakkas rääkima.

Näis Aartil veab.

— Ega sa ometi mul jooma ei hakka, Kornu? küsis talt mõnikord naine.

— Ära ole kentsakas, vastatati talle. Vaat', kevadel paneme ka autobused käima...

Varakult talvel Aart ostiski kaks kõlbmatuks muutunud veo-autot jumalamuidu ja — tal oli küllalt aimu mehaanikast — laskis need korda seada ja puuvärgi peale ehitada ning üle vööbata. See kõik nõudis raha, ent Aart riskeeris nüüd järjest nagu hasarti viidud kaartimängur, ning võlg ei kohutanud teda. Kui autobused korras, muretses ta load ja saatis „riistad teenima“ Orula alevisse. Mis sest, et Palu jaama ja Orula vahet käib juba üks Ahtakese auto — jätkub ka temale tööd... Sinna, Orulasse, voolab huvireisijaid mõnikord mustsada.

Ta sõitis ise ka kaasa, et näha, kuidas kohapeal seisukord kujuneb.

Emmi oli tal käekõrval, kui ta turuplatsil autost väljus. Ei jäänud laps kuidagi koju... Aart vaatas ringi, käis siin-seal ajamas juttu ning jäi rahule kõige nähtuga, oma meeoleolu ja tõelisi mõtteid aga võõraste eest püüdes hoolikalt varjata.

— Kae, tuu omgi tuu Aart, kuulis ta üht kohalikku tähtsamat isikut enda kohta tähendavat, ja Aartil oli hea meel, sest talle näis, et ta oli juba paljudest peasa võrra kõrgemal ja et temaga hakatakse arvestama. Oodatagu vaid — nüüd vahest tema hakkab tõusma... Küll on nüüd tema ja ta pere hästi söönud, hästi ja korralikult — vahest silmapaistvaltki korralikult — riietunud ja raha, raha on neil ka... ning nüüd tegi ta jälle kasuliku äri — Ahtakese autot pole raske välja tõrjuda, — ent sellest on veel vähe. Vaja ka nüüd oma isik panna maksma, vaja tõusta kõigiti tähtsaks...

Ent veel midagi kuulis ta enda kohta öeldavat:

— Va' Aart Matsi poig Kanepidsist... Kate aasta iist olli kinnituse seltsi agendikene. Katskine särk olli sällän ja püksi p— pääl olli paik...

Korneelius Aart vaatas kõrvalehe punetades kiirelt meeste poole, kuid ei öelnud midagi.

Ka kohalik kõrtsimees tuli tema autobusede juure.

— Noh, lähäb lahti? küsis ta kätt andes.

— Ja, vastas Aart kuivalt.

— Kas inimesi iks puhvetin kah käib? Kas lätt äste?

— Mis ta läheb, vastas Aart, omal tuleb kallim.

— Noja. Selleperäst sis nii autopussi... Kas ärä tahad anda äri?

— Kui rahamees leidub, annaks küll.

Aart tegi asja juhi juure, sest ta ei tahtnud Orula kõrtsimehega avalikult tegemist teha, näis ju talle, et ta ise on väljaspool „kõrtsi“ seisust: kõrts ja puhvet olid tema meelest kaks ise mõistet. Vähemalt püüdis ta kogu aeg iseennast nii usutleda — ning tagajärjerrikkalt. Kõik restoranipidajad vaatavad põlastavalt trahteripidajaile ja teemajadele. Ja pealinna „luksushotellide“ omanikud ei pane miskiks „esimese järgu“ kabareede „direktoreid“. Nii polegi ime kui Aart pidas ebasoovitavaks jutukaaslaseks Orula restoranipidajat.

Ta nägi eemalt tulevat tüsedat isandat — Tartu tuntud ärimeest ja seltskonnategelast, kes parajasti saabunud mingisuguselt kongressilt Berliinist, ja ta kavatses kohe minna linlase juure, et näidata, kellega tema läbi käib. Ent rahvast oli kogunud vaatama tema autosid rohkelt, ja ta ei pääsnud kohe ringist välja.

— Vaata. Piikson kah tule, ütles keegi tema selja taga teisele. No, tuu miis vist suvitas siin viimäst aastat. Läbi! Mes sa viil uhkustad, kui võlga om 15 miljonit. Terve Tartu tiid. Vabariigi egän pangan om täl veksli... Ennembide käis väl-lämaal, Pärnun, Narva-Jõesuun... Sillamäel... Võsul... Nüüd kõlbab Orula kah.

Aart kuulatas. Või nii! Kui see kuulduš tõe le peaks vastama, siis ei või ju säärase inimesega enam tegemist teha! See võiks paha varju heita temäle. Ja üldse: mis ühe mittemidagi maksva inimesega rääkida? Tulu enesele poleks sellest midagi.

Kaks isandat, kelle perekonnad suvitasid Orulas, läksid autobusele pilke heitmata aeglaselt apteegi poole. Nad jutlesid elavalt. Esimene oli arst, teine — advokaat.

Aart seadis sammud neile järele.

— Võtame näit. selle Piiksoni, kuulis ta rääkivat nooremat isandat. See on vaimline tõusik. Suur osa meie haritlaskonnast kuulub sellesse liiki. See on kurb tõsi. Kui mina kuu aja eest kodumaale tagasi jõudsin, siis vahest ma mõistsin, kui võimatu on siin elu selle poolest. Vaata kõige pealt tema lihavat turja, tema rasvast ujuvat keha... See on vastik. Välismaal sääraseid mehi koheldakse väga vastumeelt. Ent meil leitakse, et sa siis alles midagi juba oled, kui hakkad omama „priske“ mehe välimuse. Ja et alles siis pääsed sa lõplikult maksusele, kui sa ei jaksa enam oma jalga teisele jalale tõsta, sest korralik kõht on sul juba ees. Sääraseid mehed sõidavad sageli võõrsile ning on kangesti representaabl laiad mehed. Ent seal küsitakse: kas niisugused ongi teie kõrgemad riigimehed ja esindajad? Ja kui nad siis seal suu avavad, siis on nende pea esimesi sõnu: Ja mõtelge, minu isa oli orjalaps... Meie olime 700 aastat orjad ja alles 10 aasta eest vabanesime vene tsaari võimu alt ning saime iseseisvaks. See on rumal jutt. Tõusikklikkus... rasv... vanematel meestel igasugune hoolimatus oma välimuse vastu ka võõrsil (aga tahavad äratada aukartust!), kus haritlase tunnuseks peetakse seesmise ja välimuse kooskõla... kõne orjusest... Venemaast... Iga raamat, mis meil kirjutatakse või avaldatakse — eriti riiklikkude abirahadega — algab sõnadega: Kui Eesti veel Venemaa alla kuulus, moodustas ta 1½ kubermangu Venemaa Balti provintsidest... Kas see peab olema tarkus? Haletsemise nõudmine ei vii edasi. Sõnaga — meil puudub igasugune enesest lugupidamine ja arusaamine sellest, mida kõlbab kõnelda. Tsiivilisatsioonist ja selle tõelisest väärtusest ärgem meil üldse rääkigem... Vaata seda üliõpilast, kes tuleb sealt nende preilitega. Millised on tema huvid ja tema välimus? Sa tahad öelda — välimus on tal korrektne?

Ja, ta kuulub meie paremasse üliõpilasorganisatsiooni... Ta kannab lakk-kingi, sest see on meil igal ajal hää toon. Välismaal on lakk-kingi tarvitusel ainult teatud kordil... Ja sinine ülikond on tal. See on muidugi hää riie. Eriti talvel leiad sa iga meie „haritlase“ seljast sinise ülikonna... See on midagi otse „traditsiooni taolist“. Võõrsil ei kanta talvel sinist ülikonda, domineerib hoopis miski muu. Ja suvel? Ehtne suviülikond võõrsil tuletab meele talveülikondade mustreid... Kuid seda ei saa pahaks panna tudengile, sest ta pole kõigiti asjade kursis. Hoopis lubamatu aga on, et sellised Piiksooni taolised rasvunud olendid või näss mehikesed, kes vastustusrikkail kohtil, söidavad Berliini, Pariisi jne. ning seal jalutavad tänavail tenniskingades. Rahvas teab ajakirjanduse kaudu nende käikudest ja ootab kes teab mida jälle Eestile. Tõeliselt ei taheta sääraseid mehikesi võõrsil vastaval pool vastu võtta ning imestatakse, et meil selline publik omab kõrge koha ja seltskondlise aupaiste. Nad teevad oma käikudega meie rahvale nii ränka kahju, et seda rahas üles arvata ei saagi. Siis parem juba istutagu kodus, eks ole?

Aart kuulas seda juttu suure huviga, vaatles oma riietust ja jäi enesega rahule.

Jutlejad ei pandnud nendele järelejõudjat tähele ning jätkasid oma kõnelust. Aart vaatas küljeldi nende poole ning tundis neis ära omad endised koolivennad. Tema lahkus vene gümnaasiumi neljandast klassist, nood aga õppisid edasi ning lõpetasid keskkooli, ülikooli... Tuleks kohe nende juure minna ja pakkuda neile oma autot väikeseks väljasõiduks Pilkjärve kallastele Pühamäe taha...

Ta just tahtis omi koolivende peatada, kui advokaat võttis sõna.

— Sul on mitmeti õigus. Kõik on ju nii. Ent pahandada ei tule, armas mees. Ära unusta, et oleme alles õppimise ajajärgus. Meie peame tegema vigu, meie peame olema saamatud ja ebateadlikud paljudes asjades ja küsimustes, sest keegi pole meile midagi õpetanud. Anna aega...

— Vabanda, et katkestan. Ma mõistan seda kõike väga hästi ega nõua midagi võimatut, tarvis on ainult, ei meie hakkaksime hindama positiivset, eiulist, vajalikku; et loobuksime kadakluse tühja tuule tallamisest ja vene särgi vaimust, lohakusest, üleliigsest ida romantikast ja haletsemisest; et pööraksime tähelepanu keskmise kultuurinimese kujule ja vaimule; et hoiduksime matsi ülesastumisest ning ei räägiks sealjuures mõtlematult labasusi, mis meile kahjuks, eriti võõrsil. Aga kodumaalgi on poolharitlased — mõtlen meie inimesi, kel omal ajal keskkool jäänud lõpetamata ning meie noori, praegusi ülikooli lõpetanud, kel tõesti puudub haridus — nuhtluseks kaaskodanikele. — Sääraseid inimesi on raske parandada, kahjuks. Võtame näiteks endise keskkooli õpilase. Ma ei tunne enam Aarti, ma ei ole teda igatahes enam kaua aega näinud... Ta on nüüd selles alevis käima pandnud autobused... Huvitav oleks temaga rääkida.

Aart pidi just kübarat kergitama, ent üles tõstatud käsi jäi tal õhku rippuma.

— Luba, parajasti ütles advokaat. Kas sa ei tea, et ta on kõrtsimees? Sääraste inimestega tehakse äri, raha eest antakse neile arstiabi, juriidilist nõu jne., ent nendega ei käida avalikult läbi. Või oled sina teisel arvamusel? Mina arvan, et see kompromiteerib. Ja kas mõtled sa, et need tema masinad on midagi väärt? Need on autobuse prototüübid...

— Ja, kui nii on... arvas arst.

Võtku teid kirivane! mõtles Aart endamisi ning ragistas hambaid.

Surudes kaabu silmadele, ta keeras sammud tagasi.

— Papa, kuhu meie nüüd läheme? küsis Emmi, kes kogu aeg huviga ringi vaadanud ja sõnatult käinud tema käe kõrval.

— Ära ütle enam kunagi papa, ütle isa! urises Aart tasa vastuseks.

— Mispärast, papa?

— Sellepärast... sellepärast, et sa oled rumal tüdruk! Meie sõidame kohe koju tagasi.

Emmi ei saanud aru, mispärast temaga järsku pahandati ja mida oli ta kurja teinud.

— Aga sa lubasid ju mulle näidata uhkeid onusid ja tädisid ja ilusat järve?

— Teine kord... teine kord kui... meie jälle siia sõidame... teisiti...

— Kas siis, kui sa enam kõrtsimees ei ole? ütles lapsesuu, teadmatult, mida sellega saavutati.

Mis? Kuidas? Isegi oma laps?..

Aart ei saanud aru, kust tema tütar oli võtnud säärased sõnad, arvas vaid mõistvat sel hetkel, et ta oli aeroplanina langenud kõrgustest alla maa peale ning purunenud ühes oma munakoormaga — naise ja lastega.

Kas oli ta purunenud tükkideks? Ei; tükid ta korjab jälle kokku ning asutab uue alu, müües alkoholiga einelaua eesõiguse kasulikult edasi. Sest Aart tahab tõusta, peab tõusma. Raha paneb ju rattad käima?

Aart kõndis Emmikesega oma autobuste juure. Mõlemais olid reisijad kõik istekohad ära võtnud. Siiski leidis siin veel ruumi, ning enne kui Aart sai takistada, ronis Emmi ühesse neist sisse.

Ses autobuses istusid ukse kõrval kaks talu- taati, nende vastu oli koha saanud Nõpsi Mari, kes parajasti lõpetanud oma naabriga jutud selle kohta, millist verist ülekohut teinud tema lapsele aleviku võõrastemajapidaja.

— Jah, vai miu laits olli süüdi! Miu poig oles üks temä tütre ära võtnu, aga näed — vanamiis es lase ja pandse tütre mehele va' Mossi Jüri pojale. Kõik minu poja kingitu kuldkellä, sõrmuse ja armbandi jäivä Miilile. Kos sedä kahju!

Ta ohkas.

— Aga, lisas ta juure, vai laits om süüdi! Noh, mes säände nigu taa tiid kavalusest. Oh sa, mu marjakene!

Naine haaras Aarti tütre sülle.

— Kelle tütar sa oled?

— Isa ja ema tütar.

— Mes sa putud tõse last, ütles üks taatidest Marile, ega ta sinu laits ei ole.

— Ojoh, ega ma last ärä ei süü, ja jihvti kah ei anna, ole vakka, vana Kahru.

— Pane maha! Kae määndsids jutte aja latse kuulden! Säändsid alevi vannu roppe naisi ei vöi ma nätä. Noh!

— Kas sina oled mõnda last kasvatanu, et sina omma suud pruugid?

— Last ma ei ole kasvatanu, aga toda ma tiiä, et tõse last ei tohi käperdäda.

Talur haaras pool vägisi Mari sülest Emmi ja tõstis ta autobusest välja. Ta nägi, kuis laps jooksis Aarti kõrvale, kes oli läinud vähe eemale.

— Vai õge nii! Vöi olla, et oled terve, vöi olla kah, et oled aige. Minevä pühäbä küssed apteegist rinna roosi rohtu ja nüid võtad üskä ja mutsutad viil kah oma musta, vana aiseva suuga väikest last, kes om nigu õrn siidi-paper.

— Tohoh, kos tark tohtre vällä tullu! Mes mu suul viga om? Vai kas ruus kellelegi külge nakas!

— Muidugi nakas, tolleperäst ma kõnelagi. Tuu om õige, ja nüid ole vakka. Pea suu kinni ja oia sõrme paigal. Kui sa ei mõista inemiste seän olla, sis mine ärä. Vast saad tõsen pussin ruumi. Ma kai, sinna läits Miili miis kah, mine kae, agu saad armbandi tagasi.

— Ma vöi minna kah, ujuh.

— Noo mine, mine sis.

Kahro ajaski Nöpsi Mari autobusest välja, karates siis ise ka järele.

— Ärä minu kohta ärä anna, Sulg.

— Ei anna, kajas autobusest järele.

— Kulle, kas te olete selle latse esä?

Kahro seisatus Aarti ees.

Aarte vaatas talurit tunnustavalt. Ta oli kellegagi jutlenud ning ei teadnud midagi, mis autobuses oli räägitud.

— Mina jah. Mis siis on?

— Asi om sedäviisi, et mes sa oma latsele perrä ei kae? Latse paik ei ole mitte rahva sean.

— Ei ole teie asi, reageeris Aart pahatujuiselt. Minu laps vöib teha, mida tahab. Tema vöib selles omas autos sõita, istuda vöi seista.

— Ta ei olegi enam auton, ta om sinu endä kõrval.

— Nujah, sis om äste.

— Kulle, sa tahad veidike suuremb olla, kui sa oled. Ega sa iks kõrgembale ei lendä, kui siiva võtva, arvas Kahro.

— Ma ei saa aru, mida teie tahate? Ärge laristage. Ronige autobussi, kui tahate sõita kaasa.

Kahro mõtles veidi.

— Ää küll, mes minul õge vaja kõrtsimiist toetada, ole esi miis, ütles ta sis, ning astus autobuse poole tagasi, kust vaatasid välja uudishimuliste pead. Ma tahtse sulle, alt-maa-käijäle, anda andis, sest oled nuur inemine, aga kui... No mine ja pane nüid jälle ajalehte minust üits sõnum, nigu sa teid minev'aasta minu ja minu popsi maa-tüli asjan. Juuli om kah viil Mõtsatul..

Ta vaatas iseäraliselt tagasi.

— Kuulge, müksas keegi Aartile külge, sii olli meie-nuka kõge lugupeetävämb miis. Kui temä nüid te autost lahkus, sis tõse tuleva kõik esien-däst tälle järgi nigu lamba, ja teie näete, et auto õkva nigu ärä nõiutas edespidises kah. Kas te es näe: nigu Kahro ennist teie autode astse, nii lät-sivä kõik rüsinal järgi, nii pallu nigu mahtu. Hurt, kes Otepään olli opetaja, olli Eesti rahva kuningas, Kahro om Orula kuningas.

— Tean, vastas Aart ja vaatas oma autobuse poole. Kahro seisis selle ees, võttes parajasti vastu oma pakki.

— Meie sõidame iks Ahtakese autoga, Sulg. Tule maha jah, om paremb, kuulis ta teda ütlevat.

Reisijaid hakkas teineteise järele autobusest kohe lahkuma. Mõned kõhklesid veel, jätsid aga lõppeks sõiduki siiski maha otsekui käsu peale.

No mida see tähendas?

Silmi apteegi poole pöörates, mille lähedal seisis „ahtakene“, nägi Aart, kuis rahvas Kahroga eesotsas hakkas liikuma tema konkurendi juure, kes nähtavasti kohe taipas, et tema seisukord polnud enam meeleheitlik, vaid sellele otse vastupidine.

Mõne minuti pärast libises vana „Ford“ luigena Aarti värske välimusega, kuid tühja jõuvankri kõr-

vale. Ahtakese enese juures istus tüüriratta kõrval Mõtsatu Kahro.

Lööks lõhki selle taluri, mõtles Aart vihasena.

Ta oli reast välja löödud, ja tal polnud enam usku enesesse.

Ta oli nagu kaestatud tollest päevast saadik. Sest mille muuga kui kaetisega võib seletada seda, et te isand Aarti tänapäeval kohtate jälle — igatseltsi agendina, kuna tema korra Pühamäel purunenud autobuse prototüübid, nagu neid oli hakatud hüüdma, lebavad nüüd Tartus ühe juudisoost metsa-ärimehe õuel vihma käes?

Mõnikord hakkab inimese käsi käima hästi, ning kõik läheb tal nagu lepase reega. Ent siis järsku meil enam „ei vea“ ega vea, kuni lõppeks vesi voolab meie leivaahju, ning kõik on otsas.

Kahrot aga ärgem süüdistagem ses asjas, soovis ju tema Korneelius Aartile vaid head. Kui ärimees on närviline, ebalahke ning tänamatu, mõistmatu — õppigu ta siis veel elust, kui ta tahab tõusta paremale järjele. Oma vigu pole Kahro arvates kunagi võimata parandada, — isegi isandal, kes on hilistunud rongile ehk sisse kukkunud oma autobuse prototüüpidega.

HALJAS RISTIPOEG

— Kohe sa nüid tahtsed minna? küsis Kahro.

— Poiga kaema. Aga ta vast om prõlla ülikoolin, vastas Sulg.

— Lääme siis sinna, meil nüid aiga om, arvas Kahro. Mes tost, et ma lihtsat rõivast kanna.

Sulg hakkas vastu rääkima, kuid Kahro jäi jonnakalt oma juure.

— Lääme jah, kaeme ku's nä opva, perakõrd om kah tuu õigus, et poisi ülikoolin ei käigi ettelugemistel, vaid purjutase pallalt ja kirjutaseva vekslit, et kirjutamine meelest ära ei läässi, nigu ma kostegist luges. Ega sa endagi poiga ei tiiä, kae kui tuleva vanamehel vekslise vällä osta, et tedä mitte kinni ajada allkirja võltsmise peräst! Minev'aasta ma näi kohtun — veli es võta velle, üliõpilase allkirja õiges. Ah, sina pagan, mõtli mina, poiss om küll allkirja võltsnu, naha pääle ta peäb saama, aga tolle viie tuhande peräst noore elu ärä rikku ja täl elutii panna kinni, ajada kavvas ajas vangi kah — mul kah nakse kahju. Mina ole kah nuur ollu, kes ei ole tennu trevoogat, nigu üteldi Peterburin, kui ma olli ohvitseri tentsik! Peäb noortele perrä kaema ja neid mõistlikult oppama, küll na aigamüüdä võtva aru pähä. Kas ta opis iks põlluteadlases?

— Ta pruuvse, aga rasse ollev. Tedä uvitas nüüd usuteadus, Eesti opetajid om kah ädäste vaja, muidu muudkui iks saksa ja saksa. Na sõbrustava vannu naistega, ja muudku iks valitas neid, saklasi. Ma olli nõun kah — perakõrd saab meile opetajas! Kae, prõlla om — opetaja puudusel om meil tuu üliõpilane Kaalep ja saab 15.000 marka kuun palka, tiiäd küll esigi. Tuu om õigus küll, olla väega

pallu noid, kes midägi ei opvat, vaid löövat enne raha purus ja laskvat tõistel pankadele võla massa endä iist. Minu poig om kah joba pügäda saanu allkirjaga. Ta üteli, et olla vaja ülikooli sainale säada üles musta tahvli noide nimekirjaga, kes ausa ei ole võla asjus, ja et ülikooli valitsuselt tulevat nõudma nakata „musta nimekirja“ pedämist ja karmantsikide välläviskamist. Nüüd olla jo säände aig, et astutavat korporatsioonidesse ja seltsidesse ainult selleperäst, et saada vanemba üliõpilase ja vilistlase allkirju, peräst astutavat jälle vällä. Kõike vast tulebki elun ette.

— Lääme, lääme, ajas Kahro peale, kaeme, misuke tuu ülikuul om, ega meid vällä ei aeta.

Nad läksidki, jõudes parajasti „börsi“ tunniks ülikooli kella alla. Siin sõelus ja sumises otsekui mesilaspere.

— Küsi nüüd omma poiga.

Edasi ja tagasi käivatest üliõpilastest jäid paljud kaht maameest nähes seisatama, kadusid aga siis naerdes jälle kuhugi.

Sulg ja Kahro vaevaliselt tungisid edasi läbi tiheda üliõpilaste parve.

Sulg oli juba midagi kuulnud ülikooli teenrist, kes pidi seisma suure kella all, ja ta seadis sammu tema poole, teretades siis aupaklikult.

Ülikooli teener kergitas oma randiga kübarat.

— Kas minu poiga kah olete nännu? küsis Sulg.

— Kuidas ta nimi on?

— Alfred Sulg.

— Kus teaduskonnas ta on? Mitmendal kursusel?

— Usuteaduskonnas, kolmandal.

Teener lubas vaadata, olevat parajasti loeng tulemas.

— Lase olla, käskis korruga Kahro, aiga om.

— Lääme õge kaema, kus siin loetas, jatkas ta.

Ta tõmbas Sule kõrvale.

— Ei või, ei või, arvas Sulg.

— Mes, kurat, poja iist võid massa, aga ettelugemisele ei tohi minna!

— Tuu üks ei lähä, ja ei kõlba vast kah.

— No-oh? Kaeme perrä!

Sulg tahtis veel vastu rääkida, kuid sellal hakkas üliõpilaste vool teda suruma. Ta taganes Kahroga veidi kõrvale, otse ühe ukse juure, ning äkki ta oligi ülikooli suures kuuldesaalis. Üliõpilasi tuli murruna järele. Sulg ei saanud veel arugi, mis temaga sünnib, kui Kahro tõmbas ta ühele tagumisele pingile. Üliõpilased täitsid juba suure osa kuuldesaalist, ent alalõpmatult neid tuli manu. Kutsumata võõraid pandi tähele, sosistati, räägiti nendest, kuid keegi alul ei öelnud neile midagi. Igalpool — nende ees ja kõrval — istusid naisüliõpilased, mehi näis olevat palju vähem.

— Tohoh, korat — puha naise, imestas Kahro.

Talle reageeriti naiste pingist.

— Mes sa itsitad minu pääle, vahi omma raamatut! pahandas talur vastuseks.

— Kuulge, vanapapi, kas ülikooliraha on ära makstud? küsis keegi meesüliõpilane, Kahrole lähenedes.

— Ärä om mul kõik massu mastu, kopkatki ei ole mul võlga, ütles Kahro ning võttis mugavamalt pingil istet.

Nende ümber hakkas kogunema lõbusaid tudengeid, ent parajasti astus kuuldesaali keegi mapikandja, prillid ees. Pääsis lahti jalgadega kraapimine — üliõpilaste tervitus professorile, kes, pea rinnal, sammus mööda suurest mustast tahvlist kateedri poole. Viimase taga ta seisatas, asetades mapi sellele.

— Minu daamid ja härrad! ütles professor selges eesti keeles. Eelmine kord meie rääkisime...

Kahro pani prillid ette ning hakkas suure huviga ettekannet jälgima. Mitte vähemat tähelepanu ei pööranud ta ka õpetlase isikule. Sulg tema kõrval oli kohmetunud, liigutas ennast piinlikkuse mõjul ja avaldas kõigiti ka igavuse märke: räägiti eesti keeles, kuid nii targalt ja keeruliselt, et ta kaugeltki ei saanud kõigest aru. Võõrsõnu tarvitati ka rohkesti. Siiski ta pidas kolmveerand tundi vastu, ainult korra tasa tehes märkuse Kahrole: Kas vast ei saassi ärä minnä?

— Ooda!

Kui loeng oli lõppenud, tõusis ühes teistega ka Kahro üles. Ta sammus pinkide vahelt, surudes energiliselt mõlema küünarnukiga tudengeid kõrvale, nii enesele teed tehes professori juure. Tema taga sammus veidi kohkunult Kaga Sulg.

— Tere, minu ristipoig! Aga ladusade ja äste sa kõnelid! müristas Kahro üle kuuldesaali professorile, kes oma mappi sulges, ning pani talle käe õlale.

— Ei tunne vai omma ristiessä? Ma ole Mõtsatu Kahro.

Professor kohendas prille. Tudengeid kogunes tema ümber, naervaid ja muiglevaid. Kuid kõigile ootamatult võttis professor talle ulatatud käe vastu.

— Ärge naardke, nooremehe, ütles Kahro, kaege, üks kõneldi, et Oru Mihkli poig olla igaväne tudeng, aga näete nüüd! Ärä sa kated nigu maa ala ja kõrraga — tema joba professor! Ma olli peris poiskene, kui na sinu mulle puul vägisi ristipojas andseva. Sa ollid kavva allas, aga ega mul ei ole tollest kahju — äbi viimäte sa ei ole mulle üks tennu. Tubli miis! Aga naisi om sul siin pallu! Kas nä kotun ei võiva saista? Kas siist saab kergempide mehele? Naa tan pallalt lääva raisku, ja na siin vanembide raha lööva purus kleite pääle.

Professor naeratas ning palus Kahrot teda oodata koridoris.

— Ää küll, vastas Kahro ning pöördus tudengite poole lühikese kõnega hariduse tähtsusest.

— Sina, lõpetas ta, keerates siis järsku Sule poole, sina oled nigu prostoimb miis, sina mine Alfredi korterri, mina lähä oma ristipoja poole lõunasöögile.

ORAANŽ MARJAVEIN

Esimene mees tõstis klaasi üles, vaatas selle sisu vastu valgust ja ütles:

— Terviseks, härra Timm!

— Terviseks, doktor, vastas teine ja maitstes.

— Ma olen alati öelnud, et see on suursugune jook.

— Kui ma hakkam mõtlema seda, kui palju on meil puuvilja, mis jääb kõik kasutamata, jatkas esimene mees, kallates oma kaaslaste klaasi uuesti täis, siis kohe süda jookseb verd. Ei saa aru, mis pärast aetakse seda valget viina, vaeste inimeste õnnetust! Kui paljud tuhanded perekonnad kannatavad tema pärast! Meil ei jooda muud kui „valget“, veinist ei hooli keegi. Viin tuleks sootuks kaotada või kogu aastane piiritusetoodang juhtida välismaale.

— Riik kaotaks sellega palju.

— Lõuna-Euroopas aetakse ainult veini ja elatakse paremini kui meil — nii riik kui ka rahvas saab läbi viinata. Tuleks kasvatada meie inimesi ja neid võõrutada kõigepealt valgest viinast. Vein, vaadake, on ju koguni tervislik jook, arstidki vähesel määral soovivad seda söögiisu tõstmiseks. Mis kasu aga on kellegil viinast? Ainult kahju. Kui inimesel on mure, ja ta tahab seda matta jookidesse, siis — miks ei või ta olla rõõmus veiniklaasi juures? Vein on seda soovitamam, et seda tegelekult palju juua ei saada, sest süda läheb kergesti pahaks tema juures, kui teda kurjasti tarvitada. Mina arvan...

— Jaa, arvas ka Timmi nimeline mees, seda mõtet võiks ju toetama hakata. Kuid paha on see,

et kui meil seatakse sisse veinimonopol, siis meil ajaks veini igamees.

— Igamees küll ei oskaks teda ajada. Ja vaeva ka ei tahaks näha. Noh, kui suuremad aiaärid ja aednikud hakkakski kuritarvitama ja veini salaja tegema, siis on ometi veel olemas aktsiisivalitsus, politsei võimud jne. Ka viina, n. n. samagonni on meil aetud, kuid nüüd, kus vabariigi valge tuleb odavam, on omatehtud viin saanud harulduseks. Täpselt sama lugu oleks veiniga. Joome pisut, hra Timm.

Nad jõid.

— Peaks joodama, kui juba juua, siis veini ja õlut parajal määdul. Õlu on teatavasti toitev.

— Kuid joomarid õlut ei taha, nemad ütlevad, et piim tulevat pool odavam.

— Ah, see on vanade joodikute sõnad. Kui nii on, miks nad siis üldse õlut joovad? Aga joovad teda ometi valge viina kõrval, hra peadirektor, joovad õige palju, nagu näha aastasest õllefabrikute puhtastkasust.

— Vana joomar joob siiski ainult viina. Siin ei avita ükski võim ega vahelesegamine.

— Veel vähem kihutustöö ja kirjandus. Kas kedagi on päästnud alkoholi küüntest karskuse kirjandus? Tooge mulle üks, ainus näide.

— Jah, selles on teil õigus: palju raha asjatult maetakse karskuse kirjandusse ja paljude karskusametnikkude ülalpidamiseks. Ma olen kuulnud, et neile koguni ületunni raha maksetavat mingisuguse öö-töö eest. Kas see peaks olema tõsi, kindlasti ei tea, võimalik, et selliseid jutte levitavad karskuse vastased. Samuti, räägitakse, sõitnud Petserisse karskuse kõnemees, ja teda tulnud viia kõnema voodis, nii olnud enese ära joonud. See on samasugune lugu nagu selle usut. üliõpilasega, kes iseseisvuse aastapäeval sõitnud Orula-nurka jutlustama, kusjuures ta joobnult oma kõne lõpetanud umbes järgmiste lausetega: „See kõik sündis 2000. a. tagasi, ja mina ütlen teile, armsad õed ja vennad, — see kõik on puha lori. Aamen.“ Vaadake, säärased varblased aiateibas just õõnestavad rahva hinge ja teevad suurt kahju kasu asemel. Ma ei

üttele seda kõikide kohta, sest karsklaste hulgas on väga palju ausaid, ideelisi, häid inimesi.

— Ja, mina imestan, et nemad kihutuskirjanduse kõrval ei ole veel asutanud varjupaiksid, haigemajasid, hoolitsenud joodikute perekondade eest, andnud arstiabi kodus kannatajale, süüa nälgjastele lastele. Mõelge, need on tõesti suured summad, mis riik omalt poolt iga aasta ohverdab karskuse heaks. Õieti peaksid karskusliikumise tegelased kõik kuni viimseni töötama tasuta. Rahal on ikka see paha omadus, et ta juhib inimese ahnuse juure, ja kindlasti leidub palju karsklasi, kel on saadava tasu tõttu tunne, nagu teeks nad harilikku rahaga maksetavat, aga mitte ideelist tööd.

— Nii küll. Ent meie oludes on võimata töötada päriselt tasuta, meil ei ole jõukaid, mureta inimesi kuigi palju. Kahju on sellest, et karsklaste sekka püüavad tungida mativõtjad. Kui võtame need summad...

— ... mis kulutatakse karskuse kirjanduse soetamiseks, siis kardate, et kui seda välja anda otsekoheseks abiandmiseks, et ka too oleks veel nii öelda — tilk merre?

— Kahtlemata nõuab vastavate pääste-asutiste loomine suuri summasid. Igamehe eest ei jaksaks karskusliikumine tasuda ravimise kulusid — kas või prof. L. Puusepale. Oleks huvitav, kui keegi näitaks, kust võtta meie oludes nii suuri summasid, millistest jatkuks seks, et olulist reaalist tagajärge saavutada võitluses alkoholitondi vastu.

— Kas ei võiks siin avitada loteriid? Nood on meil kangesti moes, ja nad pole minu teada veel kahju toonud ettevõtjaile. Ei tule unustada, et meie inimesed ohverdavad end, n. n. heategevusele ja igasugustele loteriidele sageli otse andumusega. Miks ei või leiduda ka sääraseid karsklasi, kes või loteriide najal toetaks arstiabi andmist joomaritele? Vist ühtki joomarit ei päästa ainult sõna. Nad nutavad, neid võib südamest liigutada, näidates neile nende õnnetust, kuid tahtejõu kaotanule jäävad ometi sõnad ainult sõnadeks. Tean noormeest, perekonna isa, kes sai riigilt välismaale sõiduks suure summa laenuks, sest ta on andekas inimene. Ta kohe

läks sadud rahaga kõrtsi. Öösel koju jõudes polnud tal enam sentigi. Naine ja laps aga olid tal juba teist päeva söömata. Naine jooksis meeleheitel tänavale. Õnneks ta leidis kohe maja ukse eest mehe rahakoti. See oli sinna pillatud ja imekombel pikanäpumehe kätte sattumata jäänud. Kotis oli saadud rahast suurem osa alles. Naine läks, tõi lapsele ühe ja mehele teise kringli ning ütles: „Veel 10 senti oli mul, söö nüüd armas mees, oled vist näljane.“ Mees nuttis. Sai ta aga nüüd mõistlikuks? Joomarit võib südamest liigutada, kuid tahtejõu kaotanu juures ei avita hirm ega arm. Too mees tuleks saata ravitsusasutusse. Lõpmata kahju, et vastavad summad kulutatakse karskuse kirjanduse loomiseks ja karskuse ametnikkudele palkade maksmiseks. Kas keegi üldse loeb karskuskirjandust? Ma ei tea kahjuks ühtki inimest enda suurest tutvusringkonnast, kes seda teeks. Ma ei ole joodik, tunnen südamest kaasa karskusaatele, kuid — mis me sellest karskusest nii palju räägime!.. Kunagi ei taha ma askeedina keelduda ka veinist. See on jumalate jook. Sõdida klaasi veini vastu, — see on mõttetus.

— Arvatagi, vastas samuti teemist tüdinult peadirektor ning vaatas kõrvale. Ega meie ei jaksa maailma parandada. Karsklased ise liigutagu omi ajusid. See kõik pole lihtne probleem, liiati kui ise istud veiniklaasi ees.

— Jaa, see pole muidugi lihtne probleem... Võtame aga selle veini küsimuse. Kas olete mind kunagi näinud purjus olevat? Ei ole. Mina ise ka ei ole ennast näinud laua all. Kunagi ei joo ma veini — klaas klaasi järele, vaid tilga viisi. Siis on mõnu, hra Timm.

— Tundsin üht preestrit, kes valget viina jõi ka ainult üks naps korraga, mitu klaasi ta aga jõi järgimööda, see on iseasi. Kui olla, siis juba täiskarsklane ja ka mitte veini suhu võtta.

— Mida tahtsite ütelda selle jutuga preestrist?

— Seda, et mina ka ikka ei suuda loobuda veinistki. Meie oleme ärimehed, doktor... Katsuge veel, see on jumalik vein. Väga hea on ka kirsivein. Mõnikord maitseb suurepäraselt valgetest sõst-

ratest — nii, kuid juhtub olema meister. Toreda veini annavad veel mustikad, pihlamarjad...

— Vaadake seda meie oranž punasesõstra veini — mitme protsendiline ta on? Siin on tugevasti alkoholi.

— Jooge kirikuveini, kui teil tervis on halb. Miks te joote joovastavaid veine? lausus kerge rahulolematusega toonis peadirektor.

— Meie oleme äriinimesed, ütlesite, sellepärast. Timmi nimeline peadirektor hakkas naerma.

— Noh, millise äri siis õieti tahate teha minuga? Rääkige, milles seisab asi?

— Teie palkate minu oma abiliseks.

— Olete teoreetik, seda tahan uskuda, kuid et teie midagi taipate tegelikust ärist, selles lubage kahelda, härra doktor.

— Teie ei tunne veel minu võimeid, sellepärast teie räägite nii. Siin, kodumaal ei saada aru hariduse tähtsusest. Lõppeks — meil on ju kultuuri, kuid puudub tsivilisatsioon... Oleksin pidanud jääma võõrsile. Saksamaal näiteks hinnatakse diplomeeritud mehi, ma oleks võinud — isegi välismaalasena — jääda dotsentuuri...

— Halvasti siis vist tegite.

Muusika algas. Esimeseks palaks oli Rahmani-novi Prelude. Aiakontserdi publik vaikis, ainult eemalt lehtlast kostis veel jutukõminat, ja keegi daam kilkas. Pahaseid pilke heideti sinna. Koguni tudengid õllelaua taga vaikisid ja kuulasid, puhudes suitsurõngaid üles. Paar panga-meest teeklaaside juures jäid samuti vaikseks. Tasa! paluti veel ainult siin-seal, siis nauditi muusikat.

Lehtla kõrval, vastu teatri seina, istus tüse maa-mees õpetlase välimusega mehe kõrval ja kuulas ka, käed risti laual. See oli Mõtsatu Kahro, kes rongist maha jäänud ja nüüd on ristipoja mõjul — viimase kulul muidugi — tulnud „Vanemuise“ aiakontserdile.

Ta kuulas kogu aeg huviga, pilk kiindunud orkestrijuhisse. Harva ta vaatas kõrvale, silmitsedes inimesi, kellest paljud — näis temale — olid tulnud ainult selleks kontserdile, et siin ennast näidata ja „saksa“ mängida...

Ta nägi küll, kuidas üliõpilased ja teised neid imestunult vaatasid ning sageli nende poole kübarat kergitasid, kuid see kõik ei kõigutanud tema rahu. Tema kaaslane oli väga sõnakehv, pilk ikka kuskil kauguses. Ka see ei eksitanud teda. Ta jõi tsitroniga teed ja kuulas.

Vaheaja saabudes ta ei öelnud muusika kohta midagi. Selle asemel küsis ta oma ristipojalt, näidates peaga lähedal nende poole seljaga istuva Timmi kaaslasele:

— Kas sa tunned, kes sii untsantsak om, kes ennist sellest marjaveinist kõnel?

— Ei tunne, oli vastus.

— Küll mina tunne tedä.

Parajasti Timmi nimeline mees, keda ta kaaslane tituleeris peadirektoriks, tõusis kolinal lauast.

— Lähme alla puhveti, doktor, külm on ja igav.

— Kuulame ometi veel, härra peadirektor.

— Ei või enam, mu süda lõhkeb. Tulge kui olete tulija.

Üks isand ja daam astusid lauas istujate pilkudest saadetuina vabaneva koha poole. Timmi kaaslane kergitas neile kaabut. Daam ulatas talle käe. Seda suudeldi.

— Üks silmapilk, härra Timm, ma tulen pärast järele!... Teie lubate?

— Palun, palun, vastas daam.

Nad istusid kolmekesi lauda.

— Olete jälle Tartus? Teid pole kaua näha olnud. Kõneldi, te olevat võõrsil käinud ja seal oma studiumi lõpetanud. Kas võib õnne soovida

— doktor, kui ma ei eksi?

— Tänan, tänan!

— Mina ka — õnnitlen, härra doktor!

— Tänan, tänan, armuline proua.

— Kas olete Timmi äri juhtima hakanud või kavatsete nüüd jääda ülikooli juure?

— Ei tea veel kindlasti. Pakkumisi kohtade suhtes on rohkesti. Härra Timm vist ka tegi ettepaneku, kuid väga ebamäärase. Mina kindlat vastust ei andnud. Mind huvitavad rohkem teie äri taolised ideelised ettevõtted. See on päriselt kurb lugu, et meil ei osata hinnata olusid ja inimesi. Ma

ei salga, härra Timmil on eeldusi tõsta kõrgele oma firmat, kuid paha on see, et tema ei pea lugu kaastöolistest. Meie oludes tulevat väiksel algada, see on tema põhimõte. Ta ei vaata sellele, kas oled algkooli haridusega või majandusteaduse doktor, nõuab aga kõige pealt oma kaastöoliselt vanainimese välimust, habet ja suurt praksist. See on meil õieti üldine nähe äri alal. Sellele ei mõtle keegi, et tarvis on äri edukuse nimel esijoones noort, eriteadlase haritud pead, leidlikkust, osavat reklaamioskust, turu- ja kaubatundmist, soliidsust jne. jne. Meil pole palju ärisid, korralikke, ajakõrgusel seisvaid ettevõtteid. Töötatakse väheste, odavate jõududega, arvates, et nii jääb rohkem üle. Selle juures ei osata muretseda krediiti õigel silmapilgul ja seda äri seisukohalt kasulikult tarvitada. Ma pean ütleva — meil ei osata üldse äri teha ja seda peamiselt sellepärast, et ettevõtete omanikud on harimatud. Just äriomanik ise peaks seisma ajakõrgusel, vähemalt peaks tal olema haritud ärijuht või volinik. Härra Timm on teie kõrval väheseid haritud päid meie linna äri-ringkondadest, kuid tema juures tuleb kaua töötada idee läbiviimisel. Meil on ilusaid asju kavatsusel.

— Räägitakse, tema tahtvat muuta oma ettevõtet aktsiaseltsiks... See on muidugi teie nõuanne? Ja, need tulumaksud, tulumaksud!

— Need on vist klatši jutud, arvas daam. Eks ole, härra doktor?

— Ei tea midagi öelda, armuline proua. Äri-meis hindab ideid. Temal on ikka omad saladused.

— Mis saladus see on? Igauks ju teab, et Timm algas Valgas heeringatega ja muu kribu-krabuga. Ta mõistis rahvast meelitada, ja tal läks hästi. Mis siis ka viga oli teenida! Kõik kasu, mis said, läks enda taskusse, nüüd aga maadle maksudega. Fiktiivsed ettevõtted...

— Pole tarvis! Küll näete, kui ma tema koha peaksin võtma vastu — ühe-kahe aasta jooksul ma muudan tema äri õitsevaks tuluallikaks!

— Nii lihtne see vahest pole!

— Miks mitte, kui alus on kindel ja raha jätkub!

— Temal ei ole raha.

— Kui ei peaks olema, siis muretseme. Peab see krediit tulema tingimata Eestist? Siin see konks ongi. Peab teadma, kust seda kasulikult saada, härra Ellik...

Härra Ellik muigas pisut, lausus siis:

— Kas tellime midagi, Helmi?

— Ma soovitaksin veini, armuline proua. Tokay ja Lacrima Christi — Kristuse pisarad — siin kahjuks puudub, kuid kodumaa head oraanž marjaveini neil siiski leidub.

Jälle oli teemiks marjavein.

— Tänan, ütles proua Ellik, olen karske organisatsioon liige.

— Aga vein on ju nii süütu vahend, Helmi, lausus Ellik. Kui sa aga ei soovi — meie võtame veini, sinule tellime solosekti. Või tahad jääšokolaadi?

— Muidugi proua, vein võib siiski uimastada, lausus doktor, ning liigutas sõrmi nagu katsesarvi.

— Jah, kui palju tarvitada, tähendas mees vahele.

— Ära räägi minule alkoholist! See on lausumürk. Kas tõesti, härra doktor, ei saa ka korralikku äri juhtida ilma alkoholita? Ma ei mõista, miks vajab aus ärimees, nagu seda on minu mees, n. n. tehete juures alkoholi uima! Alkohol heidab ainult varju ausale ettevõttele. Ta pole üldse tarvilik, ta on meie vaenlane, perekonna õnne ja noorte andekate haritlaste hävitaja. Äрге minule rääkige veinist! Parem rääkige Lõuna-Prantsusmaast...

— Veinimaast?.. forkas Ellik. Imelik, isegi likööriga šokolaadi ei tohtivat süüa.

— Ja, aga põhimõtted, arvas doktor.

— Ta igakord just avalikus kohas püüab mulle kahju teha, tähendas selle peale Ellik tasa. Veinikaupluse omaniku naine — karskuse õhutaja!

— Täitsa õige! hüüdis emand Ellik. Sina oled ideeline ettevõtja, sina müüd mürki, aga ei õhuta tema tarvitamisele.

— Kuidas ma's saan? Kui keegi suuremal arvul ostab, siis ta loomulikult tahab ka enne kauba väärtusega tutvuneda.

— Monte-Carlos, eks ole, härra doktor, ütles emand Ellik, mängitakse inimesed paljaks... Seal ka keegi ei ütle: mängi... jäta järgi jne. Mürk jääb mürgiks ja õnnemäng põrguks. Ei tohi aga omalt poolt inimest kihutada joomisele, teda sundida, avatleda...

— Kas sellepärast Monte-Carlos vähem lüüakse raha puruks? Sa räägid enesele vastu. See on samasugune lollus, nagu selle „Liivimaa“ restorani pidajaga, kelle juure tuli salkkond noori üliõpilasi paberosse ostma. Kujutage ette — too mees, Parts nimelt — ei müünud neile. Tal oli, aga ei müünud. Mis noored inimesed ennast mürgitavad, ärge suitsetage...

— Braavo! hüüdis emand Ellik. See väärib ajakirjanduses avaldamist. Säärane peab olema üks õige ärimees.

— Siis me oleme varsti pankrott, armas naine, ohkas Ellik. Ober! Tooge solosekti ja kooke ja veini, nimelt...

— Kas on Parts sellepärast pankrotis, et ta noori inimesi tahtis eemale hoida ja ka hoidis — nikotiinist?

— Noh, hea küll. Nad läksid mujale ja ostsid ikka soovitud paberossid ära, „Liivimaale“ aga ei läinud nad kunagi. Äri sai kahju.

— Tema hoidis kurjast eemale, see on tähtis.

— Mis ta hoidis, tühja ka.

— See oli äriline reklaam, arvas doktor. Oi, osav reklaam. Mina võin, armuline proua, teie marjaviinale teha umbes samalaadilist süütut reklaami, kui soovite. Tehke katset! Sellega tabate mitut märki: esiteks — alkoholi kuritarvitatakse vähem, teiseks — ainult minu retsepti järele — läbimüük suureneb, kolmandaks...

— Kolmandas om sii miis üits peenike sul!

Lauas viibijate juure astus Mõtsatu Kahro. Nii-nimetatud doktor vaatas talle otsa, ja ta nägu muutus koolnu-karvaliseks. Kollane ja roheline värv vaheldusid ta paletel. Ta tõmbus tooli seljale, hoides sealjuures kramplikult alt tooli äärtest kinni.

— Seda miist mina tunne, jah. Kõrd temä koorib maamehi, kõrd liinä esändid. Ei tiia, kas ta om

vällämaa lõhnagi saanu nuusutada. Paari kuu iist temä kuulut endä me kandin kunstaidnikus, tahtse minnu konjakiga purju juuta, ja pakse mulle vahatsid vabarnid müvvä. Ma es võta, ma sai aru, mes miis ta om. Kaege, et teie temä käest kah viil tappa ei saa! Näed — siin minu otsa pääl omma nuu kõlatside vabarnide jäle. Säidsekümmendviis marka masse mul tuu rohitsemine... Ooda sa mul, poiss! Vai nüüd tahad sisselüvvä marjaveiniga! Mes sina, joodik, petäd inemisi!

Aiakontserdi publik pööras silmad maamehele, kes rääkis kõue häälel.

Mis sünnib?

Mitte midagi ei sündinud. Edgar Kodras, üks džimmi-noormees, kaabu käes, jooksis parajasti õudselt kiiresti puhveti ruumi poole, et nähtavasti sealt kaudu otsida „Vanemuisest“ väljapääsu, kuna ühe laua juures istus kohkunud abielupaar.

Pikkamisi läks mõruda ilmega maamees nende juurest lehtla nurga poole.

Enne kohale jõudmist ta korraks pöördus ümber.

Sajad pilgud jälgisid teda.

— Noh, mes te vahite minnu? Kas te õiget inemist ei ole nännu vai?

Nii ütles ja istus siis oma toolile — Mõtsatu Kahro.

Vaheaeg oli lõppemas, muusika algamas.

VÄLISVALUUTA

1

Kolmekesi — Kerge, Tulp ja Tuvike — läksid nad metsa poole.

— Jah, kaua sa's oled sedaviisi, peab ikka mõtlema midagi mõistlikku, ütles Tuvike.

Tulp ja Kerge ei vastanud midagi: neile oli olukord selge sõnutagi.

— Läheks kas või kraavi lõikama, kui meid kinni ei võeta... Heina ka võiksin ma teha... Minupärast kas või korstnaid pühkima.

— Mispärast peab see mätas, — Tuvike seisatus ühe sookamara ees — olema tingimata mätas? Kas ta ei võiks olla pudrukauss?

Tulp ja Kerge tulid talle juure, vaadates ja hinnates mätast.

— Pudrukauss... võisilm ka sees... ja heeringas kah! jatkas Tuvike ning tõmbas läbi suu sõrme, lakkus seda, siis otsekui hammustas midagi, liigutas aeglaselt lõuga, neelatas, kugistas ja sülgas lõppeks.

— Soolane! Kui nüüd saaks ka midagi joogipoolist.

— Poiss, sa sööd midagi! hüüdis Kerge. Anna siia!

— Käppa imeb, lausus Tulp.

Pettunult astus Kerge sammu tagasi.

— Kuradi hing, kuradi hing! vandus ta hambaid kiristades.

Tuvike, tundes selle näilise söömingu järele otsekui uut elujõudu — ta polnud veel oma huumorisoont kaotanud, — ajas selja sirgeks ning läks, vilistades kõigele, edasi.

— Seisa vähekese, ütles Kerge Tulpile, las' ta läheb pealegi ees.

Nad hakkasid omavahel sosistama.

Tuvike läks, vahtides ringi. Kui metsa jõuan, mõtles ta, saab vähemalt jänesekapsast.

Käbi!

Ta tõstis selle üles. Kahjuks mittesöödav, tuli ta otsusele, hammustades veidi otsast. Sellal jõudsid Tulp ja Kerge talle järele.

— Poiss, ütles Kerge, meie võtsime sinu, külmanud varese, enda seltskonda. Praegu oleme metsa veeres. Sa oled koolis käinud, ja pea on sul ka omal kohal. Kui sa meile poole tunni jooksul ei muretse siit neetud nurgast kõva söögipoolist, siis...

Kas teie ise pole mehed? mõtles ütelda Tuvike, kuid vaikis vaadates Kergele otsa: head ei töötanud kõneleja pilk. Tulp seisis küll pisut eemal, kuid temagi nägu oli kalk, silmis ähvardavad tulukesed.

Tuvike katsus naeratada, ironiseeris siis:

— Tiiu tasane ja helde...

Kuid edasi ta ei saanud: pisarad vajusid kurku. Kramplikult ta siiski katsus endast saada jagu.

— Ära laula seda laulu, urises Kerge, parem laula seda vene sunnitöölaliste...

Tuvike istus kannule. Ümberringi oli vaikus. Ja imekaunilt kostsid hommikusse õhku sõnad:

Solntse vshoodit i sahoodit

pred temnitseju mojei...

Lõpetades laulu Tuvike algas otsast peale, lootes oma kaashulkureid tugevamalt mõjutada. Kerge ja Tulp vajusidki kurvalt kokku, pea rinnal.

Nüüd, mõtles Tuvike, saan ma vähemalt pisut järele mõteldagi ning — ta vaatas ettevaatlikult ümber — vahest soodsal silmapilgul lahkuda sunnitöölaliste seltskonnast. Venemaa metsad ja rabad siin, Eesti piiri taga, on suured ja laiad, kui siia kord kaod, ega siis leita niipea.

Ent Tuvike eksis, kui ta uskus, et kaaslased lasevad tema silmist või lubavad tal üksi minna otsima toitu.

— Lähme, ütles Kerge, nähes Tuvikest üles tõusvat, poisil on vist mõni hea mõte tulnud.

Hea mõte... Johannes Tuvike oli valmis nee-

dima, oma sünnipäeva ja seda saatuslikku tundi, mil ta, kasutades tuttava kaasabi, oli astunud pangateenistusse. Tõsi, raske oli varem: tuli elada peost suhu ühes toas teise üliõpilasega, kes kõhurääkijana incognito veiderdas, kuid tapvat muret polnud! Panka pääsedes võlgade najal ta oli alul praktikan-diks, ent siis, samal eestkostel, palgaliseks ametnikuks ja lõppeks välisvaluuta osakonna laekuriks. Kas nüüd oli ta „tehtud mees“, pääsnud igasugusest kerjuselust? Ettekujutus! Ei olnud paha uni too ühel päeval juhtunud õudne lugu, kus kõik andmed rääkisid tema kahjuks... Argtus, oh argtus, miks pidi teda valdama argtus oodatava ees! Ent sel-lane on inimene — hirmunult edasi ja tagasi jooksev hiirekene, kui taganemisteed on suletud ning ees seisab kavalasti ülesseatud lõks. Aimatagi ta ei tea, kes oli säärane jultunud kelm pangas, kes üksi ei varastanud korraliku summa, vaid veel lükkas tema, süütu inimese kohtuvõimude kätte... Arvatagi — politseisse oleks ta toimetatud... Kas vahest oli süüdi Seeneman, kavalate silmadega dis-konto-osakonna juhataja? Ei, tema ei võinud pääseda lähedale, kuigi osakonnad asusid kõrvuti... Õnnelik, kordaläinud põgenemiskatse?... Parem, tuhat korda parem, kui ta poleks põgenenud, vahest ikkagi oleks selgunud kõik, nüüd on ta pagemisega kogu kahtlustuse tõmbanud endale...

Rumal olin, rumal ja arg! kisendas oma südames Tuvike. Kuid kahetseda nüüd oli hilja. Kas oli hilja?...

Nagu mõni hirmust aetud arg jänes ta oli põge-nenud Haanjasse, sealt edasi Marienburi poole, läbi metsade — suunas, kus teda enda arvates politsei vaevalt teadis otsida. Küllap, arvas ta, teda varitseti Läti politsei kaudu Riias. Ha-ha-haa!

Kohtamine metsas, tule veeres kahe Naissaarelt põgenenud sunnitöölisega? — prrr! Muidugi, nad ei öelnud talle seda, ta ise sai aru hiljem, kellega tal oli tegemist. Kuid välja nad temast enesest pressisid kõik... Kuidas saigi tema, Tuvike, ahas-tav ja naiiv, seista vastu Kerge ja Tulpi ähvardu-sile? Ta pidi vastu võtma liidu ettepaneku — ühi-selt teed leida üle raja... Nüüd hulga ümber ini-

mestega, kes valmis kõigele, sois ja rabades, metsades, kaugel inimasulaist..

— Noh, mis sa oled välja mõtelnud, pangavaras?

Tuvike tõmbas pea kuue krae vahele, otseku oleks talle löödud nuiaga pähe.

— Veel mitte midagi.

Ta katsus mõelda, kuid midagi ei suutnud ta peas esile manada, mis oleks võimaldanud pääsmise.

Ta seisatas puu all, millel toksis väike, harakavälimusega rähn. Ta vaatas korraks pea kohale, koksis siis ka — jalaga vastu puujuurt. Kuidas aega võita?

— Leidsin! hüüdis ta.

Sunnitöölised jooksid tema juure.

— Kui me kätte saame puu-kilpkonna...

— Konna?... küsis Tulp.

— See on väike, maitsev, magusa lihaga loom, tuleb tulel küpsetada, pannigi pole vaja.

— Näita siia! hüüdis Kerge.

— Hakkame otsima, ma tean looduseteadusest, et neid elutseb siinsetes metsades puujuurte all.

Ta lootis meeste harimatuse najal pääseda. Kuid sunnitöölised olid umbusklikud.

— Kui sa leiad — hea, kui ei — siis tead küll... Otsi, meie vaatame, kuidas sa seda teed.

— Kurat! vihastus Tuvike. Kust pean mina paljaste kätega siit toidupoolist saama! Mis te tahate minust, kas tappa?

— Tasa, tasa, poisikene.

Kerge naeris, suu viltu.

— Tule, viipas ta peaga kaaslasele.

— Tohoh, kaks ühe vastu! vahvastus Tuvike.

— Kas tahad? vastas lähenedes Kerge. Ta käes välkus nuga.

— Tulp, kui Kerge mu tapab, tuleb pärast järjekord teie kätte.

— Pane väits ära, Kerge, ütles Tulp selle peale, vaata, mis mees ta on jõupoolest.

Nuga libiseski Kergel tasku. Samal silmapilgul tungis ta Tuvikesele kallale.

— Kelmid kinni võtta!

Võõras hääl oli see, mis sundis Tulpi Tuvikest lahti laskma. Ta vaatas ringi — pole kedagi.

— Kas piirivalve?

— Nad on padrikus — seal! seletas Tuvike.

— Tulp! Jaan!

Tulp ei kuulanud enam, ta juba oli kadunud vasakule.

Kerge jooksis talle järele.

— Põgenevad — järele neile! karjuti jälle eemalt — vene keeles.

Nüüd ka Tuvike põgenes, kuid Kergele ja Tulpile vastupidises suunas — tulnud teed tagasi, Eesti piiri poole!

Ta jooksis kuni lõplikult väsis. Ta oli kokku langemas, kuid siiski rahul enesega: sunnitöölised olid arvatavasti juba väga kaugel, võimalik, et eksinud soodesse. Nüüd veel mõni kilomeeter, siis ta on jälle Eesti pinnal.

Nälg näpistas ka siis endiselt Tuvikese kõhtu, kui ta hiljem sammus jälle esimest, enam-vähem korralikku teed väljaspool metsa ja soid, kuid siiski ta oli tänulik oma kõhule. Poleks ta omal ajal kaaslaselt õppinud veiderdamist, — mine tea kas ta oleks nüüd suutnud päästa ennast — kõhurääkijana...

2

Ta läks edasi — kindla mõttega anda end kohtuvõimude kätte. Vahest siiski selgub tema süüitus, hakkas ta hellitama arga lootust oma südames.

Ent mida kaugemale Tuvike oma endistest kaaslastest eemaldus, seda kartlikumaks ta jälle muutus: nii kohutavana paistis talle politsei, et ta kuidagi ei söandanud välja astuda südametunnistuse ja õiguse nimel. Kui ikkagi süüdistatakse ainult teda ja ta mõistetakse jagama sääraсте inimeste saatust, nagu seda olid vanglast põgenenud Tulp ja Kerge, kellest ta äsja kavaluse najal oli vabanenud?

Ta jooksis metsa, hoidudes inimestest kõrvale. Rändas kodutuna paigast paika, kannatades nälga ja hirmu. Ent lõppeks rauges jõud.

Ja nii siis korra juhtuski, et keegi põldur, minnes vaatama oma heinaküüni, millel tuul oli varakevadel ukse lõhkunud, leidis heinapurult nälgast ja väsimusest abituks muutunud olendi, kes seks oli liialt nõrk, et põgeneda. Tabaja talutas Tuvikese oma tallu.

Söönud ja joonud ning veidi puhunud — Mõtsatu Kahro kojast, — tal lasti kõik südamedelt üksik-asjaliselt ära avaldada.

Kahro kuulas Tuvikese katkendilist juttu, vaadates üksisilmi talle otsa. Nood olid valusad pilgud, millega viimast uuriti. Ent imelisel viisil temal polnudki nii väga raske seista selle põlduri ees. Talle tundus, nagu voolaksid kurja välimusega mehe südamest soojad, kaastundlikud kiired tema vaevatud ja koormatud hinge.

Sõna-sõnalt ta pidi kõik avaldama, kusjuures teda miski otsekui sundis usaldama Kahrot nagu oma isa, usaldama ja uskuma, et tal polegi tema vastu kurja nõu. Vaikida ei saanud, nii sundiv oli Kahro pilk.

— Vai nii, vai nii . . . sõnas Kahro. Ja sina ütled, et sa tõtete süüdi ei ole? Nujah, kõik kelmi omma õige inemise, muudku ülekohut tetäs neile. Aga kaeme perra, ku's nu asja sis omma. Kas sul raha om?

— Seitsekümmend viis marka.

— Sis om sul just piletiraha. Me sõidame omgu liina, mul endäl kah om sinna asja.

Tuvike hakkas kartma, et ta antakse politsei-võimude kätte.

— Ära pelgä midägi... Panga peremiis või sulle kah andis anda, kaeme perrä...

Kahro oli kogu aeg mõtetes ja — Tuvikesele näis — kuidagi otsekui hellunud. Midagi pidi selle inimese hinges parajasti sündima, mis põhjust andis sääraseks sõbralikkuseks.

Ja tõesti — Tuvike ei eksinud: varahommikul leides oma küünist äravaevatud, hirmunud põgeniku ning kuuldes tema sõnu, meie põldurit valdas kaastunne, mille osalt dikteeris talle analoogilise juhuse meeletuletus tema, Kahro enese noorusest, mil ta oli koolipõlves ühe kaasõppuri uurivarguses kaht-

lustatuna hirmunult pagenud metsa, kust tema välja tõi Tooma Madis, kes samal päeval omas kodus paljastas tõelise uurivarga — oma poja. Kahro oli siis poisikene, ta polnud veel mees, see, kes ta oli nüüd, ja kunagi ta ei unustanud, kuis vana Madis viis kohkunud noore Kahro koolimaja juure tagasi ning üllatanud õppuritele ja koolmeistrile lausus, oma poeg kinninööritud kätega kõrval: „Minu poig varast uuri... Palle nüüd kõgepäält andis Kahrolt.“ See sündinud Madis ütles: „Ja nüüd võta vasta karistus!“ Ning oma käega ta andis pojale kõrvakiilu. Ei varastanud enam ealeski Madise poeg midagi! Nüüd on ta tubli mees, kellega Mõtsatu Kahro piiri-mehena peale Sule kõige paremas vahekorras...

Ära kuulanud Tuvikese loo ja asja järele mõtelnud, Kahro laskis aseme teha põgenikule, ise käres kuskil ära.

Tuvike heitiski juhatatud süngi. Ei ta jaksaks kirjeldada kõike seda, mida ta mõtles Mõtsatu Kahro kijas öösel ning pidi kannatama teel linna ja hiljem Kahro seltsis, kes kogu aeg vaikis nagu haud, harva tehes mõne tähenduse. Ta ei viinud Tuvikest politseisse ega ka kohe panka, vaid laskis tal enesega kaasas käia kõigil omil toiminguil. Ta nägi ja teadis, et Tuvike oleks võinud teha põgenemiskatset tema käest, märkas, kuidas tema vang ka vaevaliselt end taltsutas ning — kahtles mõnel hetkel, kas tema ise oleks suutnud välja kannatada Tuvikese olukorda. Viimast paelustas Kahrost väljuv imeline jõud... Ta kartis teda, ent ta ei saanud temast ka lahkuda.

Nad läksid lõppeks kinnistu-osakonda. Kahrol oli sinna nähtavasti asja. Ja siin juhtus midagi, mis Kahro ajas nii vihale, et Tuvike värises veel enam, otsekui oleks tema süüdi olnud ka Kahrot tabanud õnnetuses.

Kahro vajas tunnistust — väljavõtet oma varandusliku seisukorra kohta, milleks, ei tea meie.

— Kas ma saa tunnistuse? küsis Kahro.

— Saate. See maksab 125 marka.

— Kuidas nii pallu? kohkus Kahro.

Ametnik kehitas õlgu.

— Kas soovite siis?

Ametnikul oli pliiats käes, tindipliiats, millega ta tahtis hakata kirjutama kviitungit.

Kahro mõtles tükk aega. Ametnik läks kõrvale.

— Peä, kirjuta sis päälegi!

— Enne makske raha ära.

Kahro hakkas otsima rahakotti.

— Noh, siin om... Kas üks tõteste 125 marka? Vallamajast oles odavamalt saanu.

Ta siiski maksis raha ära, nähtavasti oli talle kinnistu-osakonna tunnistus tähtis.

Ametnik võttis raha vastu, laskis selle kohta Kahrol anda allkirja ning teatas siis:

— Tunnistuse saate kätte kahe nädala pärast.

Kahro silmad paisusid suureks.

— No, korrat! Mes ma tolle tunnistusega tii kate nädali peräst? Mulle om teda vaja täamba, aga mitte enämb kate nädali peräst. Kae, mesukene peenikene temp!

— Olge ettevaatlik oma sõnadega. Teised tahavad ka tunnistusi saada, suur saba on...

— Saba või sul olla, aga ette oiatamada ei tohi nii inemisega ümbre kävvä. Kas saab täambä tunnistust vai ei saa!?

— Ei saa.

— Sis maske mu raha tagasi!

— Kviitung on juba kirjutatud ja mark on pääl.

— Mes!? Sii om säände kõrd, et sii ei ole suku häste. Mesperäst sa sedä mulle kohe es ütle, ma ei oles sis tunnistust siist tahtnugi?

— Ärge vaielge, kui teil silmaring on kitsas!

— Noo, sii om viil küsimus, kummal meist ta laemb om, elupäivi om mul rohkem kui sul ja neil preilil siin kokku. Kas annate minu raha tagasi vai ei?

— Raha te tagasi ei saa.

— No-oh! Mes ei saa tagasi raha, mes ei saa tunnistust? Ku's te pangule annate paugupäält tunnistuse? Kost sina tiiäd, et minul ei ole äri-asjadega tegemist? Kas sina minu kahju välla massad, mes ma saa, et sa täambä tunnistust ei anna!?

Võib olla, et lõppeks Kahro sai soovitud tunnistuse, võib olla, et ka siiski mitte — Tuvike oli liialt oma mure küljes, et jälgida asjade käiku.

Lõppeks nad väljusid.

— Vai õge nii! rääkis Kahro. Tälle om veidike võimu antu ja sis tema taht kah olla suur miis! Vai pidi ma altkäemassu pakma? Säänest muudu mul ei ole.

Tuvike püüdis Kahrole seletada, et ametnikul oli ka ikka oma jagu õigust, tööd küllap on ka palju, kuid vastutulelikum ta ju oleks võinud olla.

Kahro vaatas talle vihaselt otsa. Ja siis Tuvike mõistis, et ta asjata rääkis vahele. Ent olgu kuis oli — tunnistuse oli Kahro siiski saanud! — ta ei unustanud oma sihti.

Asuti teele panka. Kuis Kahro nii kaugele sai, et Tuvike sugugi vastu ei tõrkunud, pole tähtis, tõsi aga oli, et nad lõppeks mõlemad seisid panga operatsioonisaali sissekäigu kõrval sammaste taga.

— Ma taha panga peremehega kokku saia, ütles Kahro panga teenrile, kohe esimesi sõnu.

— Mis asjas?

Kahrol oli täna halb päev. Ta jälle läks sassi.

— Tuu ei ole sinu asi!

— Ma pean teadma, muidu ma teid sisse ei lase.

Mõtsatu peremees mõõtis panga teenrit pilguga.

— Mes asjamiis sa sis õiguseperäst oled? Kas köögitütrik, kes saksale sõnna sisse vii? Mul ei ole vaja kellelegi midägi aru anda tollest, mes mina taha, said aru? Ega mina lainu ei taha, et sa enne panga-peremiist piäd juuskma oiatama. Raha om mul siin endälgi oiul.

Ta oli täna nii äge, see Mõtsatu pärisperemees, kui mitte kunagi varem.

— Mine ja ütle, et kaits ärrät tahtva kõnelda. Kümme kõrda mina siin käimä ei nakka! Minu nimi om Kahro.

Panga teener läks peaaegu joostes direktori kabinetini poole. Kahro järgnes temale, tõmmates kättpidi Tuvikest.

— Tere.

— Tere, härra Kahro. Olge hääd — võtke istet.

— Tennä. Mul oli iks asja kah. Ma tõi teile tagasi üte ärakadunu poja.

Direktor vaatas Kahro selja taha ning muutis näoilmet. Ent midagi ta ei öelnud. Kahrol oli võim ja mõju — 10 miljonit marka oli tal selles pangas hoiul ning osatähtedes veel peale selle suur summa. Direktor sellepärast sulas tema ees nagu või pannil.

Vahetati mõni sõna, siis Kahro asus asja juure. Direktor kuulas teda. Ta oli üllatatud, kuid istus rahulikult omal kohal ega pärinud üleliigset. Kahro esitas siis enda väikese kava.

— Katsume, vastas direktor ning hakkas tegema korraldusi.

Tuvike asetati nüüd kõrgesse nahktugitooli, seljaga uksele, ning siis hakati üksikult panga ametnikke sisse kutsuma.

— Ma taha neide nõnnu nätä, seletas Kahro, varast võib joba nõnast tunda.

Kõik panga ametnikud olid endiselt teenistuses, puudus ainult — Johannes Tuvike.

Tuppa astus noor erk inimene Pihlap.

— Tooge mulle viimase nädala hoisummade aruanne.

— Kas täl varandust om? küsis Pihlapi lahkudes Kahro.

— Ülikoolist tulnud... mis raha temal võib olla.

— Varanduseta isik vastutas veidi... Aus ta või olla, aga kui tule kahju, sis ei saa temä käest midägi. Kautsijuun piäs olema.

— Ega tema pääse kassa juure. Ta on tubli poiss.

— Konas ta tulli teenistuste?

— Kuus kuud enne raha kadumist, rääkis Tuvike.

— Ää küll.

Pihlap tuli tagasi.

— Kulle, poja, ütles Kahro. Kui vana sa oled?

— Kakskümmend neli, vastas imestunud noor-meis.

— Kui pallu sa palka saad?

— Ta on palgata praktikant, lausus direktor vahele, võttes aruannet vastu.

— Nüüd nakkad saama palka... 4000 marka kuun, ütles järsku Kahro.

Direktor vaatas üllatunult üles, kuid vaikis, sest Kahro astus talle jalale.

— Kas tõesti, härra direktor? küsis Pihlap.

— Ja... võib olla.

Noormees oli segaduses. Siis ta silmis välgatas otse lapselik rõõm.

— Järgmine! ütles Kahro, kui Pihlap oli läinud. Sii süüdlane ei ole. Kui ta om teenistuste võetu, sis tule talle palk massa, kiäki ei või ilma tasuta tõist tiini.

Järgmisena tuli direktori kabinetti aeglasel kõnnakul, pisut longates, keskealine mees šrapnelihaavaga meelekoha juures, transfertide pakk käes.

Mõtsatu Kahro vaikides silmitses uustulnukit, tõusis siis lõppeks üles, ulatades temale käe.

— Kas sa enämb minnu ei tunne? küsis ta. Ma ole Mõtsatu Kahro. Kas latse omma terve?

— Terved, tänan küsimast, kuid ma pean tunnistama... mitte ei mäleta, et...

Kahro ei lasknud end eksitada.

— No kas oled rahul pangateenistusega?

Küsitav vaatas direktori poole.

— Pole viga.

— Kas nii aava iks viil valu tegevä? Sõda om üits irmus asi. Minu sõsarapoig jäie puulpimmes. Noo pindsijuuni iks massetas kah vast?... Kas sa said aavata Warssavi all vai olli tuu?..

— Landeswehri sõjas.

— Õige jah... No, siin om kipe tüü?... Vii pallu tervisi naisele. Võite kaema kah tulla, kui me nukka käima tulete...

— Tänan väga.

Ta läks, vaadates kogu aeg Kahro poole, nagu pingutades oma mälu: kas vahetas see maamees teda kellegagi ära või olidki nemad kokku puutunud? No muidugi: läinud aasta peakoosolekul oli säärane mees juhatuse valimise puhul otsustavalt sõna võtnud...

— Kes ta nisuke olli? küsis mehe lahkudes Kahro direktorilt. Kas ta kongi mujal kah tiin?

— Ma sain kohe aru, naeris direktor, Kuusik vist jäigi arvamisele, et teda tunnete. Ta on ammust ajast saadik tuletõrjuja ja karskuse liikumise juht.

— Nii. Kaeme sis edesi. Õige miis peab ta olema.

Tuli Seeneman vekslite pakiga.

— 37 sooviavaldust pooletunni jooksul, lausus ta higi pühkides. Kas läheme juhatusesse tuppä?

See oli uhke mees, inimestega harjunud ümberkäima käskivalt. Kahrot ta siiski tervitas käändmisega.

Ta korraga nägi Tuvikest ning tuksatus.

— Noo, ütles ta, jäädes küsivalt vaatama direktorile.

— Ja, lausus Kahro, varas om tagasi.

Seeneman raputas pead. Tema silmad olid rahutud.

— Kas ta on avaldanud midagi?

— Ei ole.

— Siis vara tarvitate, härra Kahro, varga nime. Ma olen selle asja üle palju mõtelnud, see on imeiline lugu. Jääb täieliseks mõistatuseks too rahakadumise võimalus. Önn, et väljaspool sest midagi ei teata, muidu see annaks pangale väikese hoobi.

— Tühja kah, arvas Kahro. Paar tuhat dollarit ei ole viil raha. Mespärast sii nii imelik ja arusaamatu om, et raha läits kaduma? Kas toda raha es ole võimalik taskude panda ja ärä viia? Vai otsitas teil igapäiv pangaametniku karmani pangast lahkumisel läbi?

Seeneman ei vastanud kohe.

— Raha — välisvaluuta asub keldrikorral tulekindlas ruumis mitme isiku valve all. Sinna pääseda võis küll Tuvike, ent, kordan, kassa lähedal viibis alaliselt ka rida teisi isikuid, kes kõik väljaspool kahtlust.

— Kas teie ka võite välisvaluuta kapi manu saia?

— Mina?.. küsis Seeneman kahvatades ning hakkas katsuma sõrmega oma kraed.

— Härra Sulg soovib kohe tungivalt kokku saada härra direktoriga.

Direktori kabineti ukstel seisis panga teener.

— Sii ärrä kriminaal-politseist? ruttas Kahro tähendama. Tulgu tunni aja peräst.

Direktor liigutas end rahutult toolil, pilku tõstma: salapolitseiniku tulekust polnud Kahro temale midagi öelnud.

Uks suleti jälle.

— Kriminaal-politseist?.. küsis Seeneman suure rahutusega.

Kahro jälgis teraselt tema nägu, pöördus siis direktori poole:

— Näidake mulle omme ruume, kos te vällämaa raha oiata.

— Kohe, härra Kahro.

— Sina tuled üten, kärgatas Kahro Tuvikesele. Pidäge, ärrä Seeneman, teilt tahan midägi ametnikkude kotsile nelläsilmä all küsidä...

Ta sulges ukse direktori ja Tuvikese järele ning sosistas Seenemanile:

— Sii om ää, et sa tõisi ei süüdistä. Me korraldame selle asja ärä omavahel. Politseil om asi joba selge. Aga ei ole vaja tülü kellelegi. Käi ärä — sul om tunn aiga — ja anna tuu raha minu kätte, kui ta viil alale om. Nii tõteste kui mina siin saisa, sulle ei tetä sis kõige vähembätki ja kõik jääs meie ja direktori vahele. Kuu aja peräst lahkud pangast vabatahtlikult.

Seeneman vajus toolile.

— See on hullumeelsus, kogeles ta. Mida tähendab säärane jutt?

— Kas ma peä kutsma salapolitseist ametniku ja laskma temäl kävvä sääduse järgi? Meil om nii kokku lepitü, et kui raha kätte saadas, sis süüdläst enämb ei otsita, sest raha es olegi kadunu, kõik olli essitus. Tuvike om küllält kannatanu oma kartliku loomu peräst ilmsüütä. Nüid aga, kui asi om selge, ei taha temä enämb edesi tõise süütegu kanda. Ega sul pallu mõtlemissaiga ei ole. Sa teid targaste küll, aga kost sina võisid teedä, et üits väike asjakene tuub kõik päevävalgele...

— Missugune? Missugune väike asi!?!...

— Küll sa esi tiidä, kui järgi mõtled. Sa iks ollid veidi räpäk, tollest tuu asi avalikus tulligi?

Kas sa mõtled, et Tuvike oles esi tagasi tullu, kui ta ei oles midägi miilde tuletanu, mes asjale annab oobis tõse maigu? Ja-ja, ollid küll kavval ja ettvaatlik, aga kon tegijid, sääl nägijid — jälgi. Ja jäle omma õige, muidu ma ei tiiässi jo sinuga sellest prõlla kõnelda. Jäle omma sul joba näo pääl... Ma kõnela prõlla äämehe peräst. Meie pank ei taha avalikku pahandust kah, toda sa tiiäd. Aga kui sa vasta paned ja tahad, et kõik saab kantu kohtu ette; et ajalehe kirjutava sinust; et perekond sul saab kannatada ja naine ja laits ikk, kui viiäs sinnu mõõku vahel, käe ravvun, — sis tii nigu tahad. Tuu raha tagasi ja mina pane temä iluste kassade tagasi. Ta olli raudsuhvli takast sadanu kapi ja suhvli vahele ja sis jäänu suhvli ala, kost raha omete es teedä otsi. Nuu olliva kaits tuhandelist, nii võisiva na kah suhvli põhja ala kapi man käimise ajal jäijä. Kas tiid nii? Sulle võib viil andis anda, oled viil väike krants, tõne miis oles lännü kõge kassaga...

— Ei ole mul ... midägi tagasi tuua... päälegi, kus ma... süüdi pole...

Kahro hakkas naerma torkavalt, kalgilt.

— Pank pakub sulle kätt. Direktor tiib nigu ta ei tiiässi midägi... Sinnu ei anda politsei kätte, aga sina iks viil ei taha võtta arru pähä. Tohoh, miis! Noo, kui sa säände krants oled kah oman süämen, sis ei jää küll muud, kui et...

— Pidage, pidage, härra Kahro... Mõtelge minu perekonnale!

— Ma ütli, et ma ole joba sinu perekonna pääle kah mõtelnu. Mine ruttu, raha om...

— Rootsi pangas.

— Kelle nime pääl?

— Naise, tasa ütles Seeneman.

— Lori! Sedä sa tiidsed väega äste, et tšeki saatmine kas vai tõse panga kaudu Seenemani nime pääle om ädäohtlik, sest panga tiidvä ja tundva sedä nimme, ja et tõisile pangule om direktori puult lännü oiatus — ühes meie panga ametnikkude nimekirjaga. Riiga sa kah raha saata es julge... Nii om asi selge. Viil om 45 minutit aiga.

Kahro peaaegu lükkas Seenemani direktori kabinetist välja, astudes siis rahulikul kõnnakul panga operatsiooni-ruumi mööda edasi. Ümber keeramata ta siiski veel nägi, kuis Seeneman kadus kõrvaltuppa, kust viib tagavara väljakäik tänavale.

Kas tuleb Seeneman tagasi?.. Tuleb!

Direktor ootas Kahrot kassa ees.

— Noh, kas läheme nüüd alla? küsis ta ning muigas.

— Ärä sa naara midägi... Kae sääl istus tubli miis Kaga Sulg. Ta taht raha. Võid tälle laenata küll: ta ehitäs. Ma ei kannata ühistegevust, aga üks ühistegelise pangaga ma ole küll rahul... Kos Tuvike om?

Tuvike oli kadunud!

Teda hakati otsima. Ning leiti ta istumas tühjas nõukogu saalis, nägu akna poole.

— Noh, noh, mu Tuvikene! patsutas talle Kahro õlale. Nüüd võta kuraasikas naine, tuu oit säändse pehme noore mehe äste vaol. Ja sis sa saisad kotun kah.

HAIGE HAMMAS

— Kae nüüd, ütles Sulg, tulles pangast, raha taskus.

— Mes ma tast kae, vastas Kahro, vai sa minule oma raha annad.

— Ega ma rahast ei kõnela, ma kõnela üks tolest ausambast, mes nüüd Rootsi kuningale Tartun üles säeti. Tuu om küll kentsakas: meil om vabariik, ja nüüd panti ausammas kuningale, edimäne ausammas, mes meie vabariik püstit, nigu nüüd üteldas.

— Ega ta edimäne ei ole, kõik kotuse omma täis sõan langenute mälestusesambid.

— Nuu omma tõne asi. Kõneldas, et nisukese ausamba, nigu meil neid om ehitedu, ollev ka Saksa maal ja mujal — võta vai jäta, üits ja tuusama. Tartu ülikooli raamatukogun ollev nu pildi näta, mille järgi me ausamba omma ehitedu. Aga selle Rootsi kuninga...

— Tuu olli kingitus Rootsimaalt. Rootsi ja meie maa tahtva lähenedä. Tuu vana Jaani külläminek Rootsi kuningale piäb sedä lähendamist viil rohkemb kinnitama. Kui ei oles vasta võetu, kae peräkõrd oles tullu viil sekeldusi Rootsimaaga.

— Ta üks peräkõrd nii lõpes, et saame jälle Rootsi valitsuse ala, ega ruutslase vast ei jätä. Kui ta nii lätt, sis ei olegi vaja revisjoni Saaremale viiä. Sa tiiäd küll, et minu poig kõnelas, et Saksamaa kaardide pääl ollev Saaremaa ära märgitu üte tõse maa osana. Ja tuu ollev venne enambläse marru ajanu.

— Ärä lorra, aja üks jutt, mes om jutt. Kui tuu olessi õige, sis tiiässiva ote tollest me riigimehe

esi kah, aga na ei ole säändsest asjast midägi kuulu. Ma tunne naid riigikogu liikmeid ja ministrid kah, aga mes iks lorajutt om, tuu tolles kah jääs.

— Kas na sulle toda ütleva?

— Mina ütle sulle nii pallu, et meil suuri riiklike saladusi ei olegi. Me ei tiiä erakonde kõiki vigurid, aga riigiasja omma meil teedä igäütele, kedä säändse asja uvitava. Meie politikasihi omma selge ja sirge. Meie tarvitame rahu ja kaitset, sõbrust sellepäräst puudus ei ole. Sa ärä kõnela nii kõvaste ommi Saaremaa jutte, ega sa ei ole mõne erakonna agent, kes kõnelas säändsids rumalusi „omavahel“ maa-inemiste keskel, et alb om kullelda. Ma joba ädägi udisi paari nisukest poiskest. Ole täismiis. Ärä loe kah pallalt toda „Kaja“, loe kõiki lehti, sis saad iks veidikenegi rohkem aru, ku's na me asja tõtelikult omma.

— Sa raod nigu kindral Soots.

— Mes Soots?

— Kae, mes siin „Kaja“ kirjutas: „Kindral Soots sundis vastased tabavate vastustega vaikima.“ Küll ütles vägeväde, igä sõna om voolitu ja noolitu, nigu treitu, nigu rauda ragu.

— Mes tuu siiä putus?

— Noh, kas sina ei ole Alleke Kahro? Sa oled me Orula kindral. Imelik enne, et oled äkki nii suur põllumeeste vastane. Valimiste ajal...

— Mes valimiste ajal? Kas ma ole konagi ütelnu, et kui sa valima lähäd, sis anna ääl põllumeestele, sest nemä omma parempuulse?

— Kulle, ütle õge, kellele sa oma ääle tulevikun annassi? huvitus Sulg. Ma ei saa enämb aru, ku's ta olessi õige: Vana Jaan taht kaitsa terve rahva uvisid ja kõigile olla ää, põllumehe...

— Mes ma tiiä tollest üteldä. Leibä ja au taht igäüits, ega iinotsan alb olla ei ole, säääl alb om olla pallalt sis, kui oled aus. Ma olessi väega vana Jaani puult, aga egä temägi tervis ei ole raud, ära väsus suure tüü pääle, ja nuu tõse söövä temä ärä. Nii ta tegi targaste, kui ta nüid järgi jätt, sis jääs tälle võidukruun ja illus aupaiste.

— Noh, sis ei jäägi enämb miist, kedä valida? Mina valissi temä kuningas, täl om säände koju.

— Ja, vastas Kahro. Sina arvad küll endä mõtten, et said kah nüid veidike pilgata. Õige om, et mitte ausammast kuningale ei olessi meil vaja, vaid peremiist ennäst — just kuningat. Tuu raha, mes raisatas rahvasaadikide valimiste pääle, mastagu palgas targale kuningale. Kas sa arvad, et rahva tahtmist näitab riigikogu valimine? Ei näitä... Mes arvamine vöi olla vanal rumalal naisel vai noorel tütrikul ja tsural? Rahva saadik, äravalitu tegi kah iks endä, aga mitte sinu tahtmise järgi. Prõlla olessi vaja kindlat kätt Petserimaal. Sääl om pia igä miis kommunist ja kaes meile kõõrdi. Aga kes tuu saa meil midägi selle vasta ette võtta? Ei kiäki. Anna tüülistele, mes om neile vaja; anna veneläsele ja saksläsele kah oma elämise võimalus ja oma kooli, aga näitä, kui om vaja, et oled pere-miis maal. Prõlla ei lasse tõne, kui kiäki tahtki midägi mõistlikku ette võtta, midägi sul tetä. Tüü-eräkonnal om oma nõudmise, põllumehe käskvä toda ja toda tetä, asunikul om kah suuve — mine vai ullus. Kae, Tõnisson oles võtnu vast õge kangid ministrid omale abilises, aga nüid vist üteldi tälle, et kui tahad, et me toetame, sis võta meie keskelt tuu ja tuu miis, nuu ei ole viil ministri ollu. Tuu om jo peris ullus: kas vana Jaan oles, kui täl võim oles ollu, kõiki noid ministris võtnu, kes nüid temä valitsuse ministri omma? Maakerä pääl ei oles võtnu, aga midägi es ole tetä: kui koalitsiooni tahad, võta vasta nuu, keda pakume. Tuu om koguni joba veidikese irvitamine vana tegeläse üle. Ja vallus kah mehele, kes tahassi vilunuid abilisi, kellest luuta kõge parembat. Kae, kas ta omast eräkonnast nuuri mehi pand ametide? Ei pane... Ta tiissi kui äste, aga ei lasta tõiste puult. Kas kuningriigin säändsid asju saa ette tulla, kui kuningas om tubli miis? Ei saassi. Selle mehe, ütleb, pane mina ametide, ja loril lõpp. Tõtteste, ma ole kuninga puult ja, kui üits erakond asutadas, kes nõud kuningat, sis mina usu, et temä saa pallu ääli maalt ja liinast. Ei ole vaja irmuvalitsejat, kes lask inemisi puvva tuju järgi omas äämeeles, vaid tublit, võimukat ja ausat kuningat, kes karja oit vaon.

— Ja-jah. Kas tol kuningal oma vorm kah peäb olema?

— Kulle, Sulg, sina ärä rumalast pääst mõtlemada nallata. Vormil om suur tähtsus, ja aurahal om oma tähtsus. Sa pelgad ja austad kohtunikku puul rohkemb, kui täl om ametirõiva sällän. Vormikandjal endäl om kah tõne tunne, kui ta om pidulikult ehitu. Joba koolipoiss taht vormimütsi, ja ta oit toda au sehen. Vai mes sõavägi tuu sis olessi, kui paguni maha võtta ja sõduri rõvide panda nigu kiäki esi taht! Ei massa suuvi üleliigset toredust, aga vorm piäd olema ameti ja au järgi. Mina kannah kah vormi: igäüits ütles, et mia ole põllumiis. Seda omma vormi mina ärä ei anna ja kannah sedä igälpuul.

— Kas sina ei tahassi kah mõnes rahvasaadikus?

— Ei taha. Ma joba ütli, et üleüldse neist ei ole suurt kasu. Ma vöi olla mõne kongressi saadik vai valla ametnik, riigi asju aga ajagu nuu mehe, kel om tarkuse kõrval aridust ja — kombid. Mia ole aridusest ja kombist ilma jäänu. Põllumeeste esitaja olgu põlluteadlane, tüüliste kaitsja kah miis, kes äste tund tüüd ja tüüliste ja vabrikide olukörda — sis om kasu asjast. Kuningal vöi olla oma riigi nõukogu — eksperdi, kelle käest ta saa küsida perrä kõke, mes om vaja ja medä ta esi vast ei tiiä, aga ta ei tohi elädä pallalt lossin — temä esi kah tundku ellu ja inemisi.

Kahro tahtis veel jatkata samal teemil, ent järsku ta haaras oma lõuast kinni.

— Ega iks muidu ei saa, vällä tõmmata ta iks tule. Mitte ei anna enämb rahu, üüse ja päivä tükki valutama. Ta om vana kands.

— Lase vällä tõmmata jah — tuu sinu aige kuningakands, arvas Sulg. Ma tiiä arsti kah, tuu om me endä puult inemine.

Kahro oli peaaegu nõus minema hambaarsti juure. Ent just siis, kui ta tahtis arsti uksekella tõmmata, kadus valu. Ja ühes seega hamba kõrvaldada laskmise ja raha väljaandmise soov. Vahest siis, kui nad istusid juba rongis, ta kibedasti kahetses oma sammu: jälle see vana „kands“ valu-

tas. Ta surus näo vastu vaguniakent, hoidis Sule viina suus — midagi ei aidanud.

— Esäl olliva ää amba, emä es tiiä midägi ambavalust, medä ta miul piässi valutama! virises ta.

Seeneste jaama lähedal viimaks andis valu jälle järele. Kuid vaevalt nad olid jõudnud Pallu, kui ammas andis end nii tunda, et Kahro oli valmis närima istepinki. Siiski ta pidas vastu Orulani, kuhu sõideti autobuses. Nüüd oli esimene asi leida mõni hambaarst.

Kahrol ja tema kaaslasel õnnestus kohe leida hambaarsti asukoht. Kuid oli öö, ja majas kõik magasid õndsate und.

Nad tegid tänaval kaua aega suurt kära, lõhkusid ust ja õueväravat, kuni viimaks teisel korral avanes aken. Kuna hambavalu polnud möödunud, lubas hädine kas või ukse maha lõhkuda, kui kohe ei aidata.

— Mes sa sis peäd seda ametit, kui sul kõnetundi ei ole! Ega ma ilmaaigu siin ei ole kesküüse.

Lõppeks ometi mõjus, ja mehed lasti sisse. Ja kui siis Mõtsatu Kahro istus hambaarsti toolil, näis talle, et ta ei keelaks viitsadagi, kui aga hamba tõmbamise protseduur ja valu oleks möödas.

— Kakka sis ometi! hädaldas ta, surudes sõrmed ümber tooli ja jäädes ootama.

— Kas tahate ilma valuta? küsis patur arst.

— Ma ütle — kakka joba, korrat sinu sisse üitskõrd! kargas Kahro toolilt üles. Kas kakkad vai ei!?

Hambaarst taganes vihase taadi eest pisut kõrvale. Kahro istus uuesti.

Ning siis saabus silmapilk: Kahro tundis, kuis aeglaselt-aeglaselt hakati tal kaaluma hammast nagu kändu. Ta nägi, hambaarst muigas, kuid polnud parata. Viimaks raksatas midagi... Samal silmapilgul oli Kahro jalul, puristades verd.

— Kui sa midägi ei mõistä, mes sa sis tahad olla arst, ega ma omma suud ärä ei lase lahku!

Ta sülgas veel kord, kahmas siis kübara.

— Aga raha!?

— Tengägi ei massa ma! Ega mu ammas vällä kistu ei ole. Sa ei mõistagi ammast tõmmata.

Ta puristas veel kord, siis ta nägi midagi põrandal olevat. Ta tõstis selle üles.

— Noh, nüüd oled sa mul terve amba vällä tõmmanu!

Sulg vaatles ka kõrvaldatud hammast.

— Sii om tarkuse ammas, arvas Kahro ise kurvalt.

— Aga see pidi ju valutama! hüüdis arst.

Patsient pani sõrme suhu ja katsus verist aset.

— Ärge pange musta sõrme haava pääle, tähendas arst.

— Noh, ei ole viga.

Lai naeratus korruga valgustas Mõtsatu pere-mehe nägu.

— Iks olli tuu aige ammas küll, lausus ta ja patsutas arsti õlga. Kui sa ka edespidi säände tubli miis oled, sis ma soovita sinnu tõistele kah. Ja kui Talnan mõnele kuningale ausamba avamine tule, sis ma osta sulle endä puult sinna prii pileti. Uvvele laulupidule kah.

Ma usun, et ta peab oma lubaduse, sest Mõtsatu Kahro on alati olnud sõnakas mees, ja laulust, kuningatest aga eriliselt, peab ta suurt lugu...

Väljudes nad läksid vaatama oma hobuseid. Vahetati harva mõni sõna, kuna politika oli üldse kõrvale jäetud.

Kumbki ei lausunud ka siis midagi, kui täiskuu paistes Orula valla kohal jõuti Haavaasaare metsa, kus meeste teed läksid lahku.

— Ptruu! peatas siin Kahro oma hobuse.

— Jääme sis jumalaga? sõnas Sulg omalt vankrilt. Kas viil valutas?

Kahro katsus põske.

— Ei saa enämb suurt aru midägi, veidikese pakitas. Aga iks olli kah kuninglik ammas küll, kate juurega. Ma es ole säänest raibet viil nännugi oman elun. Tolle kuninga küsimuse kotsile ma tahtse viil ütelda toda, et...

— Noh, nüüd ta purask nakas äkki minul kah valutama. Ei tiiä kas ma liinan külmä sai vai...?

Sulg laskus vankrile kummargile, võttes pea käte vahele.

— Agu vast sa pangan lätsid igile, kui uutsed, et kas andas raha vai ei?

— Ärä küsi. Nigu tulitse oraga pisteti amba sisse.

— Lase ma kae perrä.

Kahro ronis oma vankrilt maha.

— Kae, siisamane om.

Sulg avas suu ning näitas ühele kollasele ülemisele hambale.

— Oot'ot', ma kae tikutulega, ütles Kahro.

— Kas kah üits katejuurega? küsis Sulg. Ütle mes sa arvad.

— Saisa paigal, ma tõmba ta sul esi vällä.

Nii ütles Kahro ning hakkas otsima taskust nööri. Sulg vaatas kohkunult temale.

— Kas sa arvad...

— Saisa paigal!

— Ma ei vöi, kulla veli... Seo sis joba paremb mu kinni.

— Vöi kah... Prtruu, korrat!

Kahro võttis Sule hobuse ohjanööri ning sidus sellega oma kaaslase vankriredelite vahele.

— Oi, oi, vaid oigas Sulg.

Ent Kahro ei lasknud end eksitada.

— Kas olli sii ammas?

— Sii jah.

— Mh. Noh, pallu sa mulle massad, kui ma temä tötöste kõrvalda?

— Pallu sa's tahad?

— Kartulivõtmise ajal saadad oma tütriku kates päiväs mulle appi.

— Ää küll. Aga kas üte päiväga ei saa?

— Olgu, — ää piirimehe poolest, mes ma sinnu vaiva nii pikält.

Ja vana Kahro pani käed külge, sidudes pintvaadi Kaga Sule hamba külge silmusesse, ning heites teise otsa ümber oma rusika, ta tegi järsu naks! Sulg tundis, nagu oleks tal kuskilt pea mõranenud koleda ragina saatel.

— Kabel läits katski, korrat!

Sulg ei vastanud midagi, kübar vajunud üle silmade. Ta värises kogu kehast.

— Sii om vast Saksamaa pintvaat — paprest, ütles Kahro põlastavalt. Vai viil kaubalepingut

tahetas Saksamaaga ja mõisnigele tolleperäst roh-
kemb massa tasu...

— Oles sa sis ennembide kaenu, hädaldas Sulg.

— Noh, kaeme tõsega.

— Ei ole vaja, ei ole vaja!

— Mes ei ole vaja! Ma ütles sulle... — saisa paigal... Noh, siin ta omgi! Kerge ja nõrk nigu sulg, näpuga võti vällä. Mes nüüd demokraatlikku ammast kuningliku ambaga võrrelda! Iks kuningas peab olema!...

Mõtsatu Kahro suhtus väga põlastavalt Sule hambasse, mida ta nüüd kuuvalgel vaatles.

— Seh, pane nüüd, kui tahad, endäle mälestuses vesti taskude.

Sulg ei vastanud midagi. Ta pühkis märgi silmi.

Vahest alles siis, kui piirimehed teineteisest jälle lahkuma hakkasid, ütles Kaga pärisperemees, puudutades jumalagajätuks sõrmega oma kaabu serva:

— Aga aige olliva nä mõlemba!

— Mäh? vastas Kahro ning tõmbas hobust ohjadest.

Läbi vaiksa metsa sõideti vankrite tühades.

PROTOZOA

1

Pühad on inimesele tõeliseks rõõmuks, kirjutati vist juba isa Jannseni päevil. Vastupidist võivad väita vaid noored poismehed, kel on üüritud omaette väike tuba ilma kostita. Nemad võivad suurte pühade ajal õnnelikkude, rahu maitsvate kodanikkude kõrval koguni olla õnnetud.

Tean noort inimest, kes pühade lähenemisel harilikult muutub kahvatuks, omandab kannataja näo ning kõigiti ilmutab tundemärke, mis käivad ebaõnnestuvate enesetapmiste eel, ja seda kõik kõhuküsimuse pärast, on ju pühade ajal kõik söögisaalid ja kohvikud, restoranid ning „viletsamadki õgimise urkad“ suletud.

Viimselt, kevadpühade ajal, nägin teda jälle käivat ringi sellise õnnetu näoga, et igal ristiinimesel pidi temast hakkama kahju. Ja ometi võisid teda kadestada paljud, sest ta oli end pühadeks põhjalikult varustanud igat sorti pähklatega, maiustega ja apelsinidega. Dessert oli hiilgav. Kuid puudus — leib, liha, piim ja kõik muu säärane meie inimese hädavajalik kõhutäite aine. Tema mure, hooletus jne. võidakse öelda. Ent kindlasti pole mingit mõnu ega rahu inimesel, kelle laual pühade ajal ilulevad apelsinid, aga puudub igapäevane leib ja kes on sunnitud pühade ajal üles otsima kõik omad vaenlased ja unustatud sõbrad-perekonnainimesed, et rahuldada „nälja närivat lainet“. Paheim selle juures, kurdab too noor inimene, on see, et sul on raha, aga toitu selle eest pühade ajal osta ei saa. Arvatagi. See on halb, kui kellelgi on raha ja ta

ei saa selle eest end elatada nii, nagu see kohane vabariigi kodanikule.

Ent veel leidub selliseid inimesi, kes pühadest peavad lugu vaid esimesel pühal. Järgmised päevad on neile igavad. Need on tööinimesed, kes palju aastaid armastusega teotsenud omal alal ja kes ei suuda elada tööta, eemal omast lauast, omast tööriistast, omast tegevusest. Sääraseid inimesi, kui tahate neid tingimata vihastada või nuhelda, võib kergesti meeletele viia, kui keegi tuleks mõttele rääkida nendega traditsioonilisest pühade kolmepäeva süsteemi muutmise vajadusest nelja- või enam-päevaseks rahu- ja puhkeajaks. Kõige enam võib roopast välja lüüa neid pikemaajaline ametipuhkus. Esimesed paar nädalat nad kuidagi tööpoolest puhkavad, kuid kolmanda nädala jooksul võite neid tingimata kohata vähemalt oma teenistuspäiga lähedalt, kui mitte otse nende tööruumidest, kus nad liiguvad tõsiste töbistena, sest et neil on asetäitja. Need on muidugi vanemad kodanikud, mida teavad aga hästi just nooremad, kes vajavad allkirju vekslitele, ja arvata ka need keskealised sahkerdajad, kel on õnn osaks saanud raha laenata vanale perekonnainimesele, keda jumal on õnnistanud kergemeelsete või heldekäeliste täiskasvanud tütardega ja üliõpilaspõlve aegsete poegadega. Raskest sõja-aastad ja katastroofid rahaturul on paljude vaevaga kogutud rahamärgid muutnud nulliks, ja nii peavad nüüd vanad rühmama mitmekordselt, et toita ja katta lapsi, neid, kes põlgavad ja häbenevad tööd. See on ülemineku ajajärgu paratamatu nähe, seda enam, et vanemad oma armastuses on lapsi otse kasvatanud kehalise töö põlgajateks. Lapsed on harjunud nägema oma vanemat tööd murdmas nende eest, ja nad leiavad selle õige olevat, sest neil on ju kohustustega isa.

Väiksem tähtsus on harilikudel pühapäevadel — võiks arvata. Tõeliselt just neid pühitsetakse. Põldur on rahul temaga, sest siis ta saab hingetõmmata ning uurida oma viljade seisukorda, tööline — puhata, tööstur uusi mõtteid haududa laenuvõimaluste väljavaadete parandamise alal, kristlane kirikus käia, linna noormees tänavanurgal seista ja jalutada ning oodata kaaslast või kaaslasi. Meie

oludes pahatihti pühapäevale järgneb sinine esmaspäev paljudele pühapäeva pühitsejatele.

Midagi muud on erakordsed — riiklikud, rahvus- ja kõik teised säärased pühad ja mälestuspäevad, nagu vabariigi aastapäev, 1. mai, jaanipäev jne. Selliseid pühi talvel ihkavad iseäranis koolilapsed, sest siis saab laiselda ja ka paraadi näha. Kuid täiskasvanuilegi meeldivad just need erakordsed pühad, näib ju üldine tendents kiskuvat sinna poole — ja seda ainult mitte meil, — et just erakordseid pühasid oleks aasta jooksul võimalikult palju. Need päevad on saamas kodaniku teiseks, kolmandaks jne. sünnipäevaks aasta kestel. Tõsi, nad ei too harilikult endaga kaasa sünnipäevahommiku kingitusi, kuid et säärane päev ise on kingitus, on selge.

Lahku lähevad kõigist pühadest, pikkadest ja lühikestest, riiklikkudest ja isiklikkudest n. n. „päevad“ — ka pühad.

Säärastest osavõtjaile nuhtlusrikastest päevadest-kongressidest erineb üks tõeliselt ilus päev — püha — meie aulikus rahvariigis. See on emadepäev, mida tunnistavad kõik, kellel on, nagu ütleb Juhan Liiv, oma „emake kullake, emake mullake“ ja kelle tundeilm ja südametunnistus pole lõplikult nüris- tatud. Tänumeelselt mõtleme sel päeval oma emale, kelle juures, kui kõik meid jätavad maha, on varjul truudus, arm ja õnn, nagu seda nii ilusasti on väljendanud meie Koidula.

Jah, ema meie kindlasti armastame. Ka siis, kui ta meid nuhtleb ja tõreleb, otsime varju tema — õige ema — tiiva alt. Vähe on ju emasid, kes oma lastest sugugi ei hooli.

Proua Anna Parve on üks neist õilsatest emadest, kes kõik ohverdaks oma kahele lapsele — Evaldile ja Reginale.

Tema mees oli kontori ametnik, õiglane ja aus, nagu neid leidis vanema põlve inimeste keskel nii palju. Ta elas oma voruslikku elu, tegi tööd ja omandas suure kokkuhoiu tulemusena väikese maja Neitsitee ääres. Poleks teda tabanud südamerabandus, ta oleks kindlasti tänini oma peremehe kontoris, kiruks kõiki pühasid, mis teda kõrvale kisuvad tööst, ja valitseks oma maja, ehtides seda jõudu mööda kunstiesemetega.

Evald oli siis keskkooli õpilane ja Regina lihtne, värvideta naisüliõpilane oma 18. eluaastas punetamas, rõõsk ja meeldiv, kui suri vali Parve. Isa surm neid veel enam sidus ema külge.

Noh muidugi. Kuis saigi teisiti, kui ema võimuses oli nüüd tänapäeval nii tarvilik raha!

— Anna säält käekotist, ema, natikene, rääkis Regina.

Ja ema andis, ikka andis, kui küsiti. Ohkas küll, aga mitte laste nähes. Ta õmbles ja tegi tööd mitmekordselt — laste pärast.

— Ei saa ju teisiti, vestles ta mõnikord teiste kohvi-emandatega, ikka tuleb hoolt kanda laste riiete ja muu eest, eks me ole kõik kord noored olnud.

Pojale andis ta raha tütre seljataga, sest viimane ei näinud healmeelil raha loopimist „poisikesele“, parem antagu temale, uus saadeti beez siidi olevat ka juba pärale jõudnud ja pühadeks ostetavat kindlasti kõik ära, võiks ilmagi jääda.

Iga pühade eel mamma Parve käis tütreaga ärisid mööda. Hiljem, isa surma järele, leidis Regina ema juuresoleku olevat üleliigse ja piinliku — ehk juhtub mõni kaasvõitleja nägema ja hakkab rääkima, et Regina Parve on mammatütar ja tal endal pole maitset.

Olgu, kuis oli ema ja tütre vahekorraga ja maitseküsimusega, — saabus aeg, kus preili Regina hakkas erilist huvi tundma just pühade vastu. Ja kui siis juhtusid olema erakondsed pühad, siis ta vahest alles tundis rõõmu oma noorusest, iluehtimisest ja rahast, võimalikult suurest rahast.

Lõppeks saabusid pühad välismaa ekskursiooni näol. Ema Parve ei saanud midagi vastu rääkida, ja tütar sõitis ühes teiste üliõpilastega võõrsile, kaasas pesu ja kleitide ostmiseks 200.000 marka. Jumal teab, kust mamma Parve selle raha kraapis välja, kuid — inimeste silmas oli ta jõukas inimene — selle summa ta tütrele kaasa andis.

Regina tuli tagasi — Prantsusmaalt — ja ta võis olla uhke, et tema kaasvõitlejail polnud sääraseid kleite kui nüüd temal.

— Kleite võib saada igauks, kellel on natikenegi raha, aga niisuguseid ei ole neil, et Tartu juudi-preilid jääksid imestunult järele vaatama, rääkis ta koju jõudes emale.

Muu seas, ta oli ka emale kaasa toonud ühe salli. Tal oli üldse viisiks emale teha vastukingitusi — vanasti väärtuslikke — peab andma tõele au.

— Kuidas sa's said muidu, vestles ta kaasvõitlejatega, ema ju nii hoolitseb minu eest...

Pole teada, mida tegi Evald sellal, kui ta õde „studeeris“ juba neljandat aastat. Võimalik, et ta tõepoolest käis ka eksameil, kuid see ei puutu asjasse. Tal oli oma isa rahulik iseloom, kalduv töö poole. Ta üldse oli vaikne noormees, ei suitsetanud, ei joonud ega kurameerinud ja tarvitas üldiselt võrnatult vähe ema raha. Viimselt ta oli leidnud kuskilt teenistuse ning käis nüüd igapäev korralikult teenimas oma igakuiset 5000 marka.

Mida kauem Regina studeeris — nüüd juba olles organisatsiooni liige, korporatsioonis, mida tuntakse õrna hüüdnime „Trimmailuudiralla!“ kaudu, — seda suuremaks kasvasid ta nõuded igasuguste, erilisel aga pühade kingituste suhtes, kuna vastukingitused emale vähenesid nii arvult kui väärtuselt. Ja seda osalt sel lihtsal põhjusel, et aastad üle kahekümne olid imelisel viisil huvitavust tema vastu noormeeste keskel otsekui vähendamas. Ta ise muidugi ei uskunud seda, pidades end ilusamaks tütarlapseks linnas — nimelt tütarlapseks, mitte naiseks, kuid mingi seesmine hääl ja instinkt dikteerisid talle erilise hoolitsuse oma soengu ja riietuse eest. Sealjuures ei saa salata, et tal oleks puudunud maitse, mida võis eemalseisjagi näha — sellest, millise põlgliku irooniaga vaatles preili Regina teisi naisüliõpilasi, kes käisid riides nii, kuis juhtus ja olud lubasid. Üldse oli Regina iseloomu iseäralduseks iroonia ja teistest üleoleku tunne. Talle näis, et ta ongi kuninglik, kuninganna — nagu sellest vestab ta nimi — ja et kõik mehed on tema teenrid, kes peavad täitma iga tema soovi, lugedes neid tema silmast. Kui mehed ise ei mõistnud seda omas nürisuses, siis ta toimis lihtsalt daamina, kellel palga-

tud pakikandja. Tahad olla haritlane ja viisakas inimene, siis täida preili korraldusi.

See oli käesoleval aastal, mil preili Reginaga tutvus meesolend, kellest kõne jutu alguses, noor- mees, kes armastab heal meelel kohelda naisi, kuid põlgab pühasid, sest et ta ikka unustab end omas poismehelises elus varustada pühadeks toiduainete- ga. Too viisakas, kõigiti armas ja noobel isand oli vanema kursuse studiosus Alfred Sulg, pere- poeg Orulast.

Kes teab millistel tähtsusetal asjaoludel võis põh- jeneda see juhuslikumaist juhuslikum tutvus? Tõesti pole selge, kuis Alfred Sulg, toibudes ühe olengu mõnudest, leidis enese korruga daami seltskonnast, kes talle esimesel pilgul tundus paha unenäona: tema kõrval istus keegi punase näoga, laiade ninasõorme- tega ja laia suuga ning neegrinnade üleskuhjatud frisuuriga naine. Kindlasti oli see kõik ainult poh- meluse viril nägu, mis talle selliselt esitas preili Regina Parve, kes oli viibinud oma kaasvõitlejatega- värvikandjatega ühes lauas ja pärast isegi ei mõist- nud, kuis ta oli jäetud üksi, maha teistest, sest järg- nevail hetkeil studiosus Sulg, hõõrudes silmi ja siis jälle vaadates üles, järsku naeratas. Päris vahvalt riietunud ja — mh — pole viga, pole viga kujulgi, rääkisid ta pilgud.

Ta hakkas väga valitud sõnadega preili ees vabandama.

— Selline seaputka, lausus ta arvustavalt ringi vaadates, seda ma ei andesta, ei andesta. Teie va- bandage mind, preili, ma pole süüdi. Ma panen ette siit viibimata lahkuda, jah.

Ta läks Reginale juure ning küsis, millega ta võib teda teenida.

— Ah, jäta mind natike rahule, Evald, oli preili vastus.

Preilil kindlasti valutab pea ja ta oli väsinud.

— Evald?.. Ah too säääl, säääl... arvas Alfred Sulg, vaadates ümber nurga leti poole, mille taga toimis rätikuga unine ober oma viimseid korraldus- töid enne asutuse sulgemist.

— Preili!

Preili magas — oma esimest uinakut restoranis.

Sulg katsus meeleheitlikult kindaid kätte ajada. Lõppeks tal siiski õnnestus kätt kinnastada. Ent märksa raskem oli preilit ära saada laua juurest.

— Ober!

Ober tuli ja sai vestitaskust võetud 500 marka jootrahaks. Ta aitas Sulel preili tänavale toimetada ja hüüdis möödasõitva auto.

— Kuhu? küsis autojuht.

— Kuhu? kordas Sulg küsimuse preilile.

— Kожu, Evald.

— Kuhu nimelt?

Jah, kus oli nüüd kodu?

Sulg katsus mõtelda.

— Ikka edasi.

— Kuhu edasi?

— Milline arusaamatu inimene! Edasi! Mina ütlen: mina käsen sõita, hädavares.

Ent autojuht osutus ausaks inimeseks.

— Ütelge aadress, lausus ta jonnakalt.

Nüüd oli Sule mõõt täis. Ta astus autojuhi ette ning hakkas pilkudega hindama sõidukit.

— Mis te tahate sellest vanast logust? küsis ta. Ma ostan ta ära ja siis pole teid mulle vaja. Tahan siis — sõidan, tahan — ei sõida, tahan, siis kihutan temaga majaperemehe Tilga saali...

— Tähe tänavas? taipas autojuht.

— Tähe tän. 16, teie juhm! müristas joobnud üliõpilane.

Ja siis juhtuski nii, et studioosus Alfred Sulg sõidutas Regina Parve enda korteri.

2

Hommikul nad virgusid pea ühel ajal.

Kumbki ei tundnud teineteist, kumbki ei saanud alul aru, mis oli juhtunud ja kuis neid saatus toonud kokku.

Arvatagi, Regina oli otse meeleheitel, leides enese võõrast toast, võõrast süngist. Seisukorra muutis aga lausa kohutavaks asjaolu, et eemal, kušetil istus ning tegi grimasse poolenisti lahti riie- tunud jõuline meesterahvas.

Ta oli väikeses möbleeritud toas mehe seltsis, kes ei olnud Evald... Oo, taevas!

Regina puges sängi jalutsisse, mida varjas sirm, ning tõmmates teki üle pea, ei teadnud, kas hakata karjuma ning appi hüüdma või leppida nutma puhkemisega. Ta targu valis viimase tee.

Sellal noor Sulg, leidnud pikapeale prillid kätte, hakkas juba midagi taipama. Nagu udust kerkis tema ette oleng restoranis, tundmatu naisüliõpilane, õine autosõit ja lõppeks apaatus kogu maailma vastu.

Oi, kuis nüüd pea valutab ja kassiahastus rinnus pidutses! Võtaks pergel kõik punased veinid... Ning söögu keegi teine tema asemel selle mädarõika sousti tolle naise näol, kes praegu hüsteeriliselt ulub tema sängis! Kõige pahem, mis olla võib, on „süütud“ neiud, kes „teiste süü kaudu eksitatud“ õigelt teelt.

Ta pahurana vaatas sirmi taha, tõmmates siis energilise liigutusega teki Regina pea ümbert ära. Ärge uluge, kavatses ta raksatada, ent sõnad surid tal suhu. Talle vaatasid nii kohkunud silmad vastu, ja Regina nii värises, et noor Sulg kohe taipas, kuivõrt rängalt ta oli eksinud, pidades naist tavaliseks tembutajaks.

Ta ei mõistnud muud öelda, kui soovida preilile head hommikut, aralt juure lisades arvamise, et veel midagi katki ei tohiks olla.

— Käin veidi ära, lausus ta siis, seni riietuge.

Kui ta tagasi tuli, lebas Regina riietunult voodis, pea padja vahel.

— Rahustuge ometi, kõik on korras.

Alfred käis tuba mööda edasi ja tagasi, otsides lohutussõnu.

— Ma ei või nüüd siit lahkuda enne õhtuämärikku, arvas lõppeks Regina, mitme uue tormipuhangu järele.

— Hüva, ütles Sulg. Wahest ongi see õige tee.

Nad nii leppisidki kokku. Ja kui siis Regina temale tänulikult veidi naeratas, kogus end ka Sulg, kellele kentsakas juhtumus hakkas juba valmistama nalja. Talle näis koguni, et preili temale polnud kaugeltki väga ebasümpaatne.

Ta tõmbas tooli voodi kõrvale, ning nende vahel algas katkendiline kõnelus, millest ta siiski suutis mõista, et Regina oli hellitatud mammatütar, kellele tema organisatsiooni kaaslased teinud kohutavat ülekohut, jättes tema saatuse hoole peale seda, kui temale esimest korda elus joodetud veini.

— Kas esimest korda? küsis Sulg.

— Noh, Prantsusmaal ma natikene juba maitseisin, ent mitte sel määral...

Jälle valgusid ta silmadesse pisarad.

— Ja, nii on, kui kena tütarlaps hakkab elama omapead. Täna saastust, et juhtusite kokku aumehega.

Sõnade „kena tütarlaps“ juures Regina punastas, ja see meeldis Sulele.

— Teie olete nii hea, arvas silmi kuivatades Regina, kellele vahejuhtumus oli ka hakanud pakkuma „natikene huvi“.

— Olen hea meelega hea — teile.

— Ent muidu?

— Oo, ikka ja alati teie teenistusvalmis.

Nüüd vahest Alfred Sulg märkas, et tal midagi pole pakkuda preilile peale maiustuste ja apelsinide, oli nimelt pühapäev, ent õnneks siiski mitte pühad. Ta vabandas ning käis jälle pisut ära, ja kui ta uuesti tuli tagasi, kattis ta laua kuskilt toodud külmade toitudega.

Ent Regina ei söönud midagi. Ta istus jälle nii kurvalt, peaaegu pisarais, sohval ning ohkles.

— Pea valutab? arvas Sulg. Selle vastu leiame abinõu.

— Taevas, taevas! vastas Regina. Kui kole siiski kõik! Andke mulle natike vett.

Sulg ulatas talle veeklaasi.

Regina jõi ning nuutsus uuesti veidi.

Ei; kuis see ometi oli? Nad olid — preilid — istunud restoranis, tantsinud, joonud veini, suitsetanud... Jah, ja siis ta oli pisut ära käinud, tagasi tulnud... Nojah, teised olid tuhisevate peakestega lahkunud, tema olemasolu nähtavasti unustades ja...

— Taevas, taevas!

— Uskuge, kõik saab heaks, preili! Ei maksa seda nii südamesse võtta. Teil pole pahem seisukord kui minul, oleme kaaskannatajad. Ja kui oleme kaaskannatajad...

Laual oli ka ajaleht.

— Issand, täna on ju emade päev! Vaat', millise üllatuse tegin endale ja emale! Taevas, taevas!... Kingitust pole mul ka emale...

Studioosus Sulg katsus teda jälle lohutada.

— Vahest leiame midagi minu varast? Mis võiks see aga olla?

Kuid nii palju kui nad ka pead murdsid — midagi polnud Alfred Sule väikeses toas kõlbulikku, mis oleks kuidagi võinud vastata kingituse mõttele.

Regina Parve oli päriselt meeleheitel: emade päeval oleks ta oma ema siiski meelde tuletada tahtnud. Ta oli ikka nii hea olnud tema vastu, tema aga...

Ta silmad kiindusid puuvilja vaasile, kus lõunamaa küps vili nii isuäratavalt vastu vaatas, ja ta pilk selgus.

— Ah, mis, ütles ta ootamatult üles hüpates. Lähen siiski kohe koju. Meil oli kommerss ja siis ma loomulikult natikene lõbutsesin... Kui te lubate mul midagi kaasa võtta...

— Aga, palun!

— Noh siis — mammale kaks apelsini!

3

Regina just ulatas käe paki järele, kui maja eeskojas helistati.

— Taevas, ega ometi keegi ei tule teie juure?

— Rahustuge, naeratas Alfred. Kui peakski olema mõni minu sõber, siis saadan ta teisipidi otse eeskojast tagasi. Ma vaatan järele.

Ta avas oma toa ukse ning tardus lävel: eeskojas seisis kaks talurit — tema isa ja Mõtsatu Kahro, kes mõlemad temale naeratasid.

— Tere kah, poig.

Poeg? Isa?

Regina oli uuest ootamatusest nii kohkunud, et ta apelsinid käest poetas põrandale. Ta vaatas Alf-

redile ning nähes teda selja tagant endale tegevat mõnesuguse liigutuse käega, luges sellest välja käsu: sirmi taha!

— Noh, kas sa sisse ei taha laskegi? Mes sul viga om?

— Jällenägemise rõõm poisil, ütles Kahro ning sammus Sule järele avatud ukse kaudu noore Sule tuppa.

— Mul ei ole siin just kõik korras, kogeles Alfred, heites pilgu oma ümber. Ma, isa, ei oodanud sind sugugi täna... Kas kauaks jääd?

— Ärä joba nakad ajama? No-noh. Ärä põlga, poig, omma vanna essä...

— Ei, kuidas siis nii...

— Ole vakka, poiss, ta tuu sulle raha. Ma ütli, et ärä sa säänest tükki tii, et käid liinan ja jätäd pojale raha andmada, ütles Kahro, kindlalt jalad põrandale toetades.

— Istu, isa, sina ka. Kuidas te täna linna tulite? Kas ema on terve ja mis te nüüd teete kodus?

— Me tullime mõtsa peräst. Värhen taht vana Kahru ja miu mõtsa ärä osta, ei tiiä, ku's nuu sääduse tetäs, viimäte sotsi iks võõrandase me mõtsa kah ärä, ja sis oled tollestki ilma.

— Ferchen? küsis noor Sulg. Ega's tema linnas ei ela!

— Ei elä, aga tema kutse meid siiä. Tema saat siist palke edesi, ja ta ei saa jälle niipia tulla Orulade. Mes sa arvad, poig, kas müüme veidikese? Ta pakse 200.000, aga toda om veidi.

— Noh, mina ei tea just ütelda...

— Mes pidu sul siin om ollu? Puhha kompveki papre ja... küsis isa Sulg.

— Eksam tuleb varsti. Ma ei taha nii palju suitsetada ja siis söön kompvekke vahelduseks...

— Mes sa siin opid? küsis Kahro ning nuusutas õhku. Magusat luhvti tare täis...

— Käisin habemeajaja juures...

— Kas sul pesu om viil? Emä saatse sulle siin kuus amet ja pükse ja 12 nõnarätti.

— Suur tänu. Lase olla, küll ma panen ise ära... Vast tahate midagi süüa? Mul on siin...

Noor Sulg tõstis oma isa ja vana Kahro ette Reginast puutumata jäänud toidud — kirjutuslauale, akna kõrvale.

— Istuge siia.

— Tennä, ma ei taha süvvä, vagunin võtime esigi, ütles Kahro.

— Mes sa siin opid? küsis isa Sulg ning puudutas üht raamatut laualt. Mes asi sii siin om?

Ta näitas ühele pildile.

— See on protozoa, ütles Alfred.

— Mes tuu protutsoa om? küsis Kahro, vaadates ka üle õla raamatusse.

— See on üherakuline loom, kõige lihtsam...

— Mes tuu om: üterakuline? küsis isa Sulg.

— Noo, vaadake, see on...

Ning noor Sulg pidas oma isale ja Kahrole väikese loengu elu algelementidest, lõpetades jutu inimese naha ja taimede ehituse kirjeldusega.

— Mes sa sellest opid? küsis isa Sulg. Kas sedä opetaja ametin om vaja?

— Ega ma seda ei õppinudki, see raamat on pärit tollest ajast, kui ma studeerisin põllumajandust.

— No mes sa sis nüid siin opid?

— Mes sa tollest temä käest küsid, sa ei saa jo aru, arvas Kahro. Lase temäl kündä ja äestädä omma põldu ütsindä. Temä tüü toidab tedä ja temä kitt omma Jumalat nigu sinagi, vana Sulg.

— Kus teie pidite Fercheniga kokku saama? Kas läheme siis välja? Pärast tuleme siia tagasi.

— Ei, me sõidame sis õkva tagasi. Aiga üks om.

— No, kuidas põlluga on? päris noor Sulg, kes istus nagu tulistel sütel.

— Mes tol ätä? vastas Kahro. Taivast satas vihma, taivast paistus päiv, maad om aritu — noo sis ote ei ütle kiäki, et jätame õge sii aasta, piiri-miis, nisu tegemädä — peräkõrd saa vili Kassi Matsil paremb, kos sis too äbi, kui kõneldas, et me ei mõistagi olla põllumehe. Nii jääs pere nalgä. Me teeme üks omma tüüd, sina ari endä nurme. Ega usuteadlane ei ole alb olla. Nüid naardas küll toda ametit, aga toda sa esigi tiiäd, et ega nuu naardja üks targa just ei ole. Meid kah tükse minev'aasta naardma Palu Piip, aga mina ütli sinu

esäle, et no lase naarda inemisil, et vanal Kahrol ja Sulel om põlluga sii aasta kah nigu s—e, ega's na tolleperäst ei ole meist paremban kõrran vai meist targemba: üits om iks üttepidi uhke, tõe tõište tore, aga kolmas om viil kangemb miis. Nelläs, näed, ei keelä nägejal kaeda kah omma villä, kost om konnalgi äbi läbi karata ja eläs kah ärä. Mes meile maailma jutt kõrda lätt! Ära muuda sihti, küll saad Orulade opetajas. Ega's sulle midägi kiäki tetä ei saa, kui sa esi oled asja man, olgu maailm vai täis kuradit...

Ega ei saa küll keegi midagi ütelda Kahro kohta omas südames ikaldusaastailgi, mõtles noor Sulg ja heitis pilgu sirmi poole. Talle näis, et sirmi alt paistis naise king... Ega preili ometi ei roninud voodi alla?

— Sul omma iks nuu elutarkuse kõnkar-jutu, arvas isa Sulg.

— Kas ma midägi võlssi kõneli? Kas sul meelen ei ole, ku's ma sulle kõhklemise ajal sooviti Krõõta? Ärä kaiba, ütli ma, et Krõõt viimäte vast iks ei kõlba talupernases. Kõlbas iks Krõõdakene just: kae enne lähembält, määndse kirja omma tema rõivil. Sa kaid Krõõda rõiva- ja süümemust-rid ja said ää naise. Poja, sul om üits kuldne emä...

— Mes sa tost kõnelad, vana Kahro, ütles isa Sulg, mes sa noist vannust asjust miilde tuletad.

— Noh, ega's sul midägi alvaste ei ole? Ma ole liha me rahva lihast ja veri temä verest, ma iks kõnela mes om õigus. Sa ära kah pahanda midägi, pöördus Kahro Sule poja poole, kui ma ei kõnela nii targaste, nigu opetas raamatin. Mes mia tiiä kirjatundjist ja variseridest vai neide irvist, kes tänitävä Koosenimaa lätete järgi? Mes mia tiiä 7-Moosese raamatust? Minu töö-obene lepis kurdemaltsaga ja kodu-kaivu viiga...

— Jah, vai nii... Sina oled just tuu igävene raamatude nuhkja oman kotun, kas ma ei ole nännu! lausus isa Sulg. Minevä pühäba, näed, lugesid toda kolme õiglase kammisepä lugu...

— Ah noist Seldwyli liina meestest? Lugesid küll, aga ega ma tedä esi ostma es nakka.

— Noo, ostma sa muidugi es nakka, toda ma tiiä.

— Kuule, isa, sa ära tungi piirimehe kõigisse eluavaldustesse, tema on üks igavene kohtuskäija... Leppige nüüd ometi sellega, härra Kahro, mis mul on pakkuda...

— Noo võta sis, vana Kahro, kui tõne nii pakus, ja sis läame minemä, kell om joba 12 kah.

— Võtke, võtke jah. Ja siis läheme välja, kiirustas Alfred. Midagi väga kallist mul teile pakkuda ei ole, aga kui lepite...

— Mes asja! Kost mia sis peri ole! Ega ma ei taha küll naarus olla maailmale, aga... sul omma siin nii peenikese söögi... ja...

— Putel kah lavva all, poiss! hüüdis vana Sulg.

— Ma kai kah, sii om petrooleumi putel, tähendas Kahro ning vaatas volksti noore Sule poole. Talle vastas tänulik pilk.

— Ei, ma ei taha, läame ära. Tõmba palitu sälgä.

Palitu oligi juba Alfredil seljas, ja nad väljusid. Noor Sulg oli silmnähtavalt kahvatunud. Kergendusohkega ta tõmbas ukse enese järele kinni. Ent ta veel kuulis, kuis keegi peale tema ohkas sirmi taga.

— Minge ees, annan võtme majaperenaise kätte. Kohe, kohe tulen.

Tema isa ja Kahro lahkusid majast, jättes ukse lahti.

Korraga pöördus Kahro ukselt tagasi.

— Ma jäti oma korvi maha. Küll ma tule kah, vana Sulg.

Ta sammus Alfredi kõrvale ning pilgutas silmi.

— Noh, mes tuu protutsoa sul sis tege? Kah opis? Opke, opke, opmine om ää asi...

Alfred sosistas midagi läbi hammastè.

— Ärä vannu. Ma kai joba algusen, et mes tuu säält paistus sirmi veere alt... Ega mulle võid näidata, mina vana miis ei ooli enämb noorembist... Kul'la, tule vällä, kul'la, ma kae kas oled kah kenä tütarlaits...

Ta mükas Alfred Sulele külje pihta, kes mõtles, mida vastata.

— Kena muidugi, mis teie siis arvate, vana Kahro! Ega mul halb maitse ei ole. Tema mammale ostan ma kas või 10 apelsini, saaks aga asjast asi, lausus ta müksates Kahrole vastu, ning lisas sama valjult juure: Aga alul, palun, leppigu ta kahe apelsiniga.

Võib olla, et noor Sulg ostabki isa raha eest emand Parvele veel mõne apelsini oma elus. Ega noored inimesed linnas ei hoiu seda, mida vanemad suure vaevaga maal koguvad. Muutus tuleks vaid siis, kui emand Parve astub ämma õigusi kasutama. Tema tütrele on siis veel vaid võtmevõim, Alfred aga peab alati olema õhtuti kodus, et saada eeskujuliseks pastoriks. Restoranid on ju hukatus, ja need, kes teda külastavad, ei söö mitte perekonnaõnne mahlakat apelsini ajalikus elus, vaid peavad igavese elu veetma põrgutules.

— Aamen, lausus Mõtsatu Kahro.

Samal õhtul studiosus Alfred Sulg jalutas Neitsiteel, otsides maja nr. 64. Leides selle ta just pidi helistama uksekella, kui kuulis eemalt lähenevate sõdurite laulu.

Sirged noorte poisside read sammusid temast mööda ning hõiskasid täiest kõrist:

...aga naist ei võta ma!

Nähes selles mingit saatuse näpunäidet ja hoiatust, noor Sulg keeras kannu pealt ümber ning põgenes — nagu öeldakse sõjateadetes — paaniliselt. Kas tõesti laulu mõjul?

Vahest viimsel hetkel kohutasid teda Regina mammale saadetud kaks apelsini? Kõige hädaohlikum enesele on ju see, kui läheneda mammadele kingitustega väljaspoolt. Või oli talle meele tulnud preili soeng ja nina? Võib olla. Noorte inimeste asjad on harilikult väga segased ja tumedad.

PENNALI SOOLASAMMAS

1

Arvatagi. Ta polnud tõeline doktor. Ja arsti-teadusest, õigemini rohtudest, oli tal niipalju aimu, kui seda ametlikult nõudis tema töö-ala ja mitte-ametlikult mõnikord maja üürnikkude vajadused, kus ta elas. Ta teadis, mis on ammoniakvesi, valge roosiõli, bensiin, jood, vahapaber ja inimeste muu sää-rane leiutis, ja puhast vett piiritusega ta ei vaheta-nud ära. Ta oli selleks, et säärase asjaga hakkama saada, liig korralik konduktor, maa-keeles kantohtre, kes juba aastaid teenistuse kõrgendust saamata teeninud laiaroopalisel. Muide ta alkoholitavitamine oli piiratud, ainult eraelus ta võis seda enesele sala lubada.

Kõik, kes teda tundsid, hüüdsid teda Tohtriks, ja kui tema vanatädi tütretütar oma mehe ja kolme lapsega tulid teda üles otsima, et saada näituse ajaks korterit ning maomaniku Kalba hoovis pärisid kantohtre Pennali järele, tuli emand Pennal parajasti pesuköögist, pani käed puusa ja lausus pahaselt, sest et ta oma mehe neid kaugelt sugulasi veel ei tundnud:

— Mis te kannitate, jätke tuu kan ära, millest nood kaugelt sugulased oma pikaldase loomu ja maa-inimeseliku mõtlemisviisi tõttu arvatagi kohe aru ei saanud.

Muide emand Pennal oli väike tragi naine, kes oma seisuse au kõrgel hoida tahtes, ei võinud kunagi päriselt rahul olla enda tugevama poolega, leides talle ikka parajal silmapilgul midagi ette heita võivat. Kas ka käesoleval juhul?...

Pennal tuli varahommikul koju, ja ta esimene ja viimne soov oli leida oma süng.

— Sa ei mõtlegi muust kui magamisest, tuim inimesetükk, pahandas emand Pennal oma abielu esimesil aastail. Ja kui sa siis veel lepiks pikutamisega, et vahetada mõni sõna ka naisega, aga kus tema — nagu süngi enda keerab, nii norskab, et kole kuulata.

— Tiiukene, ma ei ole kolm päeva magada saanud, vabandas Pennal. Sa ei tunne seda teenistust.

— No, maga siis edasi!

— Tule sina ka siia kõrvale, Tiiukene.

Tiiu naeratas — ja, noil aegul ta võis veel naerutada. Nüüd, paljude aastate järele, oli Tiiu nägu omandanud kalgi ilme, kuhu harva naeratus ilmus. Ja Pennal kartis teda kaunikesti, eriti ühe ürgvana küsimuse pärast...

Ta katsus saapaid kolistamata maha tõmmata. See õnnestus. Siis ta pomises midagi oma punasesse habemesse, kuhu oli puistatud juba hõbetist, ning hakkas kätega pimedas otsima oma magadisaset. Midagi palavat puutus talle ette. Tiiu?

Noo, vaata, vaata! naeratas Pennal väsinult. Või tema ka veel... Ootas kohe! Ei olegi teine omas süngis...

Ta juba hakkas teki äärt üles tõstma, kui otse tema kõrvale kuuldus läbi une lapse nuttu.

Pennal ehmus rängalt. No, mis see nüüd oli?

Ja järsku valgustati tema mõistust.

Kas tõesti! Nii vanul päevil!?

Ärevuses ta tahtis naist äratada, ent rahustudes ta otsustas magajate und mitte eksitada. Ta laskus ettevaatlikult voodi jalutsile ja hakkas järele mõtlema olukorda.

Jah, neil ei olnud last. Piibli Saarel ka ei olnud. Alles tema vanul päevil tuli Issanda mees ja...

Pennali süda hakkas edasi mõeldes järjest valjumini tuksuma.

Kui minu äraolekul on käinud siin ka mõni „püha“ mees?... Mine tea neid lahusulisi, kes kõrvalmajas omi palveõhtuid peavad! Vägisi käisid nad ka Tiiut sinna mangumas juba ammu... arutas ta endamisi edasi.

Meie ei tea, mida kõik Pennal mõtles, ent lõpeks ta asus naise päitse juure, sest ta oli heasüdamega inimene, lepliku vaimuga.

Magaja tundis, et keegi puudutab tema juukseid, otsekui paitades neid. Ta virgus ja tabas padjalt karvase väriseva käe.

— Kusta, ole mõistlik, kuulis Pennal endale sosistatavat. Mis sa n'd võõran paigan... kolistad? Kas und ei ole? Kost sa viina said?

Pennal pani käe omale ruttu suu ette mitmel põhjusel: esiteks oli ta sootuks unustanud, et ta oli näinud Aabramit; teiseks — ta mõtles, et kas ta mitte jooanud peaga pole võõrasse korterisse tunginud!?

Ta vahest alles siis taipas olukorda, kui kušetilt Tiiu hakkas pärima, mis on juhtunud.

— Ei midagi, vastas Pennal toa teisest nurgast.

— Mine lakka, säääl on ase valmis. Ära aja teiste lapsi üles.

— Ei aja.

Küll teda alul huvitas küsimus, kes tema äraolekul on tema korterisse asunud, kuid siis talle tuli midagi meele, ja ruttu ta puges kambrist välja ning sülgas. Igakord kui Tiiu näeb lapsi, kärgatab tüliäike majja. Nagu tema, Pennal oleks süüdi, et teistel naistel on lapsed ja Tiiul mitte! Ise säärast tõugu naine...

Noh, patte on ju temalgi... Või siis olemata...

Ta seisatas õuevärava ees, et järele mõtelda. Ja kui ta nii seal seisis, puutus talle käe ette tühi viinapudel, mille ots jultunult vaatas välja püksitaskust.

Kuhu need kolmedkümned margad kõik jäävad, mõtles ta ja viskas, kartuses, et naine hommikul võib leida, pudeli pühkmekasti.

Ei, too võib ka äraandjaks saada, otsustas ta ümber ning — mitte just kõige paremas tujus — heitis tühja pudeli suures kaares üle õue värava naabrimaja õue poole. Ent saatuse tahtel langes pudel tänavakividele. Kuuldus klaasi klirin ja selle järele kohe hüüatus. No muidugi! Et see Vabariigi kordnik pidi just sel hetkel mööda sammuma majast! Värav oli lahti, ja seal ta seisiski juba, too linnavaht.

Pennal, järele mõeldes oma tegu, mõistis isegi, et see polnud kellegi korraliku inimese toiming, millega ta hakkama sai. Nüüd, autode ajajärgul võib klaasikild teha suure pahanduse. Raudteel on väike kivikegi teinekord hädaohtlik.

Ta naeratas kordnikule ning teatas, et ta kogemata pudeli tänavale visanud, ja et ta tükid ise üles korjab...

Hommikul lakast — majaperemehel oli õues väike tall ja laut — lahkudes, Pennali pea oli raske. Veel raskem oli süda...

Ta oli näinud kõiksugu rumalaid unesid, muuseas raudtee-õnnetusegi üle elanud roopaseadja vale pöörangu tõttu ning lõppeks jäänud suure põleva rusude hunniku keskel soolakottidest moodustunud soolasamba otsa istuma, ümberringi Soodom ja Komorra.

Sool... soolasammas... Jah, oma murekoorem on temalgi kanda...

Pead oma korteri ukse vahelt ettevaatlikult sisse pistes, nägi ta Tiiut kammimas nelja-aastase tütarlapse juukseid. Ta oli nii tegev, et ta järsku ära kohkunud Pennalit alul ei märganudki. Pennal võttis istet, highi otsal. Teades, mis möödapääsematult nüüd niikuinii tulemas, ta otsustas kohe ära kuulata „kõik Saalomoni tarkuse sõnad“, et seda rutem kodust ära saada.

— Sul oleks ka niisugune olla võinud... algas ta ise, julgust kogudes, ja lisas kohe juure: Aga ära sa tagasi hakka vaatama. Kui sa seda teed, siis satud sa teele, mida mööda tuleb täie kiirusega sõidurong nr. 123. Siis võid sa muutuda soolasambaks, kui su mõistusest üldse midagi järele jääb.

— Mis soolasambaks?

— Nojah, nagu Loti naine. Ära vaata kunagi tagasi, ega seda enam tagasi ei saa, mis on möödas.

— Vaat', mis jutt! Mida olen ma tahtnud tagasi? Lapsi meil ei olnud... kõrgendust sul loota ei ole säärased nagu sina oled — olen juba leppinud kõigega.

Pennal ei saanud aru. Ta oli oodanud kõuemürinat ja nüüd — selline leplik vaim...

Ta veel mõtles üht-teist, kuid Tiiu ei näinud temast väljagi tegevat. Ta oli täieliselt ametis võõra lapse ehtimisel.

— Noh, mine anna nüüd isale käsi!

Mis isale? Kelle isale?

Pennal, kes üle kaua aja südame rindu võtnud, et hakata naisele vastu, vastas nüüd pärani silmil lapsele, tõttas siis käima mööda tuba edasi-tagasi suures ärevuses.

— Kuule, kulla mees, ära pahanda ühtki... seletas talle sõbralikult lähenedes Tiiu. Ma rääkisin Liinega ja Kustaga jutud ära — meie võtame endile kasulapse... Nad läksid näitusele...

Pennal istus toolile.

Kasulaps!?

Vaat', kuid soolasammas hakkab sulama!

Kui ta jälle üles tõusis, hakkas ta oma kuue nööpe korralikult kinni panema. Siis ta võttis kartliku tütarlapse sülle ja vaatles teda teraselt. Paitas siis lapse pead ning küsis säärase tooniga, nagu oleneks vastusest maja rahu:

— Mitu hammast tal juba oleks suus?...

Ning vastust saamata konduktor Pennal läks akna juure, avas selle ja hüüdis väriseval häälel alla, nii et möödaminejad imestunult seisatasid:

— Vapramäelt pääletulijad! Ropkast mahaminejad!

— Pole vaja enam, Pennal, vastas talle võõras hääl ükselt. Kuulsin rõõmsast uudisest, ja seda ma kohe ruttasin ametivennale ütlema. No nüüd nad on su viimaks ülendanud...

— Mis? Ülendus? Aukõrgendus?

Tiiu ruttas võõrale vastu.

— Noh, kus perekond kasvab, seal au ka kasvab, arvas liigutatud Pennal ise.

— Aga eks ta ole igal asjal omad head ja vead, arvas veel keegi.

See oli kõrvalkorterite perenaine, kes harilikult kõigist maja uudistest esimesena värskelt kinni haarab.

— Eks me ole nüüd kaotanud oma tohtre...

— Oo, lausus Pennal selle peale, pole viga, tohtriks jääme ikka edasi. Näed, kui kena tütarlaps on mul! Kes ütleb, kust tema saadud, kust toodud? Puhha tohtrite saladus!

Pennal oligi seda ütleva õigustatud. Sest seda saladust, millesse oli pühendatud tema ja tema vanatädi tütre tütar Liine, tundsid ainult nemad kahekesi. Aga või siis seda ka maailm teada tarvitseb... Üks tüssab ühte, teine teist...

Ent lõppeks selgub, et tüssati ka Pennalit. Kardame, et too õige tüssur oli see Orula peremees, kes istub oma talu õuevärava taga, puhta kambri akna ees, pühapäeva hommikul, ning vaatab, kuis ristirahvas liigub maanteel. Ta istub ja mõtleb seda ilmaelu ja -olu, teades: ühed kannavad enda, teised teiste risti, omast ristist õige mees palju ei pajata.

Aga vastu õhtut talur määrib oma vankri ning sõidab hommikul linna. Seal ta otsib üles Pennali korteri ja viib tema kasulapsele Liine nimel veidike rööska piima, püülijahu, mune... Ja siis Pennalimand on väga üllatatud oma kasulapse ja taluri sarnasusest.

Ent lõppeks ta seda ei imestagi, sest esiteks ei ole väike Laine tema oma laps ning teiseks — olevat ju Liine ja too talur emade poolt ka kuidagi omavahel sugulased. Nii voolab nende soontes ühine veri.

Kui lapse õige isa kunagi omad silmad suleb ning avatakse tema testament, siis sealt veendunud vanapoisil lähemad sugulased kohkunult loevad, et ühe tundmatu Pennali kasulapsele on määratud kaasavaraks eluteele ilus summa markades. Ja siis võib juhtuda, et pärandusehimulised „head sugulased“, kes Mõtsatu Kahrot meelega tuletanud tema surmavoodil, tarduvad soolasambaks. Ent Kahrol on siis juba ükskõik, mida temast mõeldakse ja räägitakse, Pennal aga võib rõõmustada, kui temale tema vanul päevil ka veereb midagi tütre lauvalt, kes teda armastab. Ja siis veel härdutakse ning valatakse pisaraidki, mis sulatavad elusoola, määratud selleks, et liha ei läheks hukka.

TÕELINE ÕNN

1

Viljas katsus mõtelda talle koolist antud teemidele, kuid mõlemad näisid üheraskena. Aga valima neist ta ometi pidi.

18. sajandi prantsuse mõtteteaduse ideed.

Mida ta teadis ja mõistis sellest kirjutada? Kas vahest kõigepealt määrata filosoofia mõiste? Hea. Siis ta kõneleks sellest, millised õpetused olid olemas — jumala, maailma, moraali, pedagoogika, riigi kohta... Arvatagi! Ning lõpetaks küsimusega: kuidas suhtusid 18. sajandi mõtteteadusesse Euroopa riigid? Väga hea. Kuid...

Õppur Viljas arvas aimavat, et tal tõeliselt siiski pole vähemaidki filosoofi kalduvusi. Raske ülesanne ka — kõike, mis õpitud, meele tuletada, järele vaadata, läbi mõtelda.

Ta vaatas teise teemi pealkirja: „Tõeline õnn.“

Tõeline õnn. See on kõiki huvitav küsimus, kuid teda on raske lahendada. Küll nii, kuid säärane lause kõlbaks kohe sissejuhatuseks!

Milles otsitakse õnne? Lõbustustes? Kes oleks säärane kuju kirjanduses?.. Aug. Gailiti „Kornelius Bork“. Milles veel? Kuulsuses! Näited: Napoleon, Aleksander Suur. Hea. Armastuses! Näide: mõni tegelane Tammsaare juttude seeriast „Noored hinged“, „Pikad sammud“, „Üle piiri...“ Õnn teaduses? Newton. Kunstis? Konrad Mägi, Nikolai Triik... Ühiskonna teenimine ja oma kohustuste kandmine? Oo ja, ka selles võidakse otsida õnne. Näide: tema korteri peremees, kes võib vahetpida-

matult terve päev uurida statistilist materjali linnavalitsuses...

Millised veel oleks teised õnne avaldused? Teadagi — rikkus. Näide: Kröösus, „Ihne rüütel“. Valitsemishimu? Ja, ka selles võib näha õnne. Näide? Saksa keele õpetajanna... Mis veel? Jääks järele läbi arutada õnne peategurid: kitsas enese-armastus, egoismist tingitud õnn ja altruism. Väga hea. Lõppeks tuleks toonitada nende vaadete ühekülgisust ja näidata õnneliku elu olulisemaid, tingimusi ning esitada oma ideaal.

Ta võttis pliiatsi ja kirjutas kava valmis. Sellest, õnnest ta ikka midagi kirjutaks. Märksa kergem ju on vabalt kirjutada, kui hakata uurima filosoofiat.

Õnn?... Pole kellegi õnn kirjutada isegi — õnnest! Küll oleks armas, kui on keskkool juba seljataga! Too oleks vast tõeline õnn!

Mis on koolipoisi elu väärt? Mitte midagi, ta mõtles. Ning luuletas:

Kui poleks homme latinisti,
kui lastaks Marol maitsta und!
Kaoks greeka juured unarusse!...
Kui puuaks matemaatika magister risti
ja sureks füüsik rabandusse
just siis, kui algab tund...

Jah, raske ta on, see keskkool. Doktor Väljan ütles alles hiljuti, et ta ülikooli veel kord lõpetaks saja tuhande eest, keskkooli aga ta ei minevat enam kas pakutagu talle või miljon!

Õppur Viljas ohkas. Siiski ta kirjutas töö valmis, valides teemiks õnne küsimuse. See polnud kaugeltki kerge ülesanne, nagu ta kohe veendus, ja talle jäi see meele kauaks ajaks — elupäevadeks jääb talle — meele, kuidas ta juba keskkooli õpilasena oli püüdnud lahendada, olgugi koolitööna, kuid siiski — õnne probleemi.

2

Vaevalt ta oli üliõpilaspõlve saanud maitsta kaks semestrit, kui suri tema isa, väikekoha pidaja. Mis nüüd? Kodust, vennalt ta sai oma pärandusosana

vaevalt nii palju raha, et suutis tasuda ülikooli õppemaksu. Tunde ei saanud anda, igasuguseid õpetajaid oli tekkinud kõikjale palju. Ajalehil oli kirja saatjaid ja tõlke rohkuses, muist teenistusevõimaluse puudusest rääkimata: haritlasi oli igal sammul. Ta katsus saada pikaajalist üliõpilaslaenu pangast, suurte raskustega hankides endale vilistlaste keskelt käemehed, sest oli kujunenud igapäevaseks nähteks suur ebakorralikkus isegi võla protsentide õiendamise suhtes, kuid raha ta ei saanud, sest ta oli alles teise kursuse üliõpilane, kellel kõigest kaks eksamit tehtud. Organisatsiooni ta nüüd majanduslikkudel põhjustel enam jääda ei võinud. Sellal oli ka tema õrn vahekord Elliga kujunenud niivõrt halvaks, et näis paratamatusena katastroof. Keegi ärimees Tallinnast oli tutvunenud tema noorusea unistusega, teda rahaga ja maiustega üle puistanud ja talle lõppeks võtnud omal kulul möbleeritud korteri — nagu oma kahele teiselegi tuttavale naisüliõpilasele. Viljas jõuetu oli kokku langemas teda tabanud õnnetuste koorma all.

Õnn, kus on nüüd õnn!?

Oo, kuis ta oli unistanud õnnest kohtutegelasena oma elukaaslase Elli kõrval. Ning õppinud! Koguni politilise ökonoomia eksami vastu ta oli valmistanud mitu kuud ning oma huvi tõttu läbi lugenud ka de Molinari prantsuskeelse „Cours d'économie politique“ ja John Stuart Milli „Politilise ökonoomia printsiibid“ inglise keeles! Mis on nüüd sellest kõigest olnud kasu!?

Ta juhtus kokku joobnud kaasvõitlejaga ning läks viimase kulul kõrtsi. Seal nad kabinetis kahekesi, välja arvatud kelnerinna, istusid ja laulsid:

Nii kuis on praegu,
nii kestku ka edasi mu õnnetee!
Eks ju nii, kullake nii?
Nii kuis on, nii kestku ka kõik edasi,
sest vähe on meil elus mesiaegu
ja tee lilline
on lühike...

— Cantus ex est!

— Fiducit! karjus Viljas ning võttis uue klaasi.

Kas see oli nüüd tema õnn?

Kirjeldamata raskustega võitles Viljas. Viimaks tal läks korda saada Bergmanni abiraha toetust. Suvel ta lõikas kraavi, tegi telliskive ja sillutas teid, et talvel saaks edasi õppida.

Suudaks ma vastu panna ning lõpetada ülikooli. Noo, see siis oleks vast tõeline õnn! mõtles ta.

Ja ta lõpetas nelja aastaga ülikooli.

Mida nüüd teha? Selgus, et juriste leidus külluses. Advokaadi abina ta, otsustades oma ülikooli kaaslaste järele, võis teenida vaevalt viistuhat marka kuus, sest noori advokaate ei usaldatud, kõik nõuküsijad läksid vanemate juure. Kohtu alai olid kõik kohad täidetud, samuti polnud väljavaateid notari ja kohtupriistavina: noil kohtel asusid endised vallakirjutajad ja tõlgid.

Vahest nüüd Viljas arvas jõudvat äratundmisele, et ka ülikooli — ühe fakulteedi — lõpetamisest oli veel vähe!

Kui tema oli omal ajal, aastate eest, keskkooli esimeses klassis, näis talle, et temast targemaid enam üldse pole kedagi. Mõnikord, kui tal läsksi pahasti tunnis, siis ta arvas ja rääkis kodus, et temaga ainult koolimees jonnib... Edasi jõudes ta enam end väga targaks ei pidanud, kuid siiski ta oli endast veel suures arvamises. Keskkooli seljataha jättes ta juba tundis, et ta teadmised üldiselt polegi kuigi suured, et on väga palju veel õppida, seda, millest tal veel pole aimugi ja mis ometi nii tarvilik üldhariduslikult. Kuid siis alles, kui ta oli juba hulk eksameid ülikoolis teinud, tundis ta, et ta üldse veel midagi ei tea, et tõeline haritlane peab veel määratu palju lugema ja õppima, et olla rahul iseendaga. Nüüd, ülikooli lõpetades, nägi ta, et ta oli alles null-astmel, sest oma seniseidki teadmisi ta ei suutnud ja — jah — ei osanud tegelikus elus kasutada. Ta oli saanud teoreetilise hariduse, kuid puudus praktika. Mis aga peasi — puudus sissetulek! Ning puudus võimalus tasuda võlgasid.

Õnn, kus sa oled? Ideaalid ja ideed — mis te olete andnud õigusteaduse teoretikule Viljasele?

Ta läks teist korda oma elus kõrtsi. Tahtis küll minna kuhugi mujale, kuid nüüd, diplom taskus,

ta leidis enese olevat teatri puhvetis. Alles hilja öösel kõndis ta tagasi oma korteri poole.

Korter? Selle ta oli eile andnud ära, sest ta kavatses ju ära sõita. Kuhu? Kas vallakirjutaja abi kohale kandideerima? Algkooli haridusega Veilert oleks tema ülemus...

Kui siiski suruda maha oma „mina“ lõplikult? Või veel katsed teha kohtuameti kandidaadiks pääsemiseks ja raha laenata mõnelt vanemalt vilistlaselt? Kas nemadki annavad — abitarvitajaid ju ukse ja akna taga! Ja see peab olema haritlase elu, kel ometi suuremad nõuded enda ees kui mõnel juutlikul turuäärsel vürtsipoodnikul! Ta ei suudaks elupäevad elada teatrit, raamatuteta, välisilmaga kontaktita! Ta selleks pole veetnud oma paremaid eluaastaid — peaaegu kuni 30-ni! — et ainult õppida tagajärjetult! Et olla lõppeks teenistuseta, ja mis peaasi — tunda, et sa veel alles väga vähe midagi tead. Ma tean, et ma midagi ei tea... Oleks vaja võrratult palju töötada, käia välismaal kuulamas täiendavalt loenguid, liikuda, näha maailma, kultuuriesemeid — elada inimesena!

Ta oli jõudnud oma endise korteri juure, lootes seal veel varju leida. Kuid ta vaatas — tema toa aken oli avatud. Keegi naine vaatas sealt välja — alla tänavale. Nähtavasti oli toas juba uus elanik. Ta tahtis edasi minna, kui teda järsku peatati.

— Härra Viljas! Andestage, et tülitän.

Viljas vaatas — Elli. Talle oli see naine muutunud ükskõikseks, teda polnud temale enam juba ammu olemas, ta mälestuses vaid aegajalt elustus üks nimetu kuju ilusast noorusest, kuid puhas, süütu...

— Ma võtsin teie korteri, ja seal nägin, et olete midagi maha unustanud. Mõtlesin seda hoida endale mälestuseks, kuid arvan, et mul pole seks õigust.

— Tänu.

Viljas läks edasi. Tänavavilkuva gaasitule valgus ta vaatas vihku. See oli tema koolipõlve ainus mälestis. Sellesse ta oli kirjutanud oma töö „Tõeline õnn.“

Nüüd vast ta mõistis, et tema tõeline õnn oli süütu, armas koolipõlv kõigi tema pisikeste muredega ja rumalate mõtetega.

Ta nii mõtleb veel tänagi...

4

...istudes raudteejaama ooteruumi pingil. Tema vastu teise seina ääres asub keegi maa-mees ning vaatab aegajalt tema poole.

Midagi tõmbab Viljast tundmata taluri juure. Ja siis algab järgmine kahekõne:

— Ütelge, taluisa, kas olete õnnelik? Tean, see on sama rumal küsimus, nagu: kuidas käsi käib? Ma ei tahaks teie tuju rikkuda ega teile meele tuletada võimalikke kurbi päevi teie minevikust, aga siiski, palun, vastake mulle. Kas olete õnnelik... näiteks siis, kui teil töö vilja kannab?

— Tüü kand villä.

— Aga kui vilja siiski ei saa?

— Melles ei saa, kos ta sis jääb? Ega kiäki terri patta ei külvä, terä visatas üks mulda.

— Mulda?...

— Jah. Nuur inemine piäb külümä oma nisuterä mulda ja esi jääma mulla pääle. Kas sul emä eläb?

— Ema... Ta on mulla all.

— Emä om õnne tuum, aja nüüd sina äelmid mulla pääl.

— Neil ei ole päikest, õhku... Nad ei saa tekkida.

— Emä om sinu ilmale toonu päivä kätte ja sinu puhtas mõsknu. Sul ei ole ihulist vika, oled nuur ja illus — mes sa sis tahad? Päikest ja õhku? Ka meie maal om sedä oleman küllält, kas sul silmä omma kinni?

— Nad näevad liigagi palju mureõisi.

— Kah ää. Ma näe, sul ei ole vist kotun paakesemõskjat. Ärä mureta naiste pärast, ernid võid esi kah kiitä, kõge paremba koka omma maailman mehe, aga mitte naise. Paakesi või naine mõske, aga tolleperäst ei ole vaja majja tõist paakest, kes kah taht aigajalt mõskmist, ja toda ei kannata igäüte

süa vällä. Lüvväs iks miist, aga mitte naist. Kes naist lüvvä ei taha, tuu elägu ütsindä, ühistegevust ei ole vaja, mõtle mina. Kui sa oled löüdnü naise, kes sinnu armastas ja austas ja kedä sina armastad ja austad, sis küll om alvaste, kui te paari minna ei saa. Sis tule kannatada ja ausal tiil raskuse kõrvaldada nuuruse jõu kohaselt. Tuu om tuu arilik ädä noortel inemistel, nuu süäme asja. Aga kõgest saias üle. Kui sul om tervist ja aridust, ja sina ei saa siski sedä, midä tahad, sis...

— Palun just seda öelda!

— Sis ei ole sa arilik, igapäiväne inemine, sis om viga sinu endä man.

— Ei ole keskmine inimene? Mida peab aga tegema säärane inimene, et maitsta elus vähegi õnne?

— Kulla poja. Mul ei ole aridust, mia ole just keskmine maa-inemine, ma ei tiia nõu anda raamatude põhjal... Kui ma nuur olli, es ole mul mitte midägi. Mul es ole muud kui väike terräv väidsekene, esä perändüs. Ja sis ma mõtli, et midä nüüd ette võtta. Kõige alvemb om olla tõse tiindre. Iks üle oma tahtmise ja vabaduse ei käi midägi. Kui sa ennäst painutad tõse alla, sis sa ei ole üitski miis, sis sul iks midägi puudus. Tuu om nii inemise ja rahvaste elun. Tuu, kes salgas endä ja tõiste vabaduse ja tands tolle pilli järgi, kes tedä alandas avalikult vai oman süämen, — tuu om nigu sii tohtre, kes mulle minehv'aasta üteli, et rahvuse tunde puudus ei ollevki üitski puudus nüidse ajal. No, ku's ta sis ei ole? Kui inemisel midägi puudus, sis ta iks om tolle puuduva osa võrra puudulik. Ta om puudulik ja jääs puudulikus, seeni kui ta ei ole tõise arsti puult terves tettü. Mina olli ka nigu puudulik noorelt: es mõista, es saa midägi ette võtta, ja tõse olliva mulle iks takistuses iin. Mul olli aga väidsekene, nigu ma ütli. Ja nüüd mina küsi — ega mul prõlla midägi ätä ei ole, mul om oma talu ja oma laud — kas sa arvad, et tuu Ponjagin — vast oled temäst midägi kuulu — om parembide tüütanu kui mina? Üitski tüü ei ole äbis inemisele. Mina tiinse ausalt omale raha ja olli vaba ja õnnelik. Kas ma ennäst alandi endä iin? Ma ole nännü

naid venne aritlasi vanaste. Na olliva väega targa kõnelama ja, kui sa neile mõne inemliku ääteo teid, sis na ikseva oma alle süämega. Kae, säänsid inemesi mina ei kannata. Mes ma kulle neide lori ja lörbi neide tšaid! Nemä alandiva ennäst. Me kõik oleme luudu lihunikus, tõse ruunajas ja tüssajas, ja enne meist õnnelikku inemist ei saa, kui me selle ärä teeme, mes meil vaja endä man tegelikult ära tetä. Sa oled alvan koolin ollu ja sulle ei ole opetu midägi mõistlikku, tuu om tuu ädä ja viga. Sinu käest nõvveti opmist ja ääd elukommet ja muud midägi. Ma kai paari aasta iist, kui ma käisi Pärnu laadel, üte engläst. Tuu oli rahulik, õnnelik inemine. Temäle olli juhatedu ku's tule elädä ilman. Ta es kõnela pallu, tei, mes täl olli vaja tetä, rahulikult, ja kae, viimäte olli temä tuu miis, kes läits ja pästse üte uppuja ärä, ventelane kaldal mast vehkel kättega ja irmut inemisi. Minnu kah pästmä, ega's ristieitmine ja oppamine perve päält kedagi ei pästä. Oppama piad tõist, aga opata tule sedä, mes om tegelikun elun kasulik ja saisab meelen.

— Mida soovitate teha minusugusel halva kooli kasvatuses isikul?

Talur — Kahro — vaatas raudtee kella ning vastas aeglaselt:

— Ausus om õnne üits põhilaud. Aus piäd oleme tõiste ja endä vasta. Ma näe, et sa piilud minu rahakotti... Ega ma teile sedä ei ütelnu, ma kõneli tolle poiskesega, kes säääl paberossi nakas palama pandma. Temä nägi, et mia iks käega kobi endä puhutasku kotust ja arvas, et mul säääl om rahakott. Ei, säääl rahakott ei ole, säääl om mul nüblük sääändside meeste jaos, raha om mul aluspükse vahel... Ai, om küll siin masuurikid liinan! Eilä olli mul kolme mehega tegemist. Üits pakse vägisi sa'a marga iist ääd abenaväist, ollev Soomest salaja tuudu. Väärutus olli nii 300 marka. Tiä tahtse minnu sisse süütä, et ma sis kah vast ärä ostassi üte kolmesaalise ülekkullatu vaskkella kuldkella pähä viie tuhande iist. Tõne miis tahtse „Vanemuisen“ vägisi laenata pooles tunnis 25 marka ja pakse omma riideoiu viitungit pandis. Ei tiiä kuimuudu ta tahtse minnu sisse lüvvä, üits plaan täl olli. Tõne sääände miis tulli

üte puuti, ostse tuhande iist kaupa ja pakse pandis endä vanna portvelli. Peräst ma lätsi jälle tolle tutva kaupmehe poole, ja, kae, tulli tuusama portvellimiis politseiga. Kaupmiis ei tohi jo panti vasta võtta. Kolmas miis tahtse jälle raha laenata ja pakse mulle pandis omma passi ja rahakotti. Ma tundse tedä küll veidike, aga ma joba tiiä noid liinameeste vigurid. Kae, peräst ta oles tullu kriminaal-politseiga ja ütelnu, et mina ole varastanu tema passi ja rahakoti. Peris õnn, et mõistad nisuke si vigurimehi läbi nätä.

— Mida mõtlete minust? küsis Viljas kerge ärevusega toonis.

— Noo, vargapoiss sa iks ei ole. Ega te minnu ei tunne, küll mina mäleta teid, kui ollid üliõpilane.

— Teie tunnete mind?

— Ega ma nimme küll ei tiiä, aga ma näi teid ennembide paar kõrda üte tõse üliõpilasega siia raudteejaama käivät.

— Minu nimi on Viljas.

— Misuke Viljas? Kostpuult sa peri oled?

— Minu isa oli vallakirjutaja. Pärast ta ostis väikekoha...

— Nii, nii. Vai nii, vai nii. Sis om... peris äste. Kae, mia tundse sinu essä kah. Mia ole Mõtsatu Kahro. Mul jäi kadunule üits võlg masmada, ja ma olligi muren, et ku's ma sedä raha saa nüüd ärä õiendada. Ta olli ää miis ja laenas mulle ädäpäivil, jah... Tuu võlg jäi ja jäi iks päiväst päivä masmada... Temä es tihka kah vist küsidä vai ku's ta olli... Vast pedäsi minnu kelmis — ei tiiä. Ma es saa kah massa. Ja õigust üteldä — es taha kah, sest sinu esä olli nakanu juuma. Nüüd ma tasu tolle võla tema pojale protsentidega kümnekõrdsest. Mina ole aus miis, ja ole sedä ka sina, poja, oman elun.

Ta võttis taskust jooksva arve tšekiraamatu ning saades kelnerilt nõutud sullepea, kirjutas midagi tšekile.

Viljasele näis kõik kummalise unena.

Raha!

Selle abil ta saab tõesti elama hakata. Ja siis...

Oo, õnn, õnn tuli — juhuse näöl.

Õnn — juhus.

Raha!

— Sa küssed, kas mia ole õnnelik. Osalt küll. Aga sina — praegu? Ei, ärä anna vastust. Kae, elu om tõteste imelik. Sa oled nuur, terve, aritu — ja sina ei ole õnnelik. Mes peä mia olema? Ma ole vana, mul ei ole naist ega last minu elu rõõmustaman. Ma es taha neid paljudel põhjustel. Ma es taha alba naist, ääd es ole löida. Ma tahtse olla ää miis, aga ää ma ei oles jõudnu olla alvale naisele. Vaba ole ma tahtnu olla. Ja ole tolleperäst võlsnu ja valetanu, püüdnü pettä esiennästki. Sellepäräst, et elu esi om üits suur valskus ja võlts. Õnne ilusat, puhast naaratust om väega veidi. Kõge paremb om, kui sa eläd omma ellu ega mõistagi midägi parembat endäle suuvi. Ja sis oledki õnnelik. Osta teda ei saa, sest ta ei ole müüdäv. Ta esi tule meie manu, kui ta taht.

Viljas vaatas tšekki, silmitses vana Kahrot ning naeratas imeliselt.

Kas see oli muige, kibe torge, või — või oli see midagi muud, mis sähvatas tema silmis?

Kas üks veider üksik maa-meis andis temale kalli kingi, armuande, või — või...

Ta krabistas tšekki sõrmede vahel, surus siis selle kägarasse.

Kahro uuris tema näoilmet ning jälgis tema liigutusi.

— Tõeline õnn om sii, kui meie mõistame võtta elu nii, nigu ta om. Kõige paremb akadeemia om elu, lausus ta siis, üles tõustes.

Jaama ette sõitis rong, mis pidi viima Mõtsatu Kahro tagasi oma tallu.

ÜSLIIVIKA
Raamatukogu